

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**KLASİK DÖNEM OSMANLI MİMARİSİNDE AVLU
TİPOLOJİLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Peyzaj Mimarı Abdullah ÇİĞDEM

**HAZİRAN 2016
TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**KLASİK DÖNEM OSMANLI MİMARISİNDE AVLU
TİPOLOJİLERİNİN İNCELENMESİ**

Abdullah ÇİĞDEM

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

"PEYZAJ YÜKSEK MİMARİ"

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24 / 05 / 2016

Tezin Savunma Tarihi : 13 / 06 / 2016

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ali ÖZBİLEN

Trabzon 2016

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında
Abdullah ÇİĞDEM Tarafından Hazırlanan**

**KLASİK DÖNEM OSMANLI MİMARİSİNDE AVLU
TİPOLOJİLERİNİN İNCELENMESİ**

**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 24 / 05 / 2016 gün ve 1654 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.**

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN

.....

Üye : Prof. Dr. Ömer İskender TULUK

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Deryanur DİNÇER

.....

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde Avlu Tipolojilerinin İncelenmesi” isimli bu çalışma, ilk olarak mimarlık tarihi konularında çalışma fikri ile başlamış K.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu süreçte tez danışmanım olan, eleştiri ve fikirleriyle yönlendiren, değerli hocam Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN’ e teşekkür ederim.

Yoğun temposuna rağmen vakit ayırıp, ilgilenen Prof. Dr. Ömer İskender TULUK hocama teşekkürü borç bilirim.

Bölüm içerisinde, özellikle araştırma görevlisi arkadaşlarım Doruk Görkem ÖZKAN, Duygu AKYOL, Elif Merve ALPAK olmak üzere yardım severliğiyle hocam Yrd. Doç. Dr. Serap YILMAZ’ a ve tüm hocalarıma bu süreçte anlayışlı ve düşünceli tutumları sebebiyle teşekkürlerimi sunarım.

Birçok açıdan desteğini gördüğüm kıymetli amcam Abdurrahman ÇİĞDEM’ e, üzerimde çok büyük emekleri olan babam Ali ÇİĞDEM’ e, sonsuz emekleri bir yana dualarıyla hep yanımda hissettiğim anneme olmak üzere tüm aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Abdullah ÇİĞDEM

Trabzon 2016

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde Avlu Tipolojilerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN’in sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 13/06/2016

Abdullah ÇİĞDEM

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	iii
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLOLAR DİZİNİ.....	ix
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Mekan Kavramı	2
1.3. Avlu Kavramı.....	4
1.4. Avlunun Tarihsel Gelişimi.....	6
1.5. Mekan, Form, Avlu İlişkisi	14
1.6. Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi Özeti.....	17
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR	19
2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	19
2.2. Yöntem Olarak Avlu Analiz Formlarının Oluşturulması	21
2.3. Örnek Yapıların Seçimi	29
2.4. Yöntemin Uygulanması	31
3. BULGULAR	92
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	102
5. KAYNAKLAR	107
ÖZGEÇMİŞ	

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

KLASİK DÖNEM OSMANLI MİMARİSİNDE AVLU TİPOLOJİLERİNİN İNCELENMESİ

Abdullah ÇİĞDEM

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN
2016, 108 Sayfa

Avlunun içe ait, dışa sınırlı fakat açık bir mekân oluşu, sunduğu imkânlarla ve karşıladığı ihtiyaçlarla onu özel bir mimari unsur kılar. Avlu mekânı, insanın taş çağına uzanan barınma ihtiyacı ile başlayan çevresini düzene sokma eylemiyle, ihtiyaçlarının zamanla şekillendirip, geliştirdiği bir mimari üründür. Bu gelişim sürecinde yüksek üslup olarak da ifade edilen Osmanlı klasik dönem mimarlığı yapıları, hem çok farklı fonksiyonlu yapılarda avlu kullanımları hem de özgün çözümler getirmesi sebebiyle dikkate değerdir.

Bu çalışmada, Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde; cami, han, medrese olmak üzere avlulu yapıların, farklı fonksiyonlara göre avlu tipolojileri ve avlu kullanımlarının incelenmesi ve değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Çalışmanın ilk bölümünde, literatür araştırması çerçevesinde farklı kaynaklara göre avlu tanımları, özellikleri, tarihi süreçte kullanımı ve biçimsel ifadeleri araştırılarak genel bilgiler olarak verilmiş, bunlardan avluyu ve klasik dönemi ifade eden kavramlar ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, amaç doğrultusunda önceki çalışmalardan ve literatürden elde edilen kavramlardan yola çıkılmış, yöntem olarak analiz formları oluşturulmuştur. Bu formlara seçilen yapıların, kriterlere bağlı olarak bilgileri ve özellikleri işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, seçilen örnek yapılar ve yöntem çerçevesinde, avlulu yapıların yorumları ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; tüm incelemeler ve değerlendirmeler doğrultusunda konuya ilişkin sonuçlar ve buna bağlı olarak öneriler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avlu, Klasik Dönem Mimarisi, Medrese, Han, Cami

Master Thesis

SUMMARY

RESEARCH ON COURTYARD TYPOLOGY IN CLASSICAL PERIOD OTTOMAN
ARCHITECTURE

Abdullah ÇİĞDEM

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Landscape Architecture Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Ali ÖZBİLEN
2016, 108 Pages

With its creating opportunities and meeting the needs, the courtyard, which is internal, surrounded by the limits, but an open place, is a special architectural texture. The courtyard area is an architectural product developed by needs of the people for sheltering taking shape since stone age. In this development process, Classical Ottoman Period architectural structures described as a high level of style are worthy of attention due to their multi functional and different courtyard uses and unique solutions.

In this study, the aim is to examine the courtyard typologies and courtyard uses of structures with courtyards like mosques, khans and madrassas in terms of different functions. And the the evaluation is aimed to be submitted at the end. The study consists of four sections:

In the first section of the study, courtyard descriptions according to different sources within the framework of literature research, courtyard characteristics, its use in historical process and stylistic expressions were studied and general information was given. Later, the concepts expressing the classical period and courtyard were found out.

In the second section, starting from the concepts acquired from literature and preceding researches, analysis forms were used as method. Based on the criteria, the data and characteristics of the structures chosen for the forms were included.

In the third section, within the framework of selected sample structures and method, the comments and the evaluation of the courtyards were made.

In the fourth section, in line with the all analyses and evaluations, the conclusions related to the subject and suggestions take place.

Key Words: *Courtyard, Classical Ottoman Architecture, Han, Madrasa, Mosque*

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Boşluğun Sınırlanması	3
Şekil 2. İç Avlu örneği, Aslanlı Avlu, Alhambra	4
Şekil 3. Hacılar IIA'ya ait yerleşim planı ve rekonstrüksiyon çizimi(Aydın, 2000).....	7
Şekil 4. Çatalhöyük VIA yerleşme planı ve rekonstrüksiyon çizimi (Aydın, 2000).....	7
Şekil 5. Beycesultan 9.ve 10. Tabakada Megaron Evler (Bektaş, 2014)	8
Şekil 6.Vitrivius'tan Tipik Roma Evi (Gür, 1996).....	9
Şekil 7. Vitruvius'tan Tipik Yunan Evi (Gür, 1996).....	9
Şekil 8. Ribat-ı Mahi (Aslanapa, 2014).....	10
Şekil 9. Avlulu Hanların gelişim şeması (Usta, 1994)	11
Şekil 10. Üç Şerefeli Camii Avlusu.....	12
Şekil 11. Üç Şerefeli Camii Plan (Tuluk, 2000).....	12
Şekil 12. Diyarbakır, Zinciriye Medresesi (Aslanapa, 2014).....	13
Şekil 13. Osmanlı Dönemi Medrese plan şemaları (Usta, 1994).	14
Şekil 14. Krier'e göre, daire, kare, üçgen ve onlardan türeyen mekân formları (Krier, 1991).....	14
Şekil 15. Ching'e göre düzenli formdan, düzensiz forma değişim (Ching, 2002).....	15
Şekil 16. Farklı Düzlemlere göre Avlular (Okuyucu, 2011).....	16
Şekil 17. Dört Düzlem ve İç dönmek mekân (Ching, 2002)	16
Şekil 18. Avlularda Kapalılık (Bakan ve Konuk, 1987).....	16
Şekil 19. Sultan Beyazıt Camii, İstanbul (Goodwin, 2012)	17
Şekil 20. Tez Çalışması Araştırma Modeli.....	20
Şekil 21. Keleş'ten (1994) Morfolojik Kaset Tekniği Örneği (Gür, 1996).....	22
Şekil 22. Örnek Avlu Analiz Formu 1.....	27
Şekil 23. Örnek Avlu Analiz Formu 2.....	28
Şekil 24. Çalışma Alanı için seçilen şehirleri gösteren harita	29
Şekil 25. Yavuz Sultan Selim Camii Avlu Analiz Formu 1	32
Şekil 26. Yavuz Sultan Selim Camii Avlu Analiz Formu 2.....	33
Şekil 27. Şehzade Camii Avlu Analiz Formu 1.....	34

Şekil 28. Şehzade Camii Avlu Analiz Formu 2.....	35
Şekil 29. Süleymaniye Camii Avlu Analiz Formu 1	36
Şekil 30. Süleymaniye Camii Avlu Analiz Formu 2.....	37
Şekil 31. Selimiye Camii Avlu Analiz Formu 1.....	38
Şekil 32. Selimiye Camii Avlu Analiz Formu 2.....	39
Şekil 33. Atik Valide Camii Avlu Analiz Formu 1	40
Şekil 34. Atik Valide Camii Avlu Analiz Formu 2.....	41
Şekil 35. Nişancı Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1	42
Şekil 36. Nişancı Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2.....	43
Şekil 37. Sultan Ahmet Camii Avlu Analiz Formu 1.....	44
Şekil 38. Sultan Ahmet Camii Avlu Analiz Formu 2.....	45
Şekil 39. Yeni Camii Avlu Analiz Formu 1	46
Şekil 40. Yeni Camii Avlu Analiz Formu 2	47
Şekil 41. Sinan Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1	48
Şekil 42. Sinan Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2	49
Şekil 43. Kara Ahmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1	50
Şekil 44. Kara Ahmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2.....	51
Şekil 45. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Avlu Analiz Formu 1	52
Şekil 46. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Avlu Analiz Formu 2	53
Şekil 47. Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1	54
Şekil 48. Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2	55
Şekil 49. Kadırğa Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1	56
Şekil 50. Kadırğa Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2.....	57
Şekil 51. Zal Mahmud Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1.....	58
Şekil 52. Zal Mahmud Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2.....	59
Şekil 53. Haseki Sultan Medresesi Avlu Analiz Formu 1	60
Şekil 54. Haseki Sultan Medresesi Avlu Analiz Formu 2.....	61
Şekil 55. Rüstem Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 1.....	62
Şekil 56. Rüstem Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 2.....	63
Şekil 57. Süleymaniye Sani Medresesi Avlu Analiz Formu 1	64
Şekil 58. Süleymaniye Sani Medresesi Avlu Analiz Formu 2	65
Şekil 59. Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Analiz Formu 1	66
Şekil 60. Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Analiz Formu 2.....	67

Şekil 61. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 1	68
Şekil 62. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 2	69
Şekil 63. Cafer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 1	70
Şekil 64. Cafer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 2	71
Şekil 65. Selimiye Darulkurrası Avlu Analiz Formu 1	72
Şekil 66. Selimiye Darulkurrası Avlu Analiz Formu 2	73
Şekil 67. Gazanfer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 1	74
Şekil 68. Gazanfer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 2	75
Şekil 69. Kurşunlu Han (Galata) Avlu Analiz Formu 1	76
Şekil 70. Kurşunlu Han (Galata) Avlu Analiz Formu 2	77
Şekil 71. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Avlu Analiz Formu 1	78
Şekil 72. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Avlu Analiz Formu 2	79
Şekil 73. Leblebici Han Avlu Analiz Formu 1	80
Şekil 74. Leblebici Han Avlu Analiz Formu 2	81
Şekil 75. Büyük Çorapçı Han Avlu Analiz Formu 1	82
Şekil 76. Büyük Çorapçı Han Avlu Analiz Formu 2	83
Şekil 77. Balkapanı Han Avlu Analiz Formu 1	84
Şekil 78. Balkapanı Han Avlu Analiz Formu 2	85
Şekil 79. Büyük Valide Han Avlu Analiz Formu 1	86
Şekil 80. Büyük Valide Han Avlu Analiz Formu 2	87
Şekil 81. Kilit Han Avlu Analiz Formu 1	88
Şekil 82. Kilit Han Avlu Analiz Formu 2	89
Şekil 83. Vezir Han Avlu Analiz Formu 1	90
Şekil 84. Vezir Han Avlu Analiz Formu 2	91
Şekil 85. Örnek avlulu yapıların konum özellikleri	93
Şekil 86. Örnek avlulu yapıların genel görünümüne bağlı özellikleri	94
Şekil 87. Örnek avlulu yapıların plan tiplerine bağlı özellikleri	95
Şekil 88. Örnek avlulu yapıların ölçü-oran ve kapalılıkları	96
Şekil 89. Örnek avlulu yapıların plan analiz ve kullanım bilgileri	98
Şekil 90. Örnek avlulu yapıların düzlem bilgileri	99
Şekil 91. Örnek avlulu yapıların destek mekânlarının mevcut durumu	100

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Literatür Kavramları ile Analiz Formu Kavramlarının İlişkilendirilmesi.....	24
Tablo 2. İncelenecek Avlulu Yapılar Listesi	30

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

T.S. Eliot'a göre, her yeni ve önemli sanat yapıtı, bizleri, kendinden önceki sanat yapıtlarını yeniden yargılamaya zorlar. Bu hükmü genişleterek, çağın değişimi içinde, sanat yapıtlarının her yeni düşünce, akım, bilgi ve gelişme ışığında yeniden değerlendirilebileceğini ileri sürebiliriz (Erkman, 1988) .

Cansever (2013), mimariyi genel olarak, insanın çevresini biçimlendirme çabasının ürünü olarak tanımlıyor. İnsanoğlunun çevresini düzene sokması prehistorik dönemle başlayan bir olgudur. Doğal sığınaklarla başlayan barınma çözümleri insanların yapıcılığa başlamaları ile belli biçim ve düzendeki konut ve açık mekân kurgulanmalarını getirmiş ve ilk yerleşimler oluşmuştur. Ancak günümüzde, sonuç olarak, her şeyin mühendislik, teknoloji ve güçlerin yeni imkânlarıyla değiştirileceği inancının, beşeri insan yapan her şeyi tahrip ederek insanlığa egemen olmaya başladığını ve onun çevre bilinci ve sorumluluğunu ortadan kaldırdığını ifade ediyor.

Her sanat yapıtı gibi, mimari yapıtlar da yalnız kendi çağında değil, kendinden sonraki çağlarda da sanatsal geçerliliğini devam ettirdiği sürece evrenseldir. Osmanlı Klasik Dönem Mimarisi kendini kalıcı kılan yüksek mimari düşünce sebebiyle araştırmanın yapılabacağı dönem olarak kararlaştırılmıştır.

Tarih öncesi uygarlıklardan itibaren karşımıza çıkan avlu mekânı, zamanla düzensiz formdan, düzenli sistemli mekâna dönüşür. Avlu, Hacılar' da, Çatalhöyük'te yapılar arasında kalan alanlarda, Beycesultan'da ise "megaron ev" de görülür. Mısır'da ve Hititlerde de kullanılan avlu, Yunan döneminde "peristil avlu", Roma'da ise "atrium" olarak adlandırılan yarı açık mekânlar şeklinde görülmektedir. Çalışmaya konu olan avlulu yapılardan han yapılarının Türk mimarisinde ilk örnekleri, Karahanlılar ve Gazellilerde rastlanırken Selçuklulardan, Osmanlı'ya gelişerek devam etmiştir. İslam'la birlikte yayılan avlulu cami mimarisi, Anadolu'da erken dönemlerde Ulucamilerde görülürken, Üç Şerefeli Camii'de klasik Osmanlı avlu şemasının prototipi olacak düzene ve boyuta ulaşır. Bir diğer avlulu yapı olan medreselere de ilk olarak Danişmentli ve Artuklu yapılarında karşımıza çıkarken, Selçuklularda anıtsal örnekleriyle, Osmanlı'da ise farklı ihtiyaçlara göre değişimi ve gelişimi ile ön plana çıkar.

Lynch, avlulu yerleşimlerin turistik değerlerinin ötesini görmek gerektiğini vurgular. İslam yaşantısıyla şehirlerin kapalı ve özel yanından, her ölçekte duvarlı ve sınırlı yapısından bahseder. Avlulardan meydanlara ve çevresi duvarlarla çevrili kente kadar her yer çevrelenmiştir. Cami avluları dışında geniş açık alanlardan bahsetmek söz konusu değildir. Bu geniş açık alanlardan ara bağlantılar daralarak ve dallanarak konut ölçeğine kadar iner (Ekim, 2012).

Avlular, dönemin en etkin açık mekânlarıdır. Avlu, ait olduğu yapı topluluğunun düzenini yönlendiren, organize eden, örgütleyen, içerdeki fonksiyonların devamını sağlayan ve dışarıya geçiş mekânı olma özellikleri vardır. Çevreyle ilişki kurmak mimarinin ana görevlerinden birisidir. Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde bu ilişki, Sinan ve ardılları için genellikle çevreye uyum şeklinde, başka-başka yapılar topluluğu değil, yapının devamı niteliğinde süreklilik anlayışı içinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Klasik Dönem Mimarisinde avlusu olan farklı fonksiyonlu yapıların avlularını planlanma, konumlanma, mekânsal ilişkiler, malzeme, strüktür, donatılar ile bitkisel materyal açısından irdeleyerek tipolojilerinin çıkarılmasının yanında Sinan ve Sinan gibi büyük ustaların evrensel mantığından günümüz tasarımları için sonuçlar çıkarmak.

1.2. Mekân Kavramı

Mimari eylemler, içinde yaşanan, insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluğun ortaya çıkmasıyla başlamıştır. “Mekân” diye adlandırılan bu özel boşluk, mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırmaktadır (Kuban, 2014).

Gür’e göre “Mekân” en basit tanımıyla bir kişi veya grubun yeridir. Mekân insanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşundur (Gür, 1996).

Çinli düşünür Lao Tzu, “Tao Te King” adlı kitabında “bir yapının gerçeği döşeme ve duvarlarında değil, içindeki boşluklardadır” diye ifade etmiştir. Yapı mekânı sınırlanan boşlukla, sınırlayan öğelerin ortak oluşturdukları bir olgudur. Sadece boşluk ya da sadece sınırlarıyla bir mekânı tanımlamak mümkün değildir (Kuban, 2014).

Şekil 1. Boşluğun Sınırlanması (Kuban, 2014).

Mimarlık Sözlüğünde, “mekân” için, insanı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun. Mimari bir mekân yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır denilmiştir (Hasol, 1995).

Kahvecioğlu’na (1998) göre, mekân mimarlığın temel konusudur ve felsefede ele alınan mekân kavramından ayıran özelliklerin en belirginini, mimari mekânın sınırlılığı olarak kabul edilebilir. Bu sınırlılık, bir nicelik oluşturmaktan çok, bir boşluğu tanımlaması nedeniyle mimari mekânın belirleyicisidir (Ekim, 2012).

Kuban’a (2014) göre, mekân hareketle belirlenir. Boşluğun mimarinin ayırıcı ögesi olması onun en gerçek yaşam değerinin ifadesi olmasındadır. Canlı varlık hareketlidir. Hareket ise ancak boşlukta olabilir. Böylece mekân içindeki hareket olanaklarına göre tanımlanacaktır. Bu hareket sadece yapı içinde bir yerden bir yere gitmek şeklinde değil, aynı zamanda içerdeki insanın bakışıyla yapı sınırlarına doğru uzanan görsel bir harekettir.

Mekânlar boyutlarıyla var olurlar, bileşenleriyle ve öğeleriyle bir bütündür. Gür (1996) mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğelerin, mekânsal örgütlenmede çok farklı roller üstlendiğini, mekânın toplam etkisi üzerinde öneminin büyük olduğunu belirtmektedir. Mekân bileşen ve öğeleri mekânsal örgütlenmede sınırlayıcı, belirleyici, yönlendirici, odaklayıcı, süreklilik sağlayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici, ayırıcı roller üstlenir ve bu roller o mekânın kavranması için gerekli ipuçlarını verdiği şeklinde açıklamıştır.

Kahvecioğlu (1998), mimari mekânın, işlevsel ve fiziksel boyutlarından öte; insan duyuları tarafından algılanan algısal boyutu, insan yaşamının özellikleri ile var olmasından kaynaklanan yaşamsal boyutu ve bu yaşamsal boyutun sürekliliğine bağlı olarak oluşan kültürel boyutundan söz eder. Rapoport, geleneksel kültürlerde kavramsal ve nesnel mekân arasında çok yakın bir uyumun, dolayısıyla mekân ile davranış arasında da bir bütünlüğün

varlığından bahseder, oysa modern kültürlerde bir uyumsuzluk ve sonuç olarak karmaşık bir ilişki vardır. Günümüzde kavramsal ve nesnel mekân arasındaki kopukluktan kaynaklanan yabancılaşma ve tekdüzeliğin aksine geleneksel yapılardaki güçlü bağ, zenginlik oluşturur. Avlular kavramsal ve nesnel mekân arasındaki bu bağa fiziksel ve sosyal koşulları iyileştirmesi ve sağladığı olanaklar ile destek olmuştur (Ekim, 2012).

Cansever'e (2013) göre, İslamiyet'te mekân genel sınırsız mekânın ayrılmaz parçası ve devamıdır. Osmanlı camilerinde, açık genel mekâna bağlanırken yapıdaki kademelenmeler, iç-dış bütünlüğünü sağlayan göz seviyesindeki pencereler sonsuz mekân ve birlik inancının ürünüdür.

1.3. Avlu Kavramı

Avlular için çeşitli kaynaklarda yapılmış birçok tanım bulunmaktadır.

Hasol (1995) tarafından "Mimarlık Sözlüğü"nde yapılmış tanımında "avlu", bir yapının ya da yapı grubunun ortasında kalan duvarla çevrili alan diye tanımlamıştır.

Sanat Ansiklopedisi'nde "avlu", bir binanın ön tarafında veya ortasında etrafı çevrili ve üstü açık olarak meydan gibi bırakılan boşluklar şeklinde tanımlanmıştır (Arseven,1975). Plan konumuna göre ön avlu, arka avlu, dış avlu, iç avlu gibi, işlevlerine göre ise cami avlusu, han avlusu, medrese avlusu gibi adlandırılabilir.

Dış avlu, binanın önünde ve binadan dışarda, bazen de binanın etrafını tamamen çevreleyen avludur. Camilerde bu dış avluya "harim" de denilmektedir. İç avlu ise, binanın orta veya iç kısmında bırakılan avludur. Eski Roma ve Yunan konutlarında görülen "atrium" ve "peristil" iç avlulara verilen isimlerdir. Özellikle Klasik üslup camilerde ise bu iç -revaklı avluya "harem" denilmektedir (Arseven,1975).

Şekil 2. İç Avlu örneği, Aslanlı Avlu, Alhambra.

Bu noktada, avlunun “iç –dış” karşıtlığındaki yerinin, doğru tespit edilmesi gerekir. Buradaki iç – dış ayrımı, özel - kamusal mekân farklılığını değil, “yapı ya da yapı kompleksine ait olma - dışa, yerleşme bütünlüğüne ait olma” karşıtlığını belirtmektedir. Örnek olarak, cami avlusu, herkese açık bir dış mekân niteliğine sahip olmasına rağmen, cami kompleksi içinde içselleşen bir mekân ögesidir (Aydın, 2000).

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisindeki tanıma göre “avlu” genel anlamıyla bir yapı ya da yapı topluluğunda çevresi kapalı açık mekânın adıdır. Avlu kapalı mekâna giriş öncesinde yer alabilir ya da kapalı mekânlar arası ilişkilerin kurulması amacıyla yapı kütesinin içine alınabilir. Kimi örneklerdeyse tüm yapı çevresini sarar. İklim koşulları ve işlev, avluların boyutlarını ve biçimlerini etkilemektedir (Ödekan, 1997).

Aslan (1999) “avlular” için, “Avlu için dışa açıldığı yerdir. Genellikle kareye yakın geometrisiyle tarafsız bir alandır. Özellikle sıcak iklim kuşağının bu değişmez mimari unsuru doymuş formlara da bir büyüme olanağı tanımıştır. Avlu kültürel bir ara biçimlenmedir, bir dışlıdır, bir tür bağlaç görevi görerek organik eklemlemeye olanak sağlamıştır” demiştir.

Görsel Mimarlık Sözlüğünde, avlu “dört tarafı tamamen ya da kısmen duvar veya yapılarla çevrilmiş genellikle kara ya da dikdörtgen biçiminde alan. Avluları kendilerini çevreleyen binalar şekillendirir” denilmiştir (Ambrose vd., 2010).

Goodwin (2012) ise, daha özel bir tanım yaparak “avlu” için, bir caminin yazlık uzantısını oluşturan revaklarla çevrili bir açık mekân tanımını getirmiştir.

Kuran (1969) ise medreseler özelinde “Avlu, medresenin çeşitli birimlerini bir araya toplayan bir odak noktasıdır” demiştir.

Farklı kaynaklardan derlenen tüm bu tanımlar ve yaklaşımlar çerçevesinde avlu mekânsal olarak tanımlanacak olursa, bütünü ile ya da kısmen yapı veya yüksek duvarlarla çevrili, üstü açık, yer aldığı yapı bütününe form ve mekân karakteri ile uyumlu olarak genelde dörtgen ya da kare biçimli, bina içindeki yaşama kısmen açık mekândaki yaşamla bütünleştirme gereksinmesinin oluşturduğu bir mekân çözümüdür (Erdoğan,1996).

Bu tez çalışması kapsamındaki yöntemle ilişkilendirilmek üzere, yukarıdaki tanımlar ve genel kapsamdan çıkarımlar anılarak avlular için konum, işlev ve özellikleriyle ilgili aşağıdaki maddeler ortaya konulmuştur:

- Üstü açık
- Yapıların ortasında kalan, “iç avlu” konumlu
- Medrese, Han, Cami işlevli

- Mekânı örgütleme, Bir tür “bağlaç”
- “Geçiş” mekânı
- Odak noktası
- Tarafsız mekân
- İç- Dış etkinlik devamı
- Farklı etkinliklere imkân verme
- Yapının yazlık uzantısı olma.

1.4.Avlunun Tarihsel Gelişimi

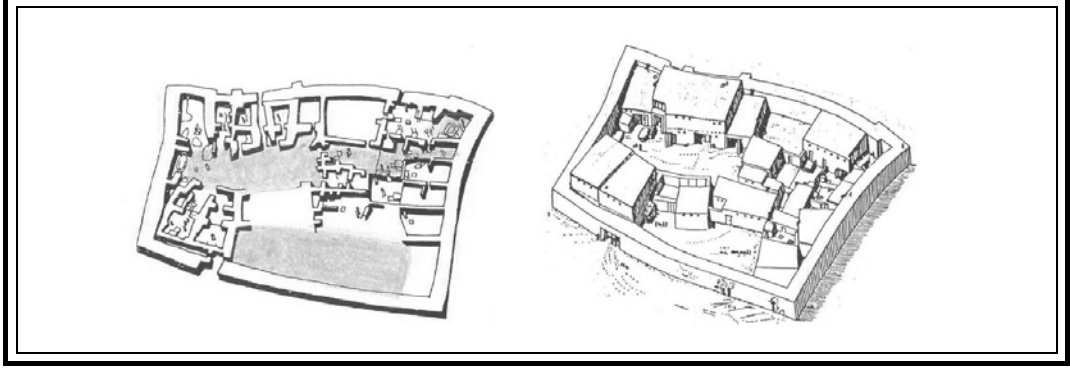
İnsanlar yüzyıllar boyu kendilerini dış etkilerden ve iklimsel koşullardan korumak amacı ile barınaklar oluşturmuş; barınmak ve farklı aktivitelerini sürdürebilmek amacı ile değişik yapı türleri ve konutlar üretmişlerdir. Yapı birey için ilk kabuk, onu çevreleyen daha geniş çevre ise toplum için ikinci bir kabuk olmuştur. Aile ve grup yaşamının gelmesi sonucu da yapılar belli düzende bir araya getirilmeye başlanmıştır. Böylece farklı yerleşme düzenleri gelişmiş, bu yerleşimler de toplum düzeyi, dini ve sosyal yapısına göre biçimlenmiş, toplumun kültür ve yapısını yansıtmıştır (Erdoğan, 1996).

Tarih öncesi uygarlıkların mimarlığında dahi görülen avlu, çağlar boyunca birçok belli başlı yapının karakteristik bir tamamlayıcısı olmuştur. Tarih öncesi devirlerdeki yaşama mekânlarında; düzensiz yapısı ve tanımsız mekân özelliğiyle ortaya çıkan avlu örüntüsü, zamanla yerini düzenli, nitelikli ve tanımlı mekânlara bırakmıştır (Okuyucu, 2011).

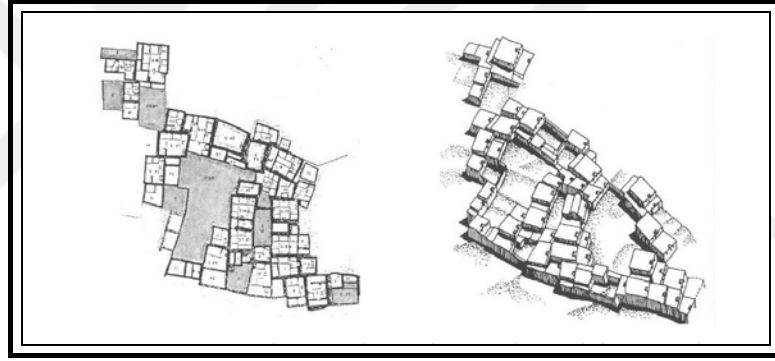
Burdur’un batısındaki Hacılar’ da yaklaşık İÖ 8000’lerde yapı grupları arasında bilinçlice düzenlenmiş sokak ve avlulara rastlanmıştır. Hacılar II katmanında on odalı ya da on avlulu ve ana odalı, bir ya da iki katlı, konutlar birbirine bitişik düzende, bir avlu çevresinde toplanan Hacılar VI katmanında ise evler tek odalı, dikdörtgen kesitli ve tam 9 temelleri olan kerpiç duvarlıdır. Bitişik düzende değildirler, tam tersine bir avlu çevresinde birleşerek birtakım topluluklar oluştururlar (Erdoğan, 1996).

İÖ 6000 yılını belirleyen kazılarla, Çatalhöyük’te, konutlar arasında kalan açık avlular saptanmaktadır. Bu avlular, konutlarla çevrili olduğundan tüm topluma değil, fakat konutların damındaki girişlerden kullanılarak, sınırlı da olsa ortak bir açık mekânın ilk örneklerini oluşturmaktadır. Çatalhöyük’te konutlar avlulara açılmakta, mekânlar ışık ve havayı avludan almaktadır. Bu hem Anadolu hem de Mısır ve Mezopotamya’da görülen

ortak bir yaklaşımdır. Kentsel doku sıkışık, yer yer avlular ile rahatlatılarak açık mekânlar oluşturulmaktadır (Erdoğan, 1996).

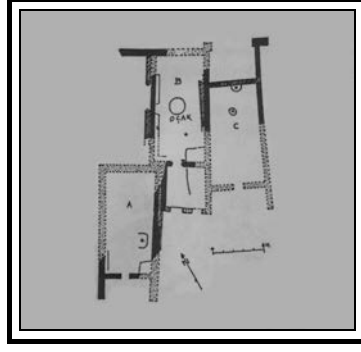
Şekil 3. Hacılar IIA'ya ait yerleşim planı ve rekonstrüksiyon çizimi (Aydın, 2000).

Şekil 4. Çatalhöyük VIA yerleşme planı ve rekonstrüksiyon çizimi (Aydın, 2000).

Konuta ait bir avlunun bilinen en eski örnekleri, İ.Ö. 3000'lerde Mezopotamya konutlarında görülen küçük iç avlulardır. Toplum olarak dışa dönük bir yaşamı, avluyu; Konutlarında mimari bir eleman olarak kullanım amacı ise iklimsel nedenlere dayandırılmaktadır (Özköse, 1995).

Bektaş (2014), ünlü "Megaron Ev" in ilk örneğine Beycesultan'da, Kalkolitik Çağda (İÖ 3000) rastlandığını ve avlu (atrium) çözümünün görüldüğünü belirtmektedir.

Şekil 5. Beycesultan 9.ve 10. Tabakada Megaron Evler (Bektaş, 2014).

Mısır'da, Eski ve Orta Krallık dönemlerinden kalan mezarlarda ve tapınaklarda avlu' ya rastlanmaktadır. Piramitlerin hemen yanına yapılan mezar tapınaklarının iç avluları bulunmakta ve avlu şapeller ile çevrilmekteydi. Deyrül Medine'deki taş yapı işçi evlerinde ise dışa kapalı bir iç avlu ve çevresine dizili odalar bulunmaktaydı. Ev sahiplerinin rütbe ve zenginliğine göre plana servis avlusu, ekmek fırını, kiler, depo, ahır, hizmetçi odaları, bitkiler ve havuzu bulunan avlu eklenmekteydi (Özköse, 1995).

Hititlerde (İÖ 1900-1650), ilk örnekleri bitişik düzende avlulu bir veya iki odalı, ocaklı ve çevresi duvarlarla çevrili türde evler görülmektedir. Ancak, Hititler' de avlu kullanımının nedenleri Mezopotamya'dakilerden farklıdır. Mezopotamya'da pencereler evlerin avlusuna baktığı halde(mahremiyet söz konusu), Hititler' in pencereleri evin dış duvarını yani manzaraya bakan kısımlarına açılıyordu. Bu Hititlerin ışık sevgisinden de kaynaklanıyordu (Özköse, 1995).

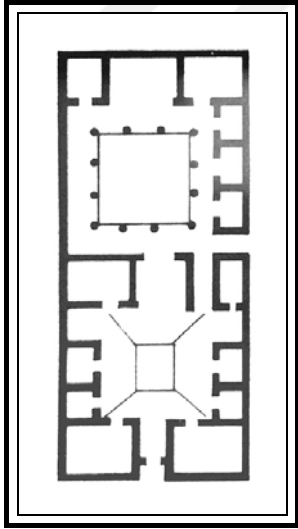
Akurgal'a göre, Hitit uygarlığında avlu konum ve biçimlenmesi Mezopotamya uygarlıklarında görülen kapalı iç avlu örneklerine benzemezken daha çok Mısır ve Filistin uygarlıkları ile benzerlik göstermektedir (Erdoğan, 1996).

Yunanlılarda avlu, önceleri Grek yapıları merkezi bir avlunun çevresinde (Mısır'daki gibi) bir sürü odanın simetriden uzak olarak dizilmesiyle oluşurdu. Aşağı yukarı ihtiyaca göre gelişmiş olan bu mekânlar düzeni kent planlarını da etkilemiş olduğundan bu dönemde düzenli bir şehircilikten söz edilemez. Daha geç dönemlerde Grek Mimarlığı düzenli, simetrik ve daha açık bir anlayışa dönüşecektir (Özköse, 1995).

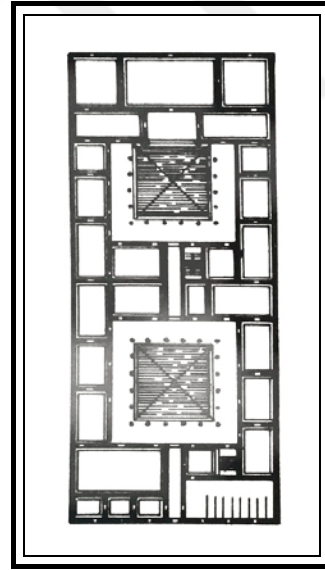
Birçok Yunan kentinde mevcut alanlar özelden çok genel kullanım için ayrılmıştır. Demokrasinin gelişi ile de kent yapısı içinde önemli yerler olan kent meydanları oluşmuştur. Yunan döneminin en önemli toplanma mekânlarından biri de kentsel pazar alanları

olarak nitelenen ‐agoralar‐dır. Planlama olarak ise çevresinde tonoz st örtülü dkknların yer aldığı, çevresi revakla çevrili, i avlulu düzendedir. Yani avlu mekânsal biçimlenmesinin izlendiği önemli sosyal yapılardan biridir. Bunun yanı sıra, kent kapı girişleri ile bu girişlerde yer alan avlular da bu amaçla kullanılmış ve kent açık alan sistemine entegre olarak şehrin ayrılmaz açık sosyal mekânları haline gelmişlerdir. Avlulu plan şemasının grldĞi diğer yapı türleri ise hamam, gimnasyum ve konutlardır. Dini yapılar olan tapınaklar ise açık ibadet mekânları ile kutsal alanlarına sahip dini amaçlı yapılardır ki bu alanlar da avlu karakterinde, ie dönük açık meknlardır (Erdoğan, 1996).

Kökeni ‐megaron‐ olan bu dönem konutu daha önceki dönemlerde görülen basit plan sürdürür. Ancak, daha gelişmiş, tek katlı, avluyu genelde , bazen de dört yönden revaklı portiko ve yaşama birimleri ile saran bir yapıdadır. Yunan döneminde ‐Peristil avlu‐, Roma’da ise ‐atrium‐ olarak adlandırılan bu i avlu, kolonadlı yarı açık bir mekân ile evrenmiştir. Bu plan tipinin ilk örneklerine Bergama yerleşiminde rastlanmaktadır (Erdoğan, 1996).

şekil 6. Vitruvius’tan Tipik Roma Evi
(Gr, 1996)

şekil 7. Vitruvius’tan Tipik Yunan Evi
(Gr, 1996)

Bizans döneminde, kaleler, dış duvarla çevrilen bir avlunun kapladığı alanla zdeşleşişmiştir. Zamanla bu yapı sistemi geliştirilerek kiler yapılarını, is atölyelerini ve çeşitli evleri de içine alan bir dış avlu ya da duvarla çevrili mekânlar yapılmıştır (Roth, 2002; Okuyucu, 2011).

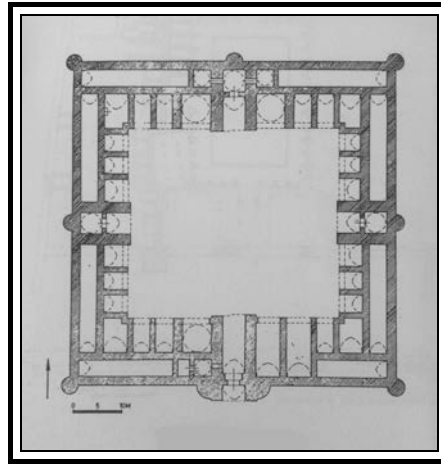
Doğu ile Batı mimarlık sanatının birleştiği Bizans sanatının ana örneği olan Ayasofya'da orta mekân ilk kez kubbeyle kapatılmış ve planda Narteks'in önüne de bir atrium, yani iç avlu getirilmiştir ve yapı girişi bu eksen üzerindedir. Konutlardaki avlu kullanımında ise Suriye etkisi olduğu kabul edilmektedir (Özköse, 1995).

Antik Dönem Uygarlıklarından, Mısır, Pers, Yunan ve Roma'dan, Ortaçağ Uygarlıklarına ve günümüze, avlular; kamusal, özel, dini vb. farklı işlevli yapılarda kullanıla gelmiştir.

Tez çalışması kapsamında Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde avlulu yapılar üzerinde durulacağı için Avluların tarihi süreç içinde kullanımı genel olarak açıklanmıştır. Cami, medrese, han yapılarında avlular incelenecek olması nedeniyle, sonraki kısımda avluların gelişimi bu yapıların gelişimi bağlamında ele alınacaktır.

Han ve kervansaray plan şeması görülebilecek ilk örnekler "Ribat" adı verilen yapılardır. İlk örnek olarak, Abbasiler tarafında Tunus'ta (795) yaptırılan ribat kabul edilir (Benli, 2007).

Türk mimarisinde en eski kervansaraylar, Karahanlılar ve Gaznelilerden kalmış olup, bunlara "Ribat" adı verilmiştir. Karahanlılardan kalan iki önemli yapıdan biri Buhara-Semerkant yolu üzerinde Ribat-ı Melik(1078-79) olup, diğeri Semerkant-Hocend yolu üzerindedir. Ribat-ı Melik duvar izlerine göre, 86x86m boyutlarında kare biçiminde, ortadaki avlunun etrafında birbirine benzeyen tonozlu odalar ve mekânlar iki katlıdır. Gazneliler tarafından yapılan en önemli kervansaray, Sultan Mahmud devrinde, Tus-Sehars yolunda Ribat-ı Mahi, dört eyvanlı avlu etrafında sıralanan mekânlarla kareye yakın bir plana sahiptir (Aslanapa, 2014).

Şekil 8. Ribat-ı Mahi (Aslanapa, 2014).

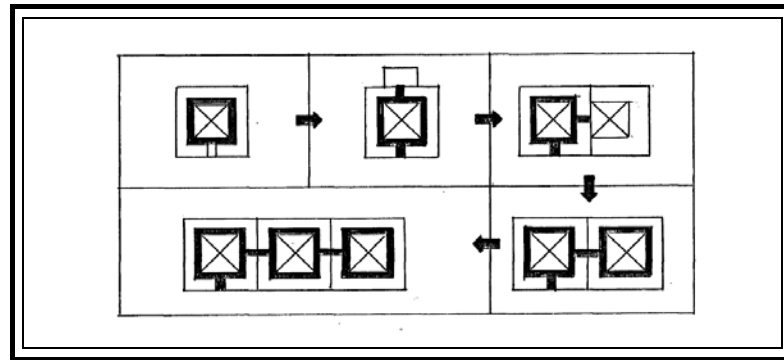
“Ribat” adı verilen bu kervansarayların mimarisi ve planları, daha sonra Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları döneminde geliştirilmiştir. Kervansaray, dört eyvanlı avlulu ve bunların arasında uzun dikdörtgen biçiminde, yan yana birbirine benzer olarak sıralanmış odalardan ibarettir. Büyük Selçukluların en önemli eserlerinden biri de Meşhed ve Serahs arasında yapılmış, 1115 tarihli olan Ribat-ı Şerif’dir.

Selçuklu Hükümdarları, devlet büyükleri ve zengin hayır sahipleri tarafından kurulup, hizmete açılan bu kervansaraylarda 3 gün süreyle bedava olarak misafir kabul edilir, kervanların bakım ve ihtiyaçları da buralarda bedava sağlanırdı. Kervansaraylar ahır, depo, hamam, mescit gibi mekânları da barındırırdı. Böylece baytarları ve tamirci ustalarıyla bir sosyal topluluk meydana getiren bu yapılar, avlulu plan şemaları ile de Büyük Selçuklu geleneklerini devam ettirir (Benli, 2007).

Yaygın işleviyle dönemsel konaklama yapısı olan kervansaraylardan farklı olarak Osmanlı döneminde büyük kentlerde, bir yandan konaklama diğer yandan yapım ve üretim işlerine sahip “şehir içi hanları” ortaya çıkmıştır. Osmanlılar döneminde şehir içinde yapılan hanlar, şehirlerin önemli merkezleri haline gelirler. Bu yapılar tacirin kervanı ile birlikte gelerek gece konaklama yapabileceği yerler olmasının yanı sıra, getirdiği ürünü bir süre depolayabildiği, hatta büro işlerini de yürütebildiği yerler olarak kullanılmaya başlanır.

Şehir içi hanlarının bir kısmında ise sadece belirli zanaatların ya da ticaretle uğraşan esnaf kesimleri bulunur. Buralar yapım-üretim hanlarıdır. Plan şemaları benzer olsa da işlevleri ve iç düzenleriyle yol ve konaklama hanlarından farklı yapılardır. Örneğin işlevlerine göre geçmişte Kürkçüler Hanı, İplikçiler Hanı, Tuz Hanı, Koza Hanı gibi adlar verilmiştir (Benli, 2007).

Kervansarayların ve hanların plan şemaları incelendiğinde; avlu mekânının sık ve etkin olarak kullanıldığı görülmektedir.

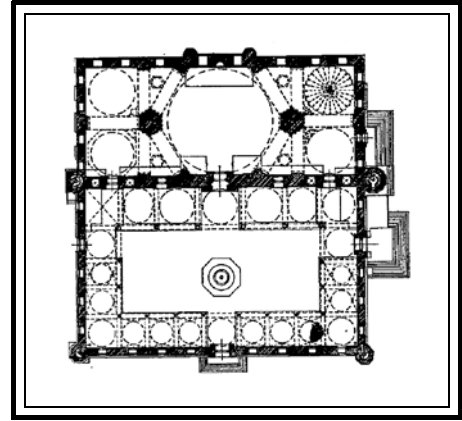
Şekil 9. Avlulu Hanların gelişim şeması (Usta, 1994).

Burckhard'a göre, İslam mimarisinin ana konusu camidir. Fakat İslam Ülkelerinde yalnız bu motif bile çok çeşitli biçimlerde. Cami tipleri etnik çevreye göre fakat genel olarak hepsi de değişmeyen bir ilk örnek ve plana uygundur. Bu ilk örnek, Hz. Muhammed' in Medine'deki evinin, toplu namazlar için kullanılan avlusundan başka bir şey değildir. İlk camiler, bu ilk örneğe uygun olarak yatay bir çatıyı tutan ve avluya açılan sütunlardan ibarettir. Bu düzenleme, ibadet alanını genişletir; namaz kılanların sayısı çok olur da çatının altına sığmazlarsa, avluda da rahatlıkla namaz kılınabilir. Mimari gelişmenin ikinci aşamasında bu avlu kolonlarla çevrilecektir (Özköse, 1995).

Anadolu'da erken dönemlerde Kızıltepe (1204, Mardin) ve Sivas Ulucamilerinde görülen avlu, Osmanlılar döneminde gelişmesini sürdürmüş ve biçimsel olarak doruğuna ulaşmıştır. Avlu 14.yy'da Selçuk İsabey Camisi(1374) ve Manisa Ulu camisinde (1376) kapalı ibadet yeriyile bir bütün oluşturacak biçimde yapı programına girmiş, Edirne Üç Şerefeli Cami'de (1438-47) klasik Osmanlı avlu şemasının prototipini oluşturacak boyut ve düzeni kazanmıştır. Kapalı mekân boyutlarına yaklaşan ölçüleriyle dikdörtgen planlı Üç Şerefeli Cami avlusu, düzeni ve yapıyla olan kütleli ilişkileri açısından önemli bir örnektir. Ancak, burada revak birimleri farklı ölçülerdedir. Bu fark zamanla giderilmiş; eşit birimli revaklarla çevrili, tüm boyutlarıyla uyumlu Klasik Dönem avlu şeması oluşmuştur. Klasik Osmanlı avlusu kare ya da dikdörtgen planlıdır; duvarlar yüksektir, pencere dizilişleriyle dışarıya açılır. Şadırvan genellikle ortadadır (Ödekan,1997).

Şekil 10. Üç Şerefeli Camii Avlusu

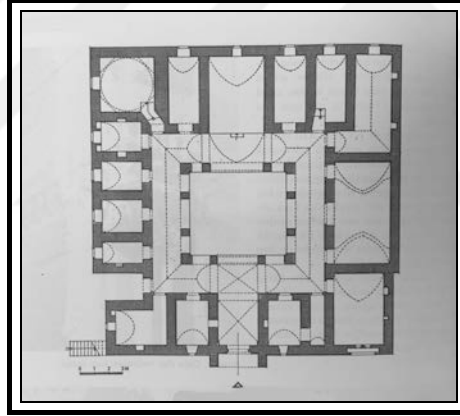

Şekil 11. Üç Şerefeli Camii Plan (Tuluk, 2000)

Anadolu'da camiler gibi ilk eğitim yapıları olan medreseler de Danişmentli ve Artuklu yerleşimlerinde ortaya çıkmıştır. Özellikle avlulu medreseler dönem özelliği taşımaktadır. Dıştan sadece bir yapıya sahip olan Diyarbakır, Zinciriye (1198) ve Mesudiye Medreseleri (1198-1223) eyvanlı, merkezi avlulu, etrafı revaklarla çevrili zengin taş işçiliğine sahip yapıtlardır. Mardin'de 12 yy. başında yapılmış olan Eminuddin Külliyesi ise Anadolu'da çok fonksiyonlu, avlular ile bütünleştirilmiş yapılar grubu olan külliyelerin ilk örneği olması açısından önemlidir (Erdoğan, 1996).

Selçuklular Döneminde, anıtsal medrese yapıları görülmektedir. Selçuklu medreselerinin revaklarla çevrili, üstü açık avluları bulunmaktadır.

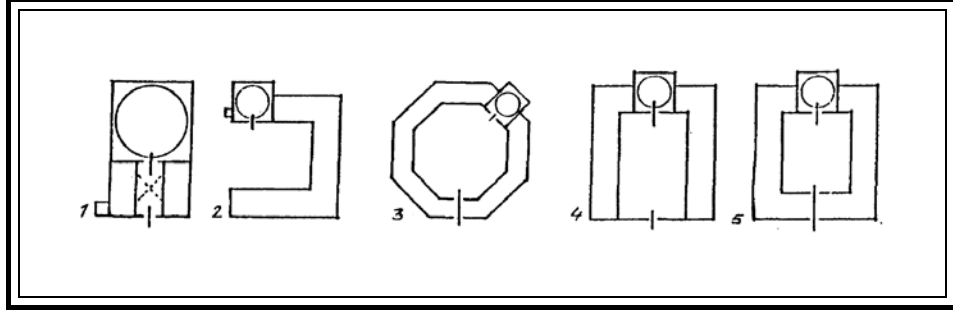
Selçuklular “eyvan” kullanımını geliştirirken, medrese yapılarında avlu kullanımını yaygınlaştırmışlar, medrese avlularında havuz, kanallar sistemi ile özgün çözümler getirmişlerdir.

Şekil 12. Diyarbakır, Zinciriye Medresesi (Aslanapa, 2014).

Osmanlı medreseleri gelişimi, Fatih devrine kadar, Selçukluların büyük ölçüde abidvi yapıları yerine pratik ihtiyaçlarını karşılayan, yeni öğretim şartlarına uygun planlar görülür. Medrese mimarisinin başından itibaren olgun bir gelişme vardır (Aslanapa, 1988).

Yüksel'e göre (1983), Osmanlı dönemine ait medreselerin mekânsal biçimlenişine göre beş grupta toplanmaktadır: Kapalı avlulu, yarı açık avlulu, sekizgen avlulu, önü açık avlulu ve önü kapalı avlulu medreseler (Usta, 1994).

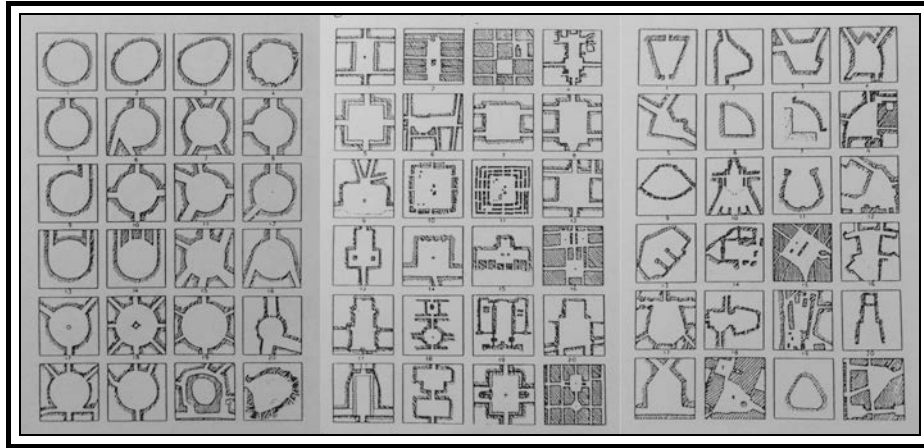

Şekil 13. Osmanlı Dönemi Medrese plan şemaları (Usta, 1994).

1.5. Mekân, Form, Avlu İlişkisi

Mimarlıkta biçim, bir mekânın kendini belirtmesi için en önemli etmendir. Estetik kurallara uyum yapıyı heyecanlı, beğenilen, pozitif etkili yapar. Buna karşılık anlaşılabilir olmak da zorundadır. İyi bir görünüş, simetri, ritim, kapalılık, süreklilik ve basitlik ile şekillenir (Gür, 1996).

Mekâna biçimini kazandıran onu sınırlandıran ya da çevreleyen, yatay ve düşey düzlemlerdir. Krier'e (1991) göre, kare, üçgen, daire olmak üzere üç temel form vardır ve farklı mekânsal organizasyonlar bu formlar ve bu formlardan türetilerek elde edilir.

Şekil 14. Krier'e göre, daire, kare, üçgen ve onlardan türeyen mekân formları (Krier, 1991).

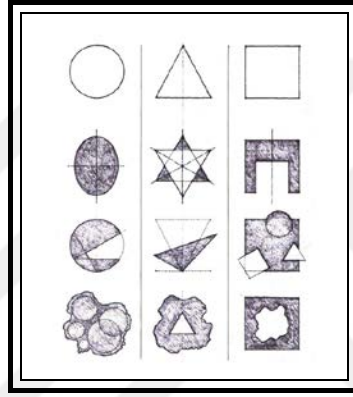
Ching (2002) de kare, üçgen, daire olmak üzere üç temel formun olduğunu ve mekânı oluşturan bu formların düzenli ve düzensiz olarak sınıflandırılabilceğini belirtmiştir.

Ching'e göre mekân formları;

- Düzenli Formlar (Kare, üçgen, daire, dikdörtgen, altıgen...).

- Düzensiz Formlar (Düzenli formların çıkarma, ekleme, boşaltma gibi işlemlerle bozulmuş halleri) (Ching, 2002).

Mekânsal organizasyonun oluşumunda, farklı biçimler bir araya gelmektedir. Mekânların biçimsel özellikler, bir araya geliş şekilleri, mekân algısında da önemli rol oynamaktadır. Örneğin dairesel bir mekân hiçbir yöne sahip değildir. Kare ve dikdörtgen mekânlar birbirine daha kolay eklenip, çıkartılabilir (Özgü, 1998).

Şekil 15.Ching'e göre düzenli formdan, düzensiz forma değişim (Ching, 2002).

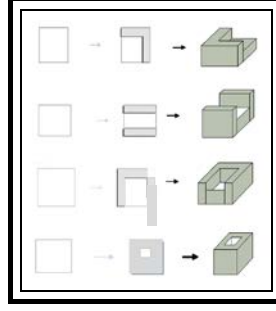
Avluların, kendilerini çevreleyen düzlemlere göre mekânsal tanımlamaları değişmektedir. Ching'in (2002) mekânsal düzlemlere göre kurgularında:

- "L" şeklindeki düzlemin, üç iç köşesi arasında, üçgensel bir mekân tanımlamaktadır ve üçgenin dış kenarı boyunca mekân dışa dönüktür.

- Paralel düzlemler, mekâna doğrultusal etki kazandırmaktadır.

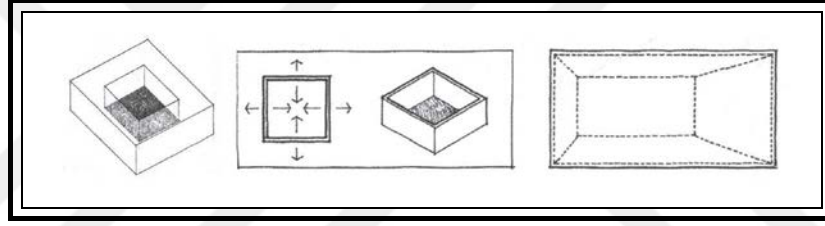
- Düzlemlerin "U" şeklinde biçimlenişi, beraber oluşturdukları biçimlenmenin açık ucuna doğru yönelmiş bir mekânsal hacmi tanımlar.

- Dört düzlemlilik ise, içe dönük bir mekânı tanımladığı kabul edilmiştir .

Şekil 16. Farklı düzlemlere göre avlular (Okuyucu, 2011).

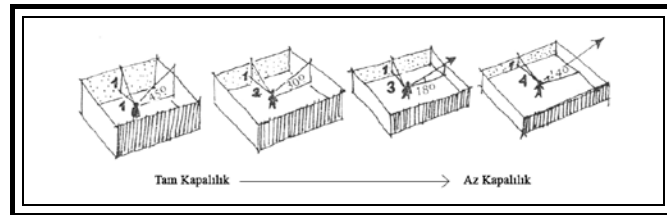
Bir mekânsal alanı tamamen çevreleyen dört dikey düzlem, muhtemelen mimarlıkta en tipik, en güçlü mekânsal tanımlama biçimidir. Ortadaki alan tamamen çevrelendiğinden, mekân içe dönüktür (Ching, 2002).

Şekil 17. Dört Düzlem ve İçe dönük mekân (Ching, 2002).

Avluyu oluşturan bu düzlemlerin boyutları (yükseklik, en, boy ölçüleri) da önemli unsurlardır. “Kapalılık” ve “Ölçü- Oran” olarak ifade edilen bu unsurlar avlunun oluşumunu ve etkisini değiştirir.

En konforlu dış mekân kapalılığı, kapatılan alanın 1/2 veya 1/3 yüksekliğinde duvarlarla sağlanır, eğer bu oran 1/4'ün altına inerse kapalılık hissi azalmaya başlar (Lynch, 1984). Fakat bu noktada genel kullanıma açık ve kendi içinde bölünerek özel alanlar oluşturan avluları ayrı tutmak gerekir.

Şekil 18. Avlularda Kapalılık (Bakan ve Konuk, 1987)

Bu tanımlamalar doğrultusunda, tez çalışması kapsamında incelenecek yapılardan Cami ve medreseler tam kare, dikdörtgen, sekizgen gibi “Düzenli” forma sahiptir ancak avlularında arsaya uyum sebebiyle düzensiz dörtgen formlarda görülmektedir. Yine de sistem olarak avlular düzenli, etrafını saran “dört dikey yüzey”in meydana getirdiği, revaklı avlulardır.

1.6. Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi Özeti

İlk belirtileri Bayezid Camii’nde (1506) görülen klasik üslubun olgunlaşma süreci 16.yy ortalarına değin sürecek, önemli Osmanlı yapıları bu yüzyılın ortalarından başlayarak, Sinan ve takipçileri tarafından ortaya konulacaktır (Ödekan, 1997).

Şekil 19. Sultan Beyazıt Camii, İstanbul (Goodwin, 2012)

Mimar Sinan’ın İstanbul’daki ilk eseri, Hürrem Sultan adına yapılan Haseki külliyesidir. Sinan’ın mimari dehasının gelişmesindeki ana basamaklar, üç büyük abide ile belirir. Bunlar, İstanbul’da Şehzade ve Süleymaniye, Edirne’de Selimiye Camii ve külliyeleridir. Bu dönemde ayrıca Kadirga Sokullu Camii ve Edirnekapı Mihrimah Camii, Sinan’ın özgün tasarımlar içeren diğer önemli yapılarındandır (Aslanapa, 2014).

Sinan’ın etkin olduğu dönemde uç noktalarına vardırılan bir mimarlık anlayışı ve bu anlayışı sergileyen binaların arkitektonik düzeni, Sinan’ı izleyen yüzyılda aşılamayıp yinelenmekle yetinildiği için, Osmanlı mimarisinde klâsisizmin ölçütü olarak yer edeceklerdi (Arel, 1988).

1538-88 arasında mimarbaşılık görevini kesintisiz sürdüren Mimar Sinan’dan sonra halefleri Davud Ağa, Dalgıç Ahmed Ağa, Sedefkâr Mehmed Ağa’nın eserlerinde de onun üslubu uzun süre etkili olmuştur (Ödekan, 1997).

Davud Ağa tarafından 1598'de temelleri atılan Yeni Camii inşaatı durdurulmuş, ancak 1663'de tamamlanmıştır. Fakat bu yapıdan önce 1617'de tamamlanan Sedefkâr Mehmed Ağa'ya ait eser, Mimar Sinan'dan sonraki ilk büyük eser ve Selatin camilerinin de en büyüğü olmuştur (Aslanapa, 2014).

Bu anıtsal mimari örnekleri dışında daha küçük külliyeler, hanlar, medreseler yapı toplulukları, cami medrese ortak avlulu yapılar klasik dönemin önemli eserlerindedir. Sekizgen planlı avlusuyla Rüstem Paşa Medresesi, ortak avlulu kullanımlarıyla Topkapı Kara Ahmet Paşa, Beşiktaş Sinan Paşa, Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa eserlerini, yola ve arsaya uyum içinde tasarlanan Edirne Rüstem Paşa Kervansarayını örnek olarak verebiliriz.

Osmanlı klasik mimarisinde iç mekân ve dış mekânın birlikte ele alınışı, iç mekânın dıştan algılanma olgusu bir yandan yapının iç ve dış yüzeyleri arasındaki bütünleşmeyi sağlarken bir yandan da üst yapıyı ayakta tutan taşıyıcıların azalmasına yol açmıştır. Nihayetinde büyük orta mekânın çevresindeki küçük kubbeli birimler yarım kubbeler altında toplanmıştır (Kuran, 1986).

Klasik dönemde Sinan'ın yalnızca iç mekân sorunlarını çözmediği, ayrıca, güçlü dış mekân kaygıları da duyduğu açıktır. Klasik dönem mimarisinde özellikle Sinan eserlerinde bir "mekân yayıcı kitle" olarak biçimlendirme kaygısı vardır. Hemen hemen hiçbir önemli Sinan yapısında, cephe olarak tanımlanabilecek bir kitle yüzeyi yoktur. Tam tersine, Sinan kitleleri düzlem etkisini gidermek için tasarlanmış pek çok öğeyi içerirler. Yapı, galeri düzeni aracılığıyla dış mekânla iç mekân arasında tam anlamıyla her ikisine de ait olmayan bir geçiş mekânına sahip olmaktadır. Örnek olarak revaklar, temel işlevleri yapı kitlesi ile dış mekân arasında bir kesişme yapmak ve dış mekâna açılan bir yapısal mekân elde etmek olmuştur. Bu tür uygulamalarda mekân, yayıcı kitlenin ana özelliğidir (Tanyeli, 1990).

Klasik Osmanlı Mimarisinde yapılar, dış duvarlarında son bulan yapılardan değildir. Yapılar özellikle piramit camiler bittikleri noktadan öteye bir süreklilik gösterirler. Çevre, başka bir yapılar topluluğu değil, yapının bir devamı gibidir. En büyük sultan camilerinde dahi, oluşmuş çevreyi kollayan, kendinden sonra oluşacak çevreye yol gösteren bir tutum vardır. Daha küçük boyutlu camilerde ana kubbeden çevre ölçeğine iniş, genellikle, avlu yönünde sağlanmıştır. Cami bünyesinde medrese bulunması kademelenmeyi kolaylaştırmaktadır. Kible yönündeki süreklilik sonradan avlu revakları ölçeğinde oluşmuş çevre yapılarında sağlanır (Erkman, 1988).

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

İlk yerleşimlerden bugüne kullanılan avlu mekânının, Klasik Dönem Osmanlı mimarlığı dönemi yapılarında, farklı işlevli yapılarda farklı kullanımlarına göre değerlendirilmesi, tipolojilerinin çıkarılması, dün ve bugüne dair kullanımlarının sorgulanması araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma alanı Klasik Dönem Osmanlı mimarisinin ürünlerinin büyük oranda bulunduğu İstanbul ile Edirne ve Lüleburgaz'ı içine almaktadır.

Araştırmanın ilk bölümünde, literatür çalışması (yazılı/görsel kaynaklar, internet kaynaklarından) yapılmıştır. Bu amaçla:

- Farklı kaynaklara göre mekân kavramı ve tanımları
- Avlu Kavramının farklı kaynaklara göre yorumları, avluların özellikleri
- Avluların tarihi süreçte gelişimi
- Form-Avlu İlişkisi

- Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi başlıkları ele alınmış, çalışmanın kapsamını oluşturmuştur. Daha sonra literatür çalışmasından elde edilen çıkarımlar ve kavramlar yöntem kısmında kullanılacak Analiz Formları ile ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde:

- Önceki çalışmalardan ve literatürden elde edilen kavramlardan yola çıkılarak, Analiz Formları; fiziksel kalite özellikleri ve işlevlerini içeren başlıklarla oluşturulmuştur.

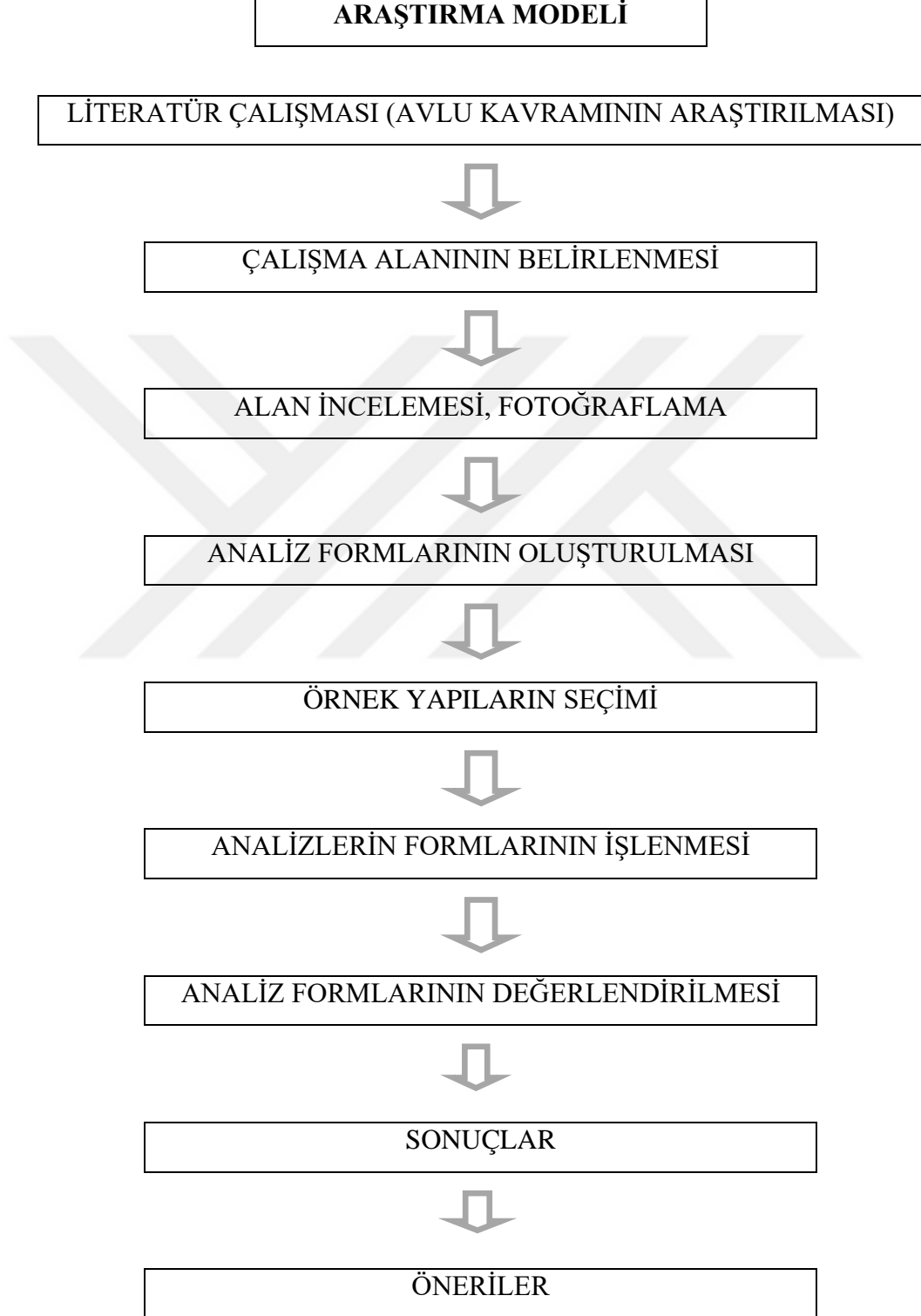
- Biçimsel ve işlevsel kriterler çerçevesinde örnek yapıların seçimi yapılmıştır.

- Alan incelemesinden alınan bilgiler ve çekilen fotoğraflar Analiz Formlarındaki kriterlere göre işlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde çalışılan örnek yapılardan elde edilen analizlerin yorumları, değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu kısımda yapılar aşağıdaki sorular kapsamında değerlendirilmiştir:

- Farklı fonksiyonlu yapılarda avlu kullanımları nasıl olmuştur?
- Geçmişten günümüze yapıda mekân-işlev ilişkisi ve değişimi nasıl olmuştur?
- Avlu mekânın fiziksel özellikleriyle kullanımı arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın son bölümünde ise, elde edilen bulgular sonrasında sonuçlar çıkarılmış ve sonuçlara bağlı olarak öneriler getirilmiştir.

Şekil 20. Tez Çalışması Araştırma Modeli

2.2. Yöntem Olarak Avlu Analiz Formlarının Oluşturulması

Mimarlıkta mekân analizi ve değerlendirmeleri için çeşitli teknikler ve araştırma yöntemleri mevcuttur. Yaklaşım biçimleri açısından mekânsal çözümler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

- Şekil (taban alanı)
- İlişki/ Sirkülasyon
- Plan Tipleri
- Fonksiyonel Analiz- İşlev
- Yapısal Analiz- Yapı
- Estetik Analiz- Estetik
- Toplumsal Analiz- Toplum
- Gösterge Bilimi Açısından Analiz- Anlam
- Morfolojik Analiz- Biçim (Özgü,1998).

Bu tez çalışması kapsamında, Avluların fiziksel analizleri ve bu bağlamda işlevleri değerlendirilecektir. Kullanılan mekânsal analizler, bir tipoloji çıkarılması, avlu mekân-çevre ilişkisinin ortaya konulması ve kullanım değerlendirilmesi yapılabilmeleri amacıyla aşağıdaki çözümleri içermektedir:

- Plan tipleri
- İlişki-Sirkülasyon
- Biçimsel analizler
- İşlevsel analizler.

Analiz formları hazırlanırken daha önce yapılmış çalışmalar örnek alınmış bunun yanı sıra literatürden elde edilen kavramlardan yararlanılmış ve özgün kriterlerde eklenmiştir. Bu çalışmalardan ilki için Gür (1996), yapısal veya biçimsel olarak benzeyen tiplerin değerlendirmesi için örnek verdiği Keleş'e ait "Morfolojik Kaset" tekniği ile yapılmış çalışmadır. Bu çalışmada yapılar için:

- Konum Planı
- Plan Formu
- Girişler
- Kesit-Görünüş ve yapısal analizleri içeren bir tablo kullanmıştır (Şekil 21).

TAPU ADI		EMİR HANE	GEYVE HANE	İPEK HAN	TAŞHAN	KURŞUNLU HAN
TİPİ		1346	1413-21	1413-21	1432	1458-59
YERİ		BURSA	BURSA	BERGAMA	BERGAMA	ANKARA
KONUM		KENT İÇİ (TİCARET MERK.)	KENT İÇİ (TİCARET MERK.)	KENT İÇİ (TİCARET MERK.)	KENT YAKINI	KENT İÇİ
TOPOGRAFYA		DUZ ARAZİ	AZ EĞİMLİ ARAZİ	AZ EĞİMLİ ARAZİ	DUZ ARAZİ	ÇOK EĞİMLİ ARAZİ
İKLİM		ILIMAN	ILIMAN	ILIMAN	KURU	ILIMAN KURU
TAPU TİPİ		KARMA TİP+ CEPHEDE DUK	AVLULU TİP.	KARMA TİP+ CEPHEDE DUK	KARMA TİP	KARMA TİP+ CEPHEDE DUK.
KULLANIM YÖNÜ		KONAKLAMA TİCARET HAN	KONAKLAMA TİCARET HAN	KONAKLAMA TİCARET HAN	KONAKLAMA TİCARET HAN	KONAKLAMA TİCARET HAN
ALANDAKİ KONUM						
ALANDAKİ BİÇİMLENİŞİ						
YERLEŞME YÖNÜ						
GİRİŞ SAYISI		2	3	1	1	2
ANA GİRİŞ YÖNÜ						
TALI GİRİŞ YÖNÜ						
DİŞ ÇEVRE İLE İLİŞKİ						
PLAN FORMU						
KÜTLE FORMU						
GİRİŞ ÇEŞİTİ						
KESİT						
KÜTLEDE HİKAZİ ELEMANLAR		TAÇ KAPI BACALARI	TAÇ KAPI	TAÇ KAPI		BACALARI
KALDIRGE		KESME TAŞ + TUĞLA	KOLOZ TAŞ + TUĞLA	TAŞ + TUĞLA	TAŞ	TAŞ + TUĞLA
KAPLATICI ALAN (m ²)		~ 2700	~ 1200	~ 3100	~ 700	~ 1600
PARÇA/BLK SATIŞI						
KONUM/FORM		DÜZ ÖLÇ. GED. DİKDÖRTGEN	~ KATE	DİKDÖRTGEN	DÜZ ÖLÇ. GED. DÜZ ÖLÇ. GED.	DÜZ ÖLÇ. OLMAYAN GEDM.
ADE		HAN	HAN	HAN	HAN	HAN
KULLANIM AMACI		KONAKLAMA TİCARET	HAYV. SATINI	KONAKLAMA TİCARET	KONAKLAMA HAYV. SATINI	KONAKLAMA TİCARET
KAT SAYISI						
KAT YÜKSEKLİĞİ		3.70 3.40	5.50			4.40 3.70
DİŞ ÖRNEK						
GATE						
TAPINIR BİÇİMİNİ DÖNÜMÜ		TİCARET HANI OLARAK KULLANILMAKTA DİR	ONARILMIŞ, TİCARET HANI OLARAK KULLANILMAKTA DİR	AVLU OTOPARK, HAN TİCARET AMACI İLE KULLANILMAKTA DİR	HANIN HALDE DİR	MÜZE

Şekil 21. Keleş'ten Morfolojik Kaset Tekniği Örneği (Gür, 1996).

Diğer bir çalışmada ise Yoldaş (2010), Kentsel açık mekânların ve kentsel avluların fiziksel kalitelerini belirlemek amacıyla aşağıdaki kriterleri kullanmıştır.

- Kent içi konumları
- Biçimleri
- Kapalılıkları
- Giriş ve geçişleri
- Ölçü ve oranları
- Destek mekânları
- Düzlemleri
- Sundukları vistaları değerlendirmeye almıştır.

Yukarıda değinilen araştırma örneklerine ek olarak literatür çalışması sonucu yapılan çıkarımlar ve belirlenen kavramların, Analiz Formlarında hangi kavramlarla ilişkilendirilip, kriterler oluşturulabileceği ortaya konulması amacıyla bir tablo hazırlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Literatür Kavramları ile Analiz Formu Kavramlarının İlişkilendirilmesi

ÇALIŞMADA ELE ALINAN BAŞLIKLAR	LİTERATÜRDEN KAYNAKLI ÇIKARIMLAR-KAVRAMLAR	AVLU ANALİZ FORMU KRİTERLERİ
MEKÂN KAVRAMI	- Boşluk - Sınırlanan Boşluk	
AVLU KAVRAMI	- İç Avlu (Konumlu) - Cami, Medrese, Han (İşlevli) - Mekân örgütleme, Bir tür “bağlaç” - “Geçiş” mekânı - Odak noktası Tarafsız mekân - İç- Dış “etkinlik” devamı - Farklı etkinliklere imkân verme - Etrafı Çevrili, Üstü Açık -Yapının yazlık uzantısı olma.	- KULLANIM - DÜZLEMLER
AVLULARIN TARİHİ SÜREÇTE KULLANIMI GELİŞİMİ	Tarihi Süreçte Gelişerek - Düzenli -Tanımlı -Nitelikli Mekân - Klasik Üslup - Yarı Açık Mekân - Revaklarla Çevrili Avlu	- DESTEK MEKÂNLAR
MEKÂN, FORM, AVLU İLİŞKİSİ	- Düzenli Formlar - Düzensiz Formlar - Mekânı Tanımlayan Düzlemler - Dört Düzlem - Düzlemlerin Ölçü, Oran, Kapalılıkları	- PLAN - KESİT - ÖLÇÜ ve ORAN - KAPALILIK
KLASİK DÖNEM MİMARİSİ ÖZELLİKLERİ	Yapı - Çevre İlişkisi - Süreklilik - Çevre yapının bir devamı gibi - Çevreyi kollayan - Çevreye yol gösteren - İç- Dış Bütünlüğü - Mekân- Davranış Bütünlüğü	- KONUM - GENEL GÖRÜNÜM - DOLAŞIM - DOLULUK, BOŞLUK

Şimdiye kadar değerlendirilen çalışmalara ve literatürden alınan kavramlar doğrultusunda, fiziksel analizler ve kullanım değerlendirilmesi yapılabilmesi için aşağıdaki kriterler belirlenmiştir. Buna göre,

Analiz formlarında ilk giriş kısmında genel bilgi ve değerlendirmeler için:

- Yapı Adı
- Tarihi
- Özgün Kullanım
- Günümüz Kullanımı
- Avlu Kullanımı
- Avlu Değerlendirme başlıkları bulunmaktadır.

Biçimsel değerlendirme yapabilmek amacıyla, avlular için fiziksel kalite özellikleri ve işlevle ilgili maddeler yer almıştır. Bunlar:

- Konum
- Genel Görünüm
- Plan- Kesit
- Dolaşım
- Ölçü- Oran
- Avlu Plan Analizi
- Kapalılık
- Kullanım
- Düzlemler
- Destek Mekânlar
- Doluluk-Boşluklar (Şekil 22, Şekil 23).

Analiz Formları için belirlenen kavramlar ve açıklamaları:

- Konum, yapının yer aldığı çevreyle ilişkisini, yakınlığını-uzaklığını değerlendirmek açısından Analiz formunda yer almaktadır. Yakınlık ve görünürlük avlu kullanımında önemli etkenlerdir.

- Genel Görünüş, yapının çevreye uyumunu, silüete etkisini, dönemim üslubunun biçimsel özelliklerini ve onun çevresiyle olan bağına ortaya koymak amacıyla Analiz formlarında kullanılmıştır.

- Plan ve Kesit, plan ve kesit tiplerini, yapının açıldığı sokakla ilişkilerini, avlu yapı ve avlu elemanları arasındaki ilişkiyi göstermek için verilmiştir.

- Avlu Plan Analizi, Avludaki farklı kullanım mekânlarını (yeşil alanlar, oturma, su ögesi, şadırvan gibi) plan üzerinde gösterilebilmesi amacıyla yer almaktadır.

- Dolaşım, yapının giriş- çıkışlarını, çevre sirkülasyon ağının yapıya ulaşımını göstermesi amacıyla kullanılmıştır.

- Ölçü- Oran, plan bazında avlunun en-boy oranlarını ve ölçülerini vermek için formlarda yer almaktadır.

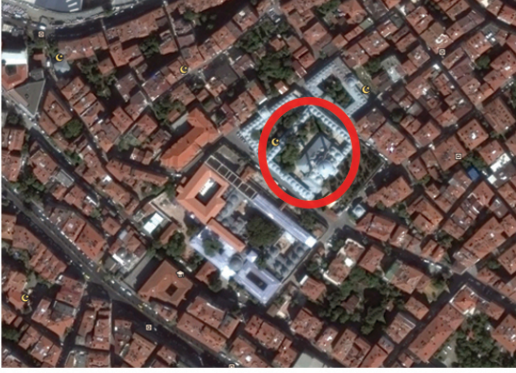

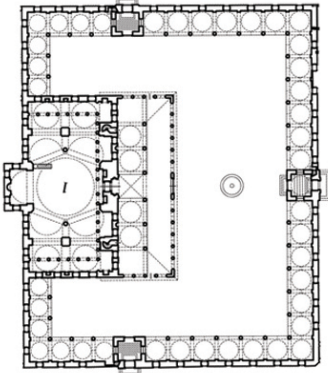
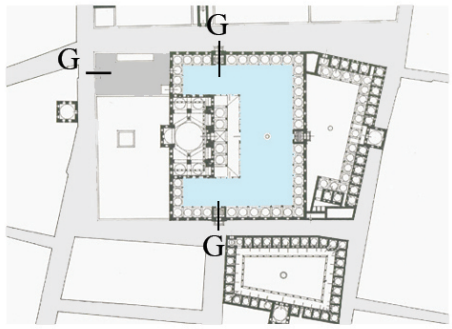
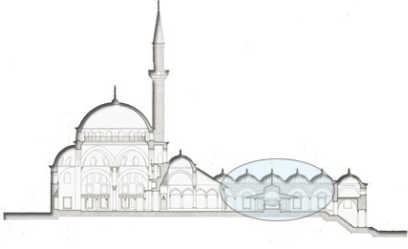
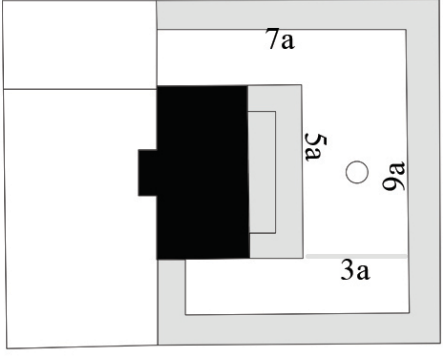
- Kapalılık, özellikle farklı işlevli yapılarda olmak üzere her yapıda avlu kapalılığı kendisini çevreleyen düzlemlere ve en-boy oranına göre değişmektedir. Buna bağlı olarak kapalılık etkisi de değişmektedir. Bu sebeple dikey düzlemlerin yüksekliği ile avlunun en-boyu arasındaki oranları verilerek kapalılıkları yorumlanması amacıyla Analiz formlarında yer almaktadır.

- Düzlemler, avlu tanımlarında yer alan genel kavram etrafı çevrili, üstü açık olması kriterleri sebebiyle ve bunlarla birlikte avlunun baskın unsuru zemini göstermek amacıyla kullanılmıştır.

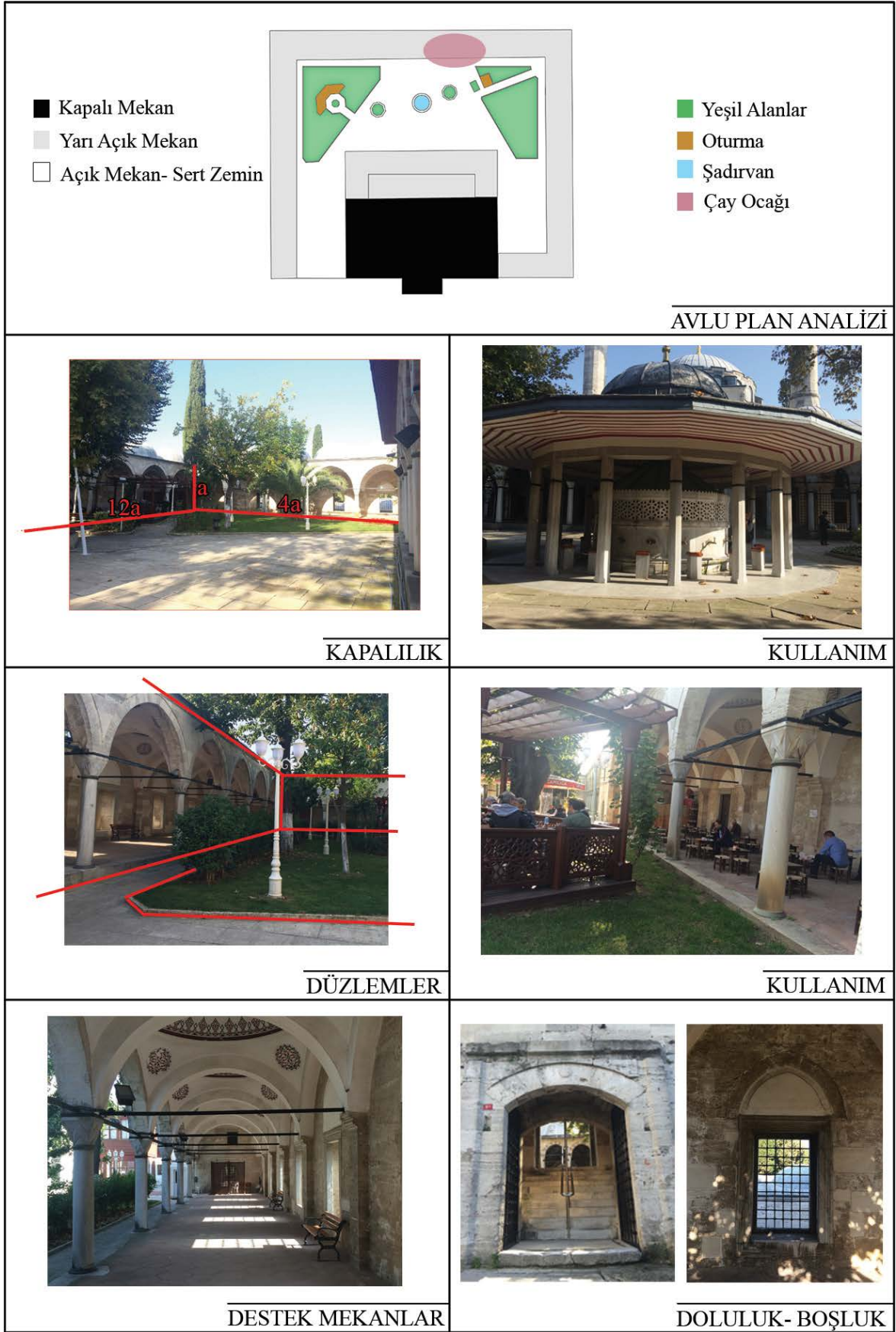
- Kullanım, hangi yapıların avlularında hangi kullanımlar var, hangi etkinlikler gerçekleşiyor bunları fotoğrafla gösterilmesi ve kullanım değerlendirmesi yapılabilmesi için formlarda yer almaktadır.

- Destek Mekânlar, avlu arketipinin gelişimi ile Klasik Üslubun vazgeçilmez unsurlarından olan avluyu çevreleyen yarı açık mekânlar olan revaklar gösterilmiştir. Avlu ve dışarı arasında ara bir mekân konumundadır.

- Doluluk-Boşluk, iç-dış, avlu-sokak mekân bağına, sürekliliğini sağlayan pencereleri ve kapıların gösterilmesi ve avluyu çevreleyen düzlemlerde en yoğun kullanılan unsurun pencereler olması nedeniyle analiz formlarında değerlendirme kriteri olarak bulunmaktadır.

YAPI ADI	Atik Valide Camii
TARİHİ	1570-79/83
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Çay Ocağı, Oturma-Dinlenme, Ziyaret
DEĞERLENDİRME	Mimar Sinan'ın bilinen son büyük eseridir. Oldukça büyük bir külliye- ait yapılardan birisi olan cami onu çevreleyen revaklı şadırvan avlusu, eğimli araziye oturmuştur. sokak kotundan yukarda olan avluya doğu batı girişlerinden merdivelerle çıkılır. Bu yapıda revaklar avluyla bir- likte camiyi de saran şekilde tasarlanmıştır. Avluda gölge sağlayan ağaçlar, çim yüzeyler, şadırvan, oturma elemanları ve bir çay ocağı bulunmaktadır. Konumu sebebiyle turistik ziyaretler nispeten azdır. Ancak çevre sakinleri tarafından çay ocağı ve oturma- sohbet etme imkanları sebebiyle etkin kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 22. Örnek Avlu Analiz Formu 1

Şekil 23. Örnek Avlu Analiz Formu 2

2.3. Örnek Yapıların Seçimi

Çalışma kapsamında, Osmanlı Klasik Dönem Mimarisine (1501-1703) ait yapılar seçilmiştir. Başlıca nedenleri:

- Sinan gibi iç-dış uyumuna önem veren, sokak ve yapı arasındaki ilişkiyi sağlam bir düzene oturtan, yalnız yapıya değil dış mekâna da özgün çözümler getiren, plan şemalarında avluya çokça yer veren usta mimarların dönemi olması,
- Avlulu yapıların gelişiminin aşama aşama görülebilecek olması,
- Avlulu yapıların gelişimi sürecinde, “Klasik” olarak kabul edilen üsluba ulaşılması,
- Farklı fonksiyonlu ve avlulu yapıların çokça bulunması,
- Çeşitli faktörlere (Eğimli arazi, Alan sınırları, ...) göre özgün tasarımların, farklı denemelerin bulunması gibi nedenler olarak sıralayabiliriz.

Klasik Dönem Osmanlı mimarlığının başlangıcı Beyazıt Camii olarak kabul edilir. Ancak yenileme çalışmaları sebebiyle avlu kullanılamamaktadır. Bu yüzden kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın yapılacağı alan, Osmanlı Devletinin o dönemki başkenti İstanbul, önceki başkenti Edirne ile bunlar arasındaki kervan yollarını üzerinde bulunan Lüleburgaz’ı kapsamaktadır (Şekil 24).

Şekil 24. Çalışma Alanı için seçilen şehirleri gösteren harita.

Avlulu yapılar fiziksel özelliklerine göre değerlendirilirken bununla birlikte işlevleri ile de değerlendirileceklerdir ve karşılaştırmalı yorumlanacaktır. Bu sebeple farklı fonksiyona sahip avlulu, halka açık mekânlar olan medrese, cami, han yapıları incelenecektir.

Örnek yapıların seçimi yapılırken aşağıdaki kriterler uygulanmıştır:

- Klasik Döneme ait olması,
- Medrese ve Cami yapılarından düzenli formda, revaklı, iç avlulu olması,
- Han yapıları düzensiz formda olsa da, işlev şeması açısından düzenli, revaklı, iç avlulu yapılar olması,
- Mevcut durumda kullanılıyor olması, yenileme gibi sebeplerle kapalı olmaması,
- Farklı plan tipinde olması, simetrik avlulardan (Evvel-Sani, Rabi-Salis) yalnız birisi tercih edilmiştir.

Yukarıda açıklanan kapsam ve buna bağlı kriterler neticesinde listesi aşağıda tabloda verilen yapılar analizleri yapılmak amacıyla seçilmiştir (Tablo 2).

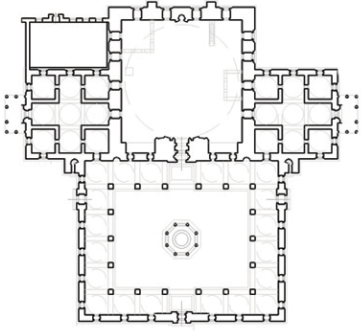
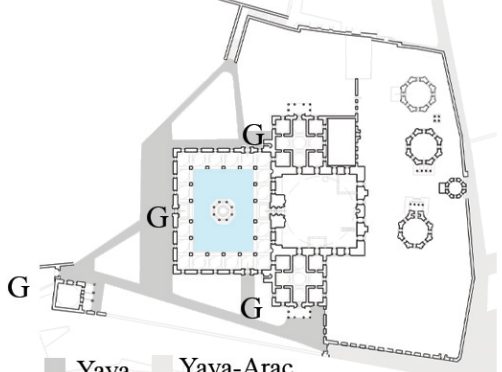
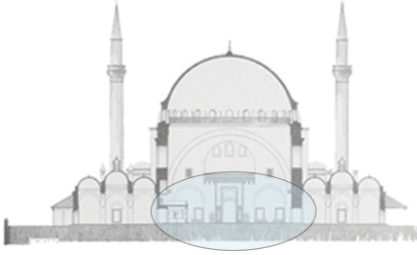
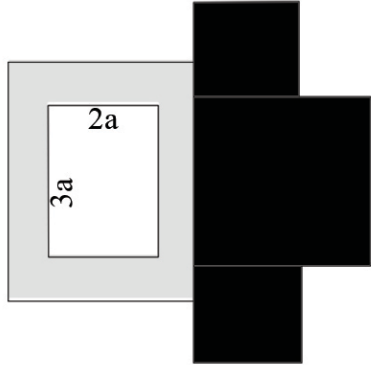
Tablo 2. İncelenecek Avlulu Yapılar Listesi

Avlulu Camiiler	Camii-Medrese Ortak Avlulu Yapılar
1. Yavuz Sultan Selim Camii	1. Sinan Paşa Camii
2. Şehzade Camii	2. Kara Ahmet Paşa Camii
3. Süleymaniye Camii	3. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii
4. Selimiye Camii	4. Lüleburgaz Sokullu Camii
5. Atik Valide Camii	5. Kadirga Sokullu Camii
6. Nişancı Mehmet Paşa Camii	6. Zal Mahmut Paşa Camii
7. Sultan Ahmet Camii	
8. Yeni Camii	
Avlulu Medreseler	Avlulu Hanlar
1.Haseki Sultan Medresesi	1. Kurşunlu Han Galata
2. Rüstem Paşa Medresesi	2. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı
3. Sani Medresesi	3. Leblebici Han
4. Rabi Medresesi	4. Büyük Çorapçı Han
5. Semiz Ali Paşa Medresesi	5. Balkapanı Han
6. Cafer Ağa Medresesi	6. Büyük Valide Han
7. Selimiye Darulkurraşı	7. Kilit Han
8. Gazanfer Ağa Medresesi	8. Vezir Han

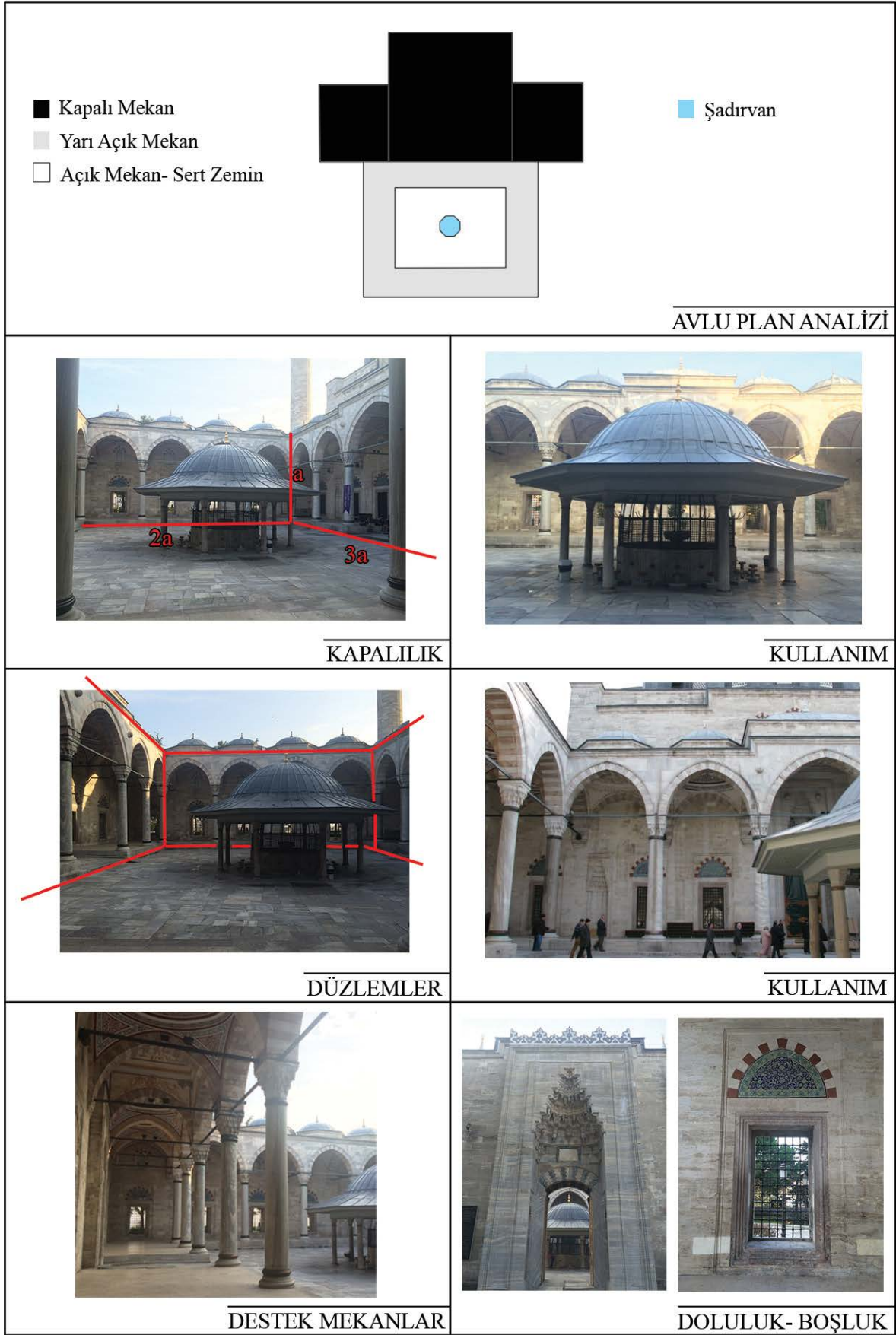
2.4. Yöntemin Uygulanması

Yöntemin uygulanırken aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir:

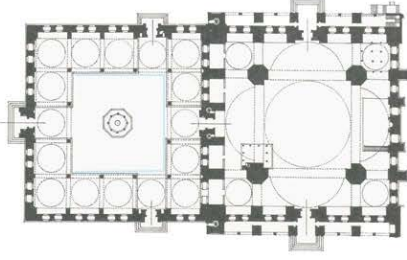
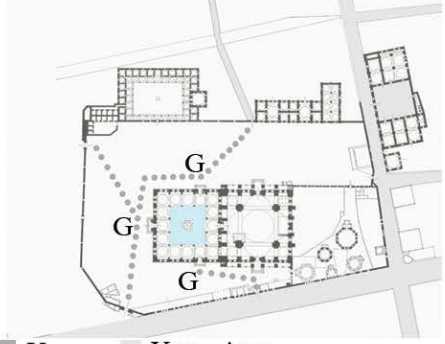
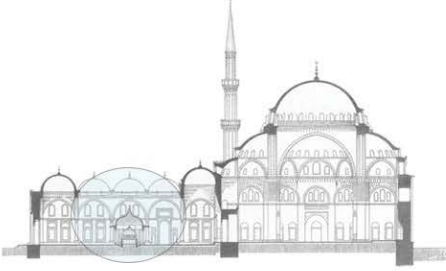
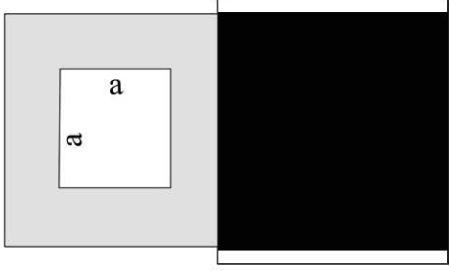
- Literatür çalışması sonucu elde edilen yapılara ait genel bilgiler, yapı tarihi, adı geçmiş ve günümüz kullanımları analiz formlarının ilk kısmına işlenmiştir.
- Analiz formlarında belirlenen kriterler kapsamında, seçilen örneklerin yerinde incelenmesi ile sağlanan bilgiler ve çekilen fotoğraflar kullanılmıştır.
- Bu fotoğraflara Photoshop ve AutoCAD programları yardımıyla kriterler çerçevesinde görselleştirmeler ve eklemeler yapılmıştır.
- Analiz formlarında kullanılan Plan ve Kesit çizimlerinin büyük kısmı Ali Saim Ülgen olmak üzere Aptullah Kuran, Doğan Kuban, Cornelius Gurlitt, Sedad Hakkı ELDEM'e ait çizimler de bulunmaktadır. alınarak üzerinde işlemler yapılmıştır. Han planlarından bir kısmı ise Lale GÜRPINAR'ın tez çalışmasından alınarak uygun biçimde uyarlanmıştır.
- Alınan plan ve kesitlere kriterler çerçevesinde, dolaşım, giriş- çıkışlar, ölçü- oranlar, kullanımlar işlenmiştir.
- Fotoğraflar vasıtasıyla da kullanımlar, revak alanı, avlu alanı, şadırvan, kapı ve pencereler fiziksel özellikler olarak verilmiştir.

YAPI ADI	Yavuz Sultan Selim Camii
TARİHİ	1516-22
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Cami büyük bir dış avlunun ortasında yer alır. Dış avluda 22 kubbenin sardığı caminin revaklı iç avlusunun üç girişi bulunmaktadır. Cami kubbe ile örtülü kare planlı bir ana mekân ve iki yanına yerleştirilmiş dört eyvanlı tabhanelerden oluşmaktadır. Tabhaneli cami plan şemasının son temsilcilerindendir. Düzgün dikdörtgen formlu avluda kubbeli örtüsü ile sekizgen şadırvan yer alır, zemin kaplaması mermerdir. Avlu kullanımı camiye bağlı olarak ibadet hazırlığı abdest alma, yükseltilmiş revak altı alanlarda oturma-sohbet etme, ayrıca dış avlu içerisindeki diğer yapılara geçiş amaçlı kullanılır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

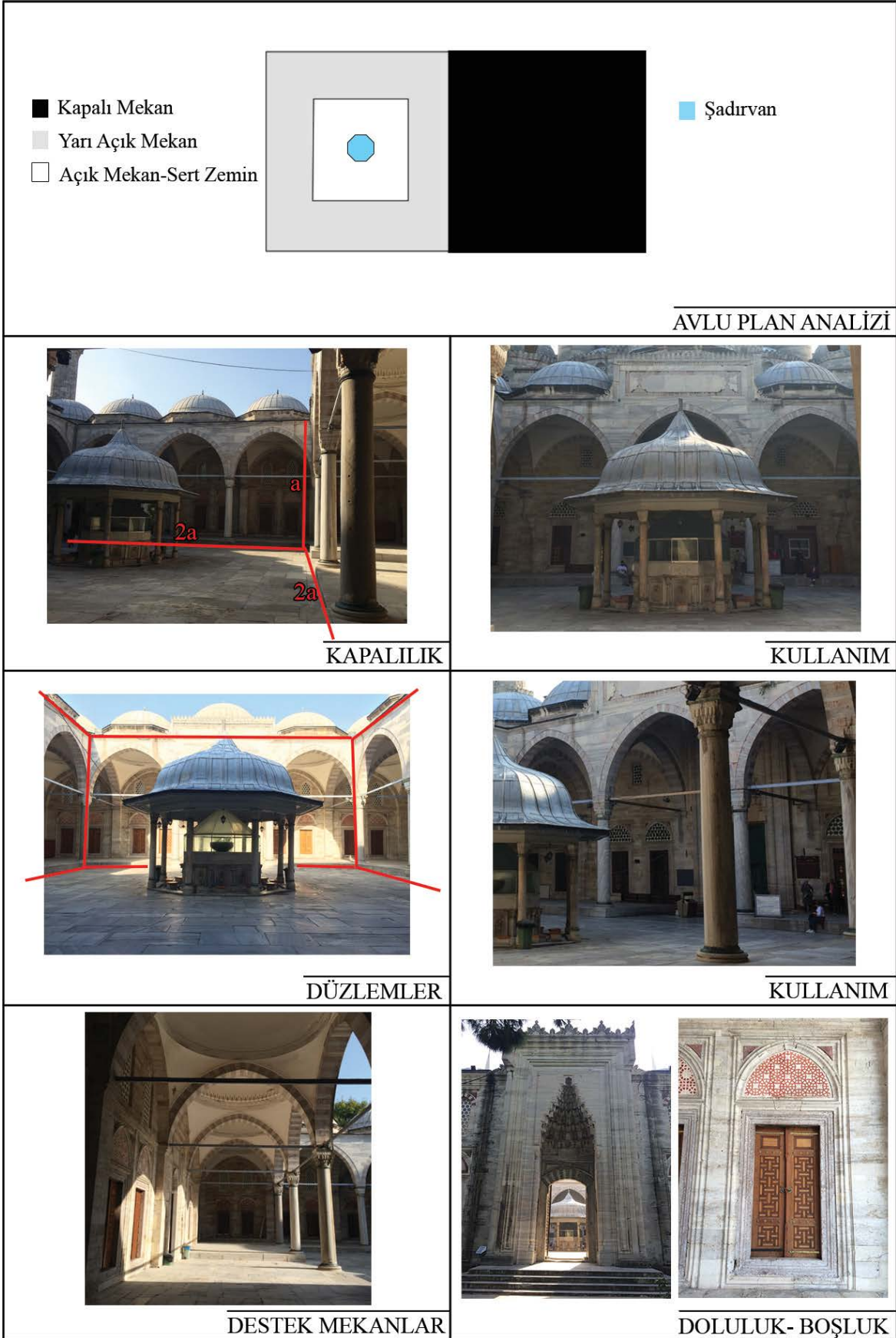
Şekil 25. Yavuz Sultan Selim Camii Avlu Analiz Formu 1

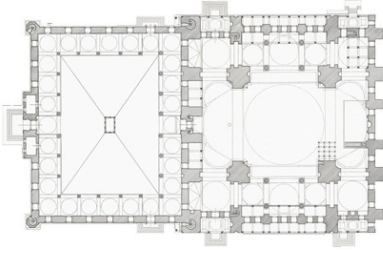
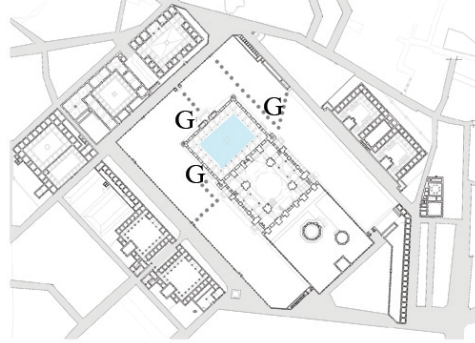
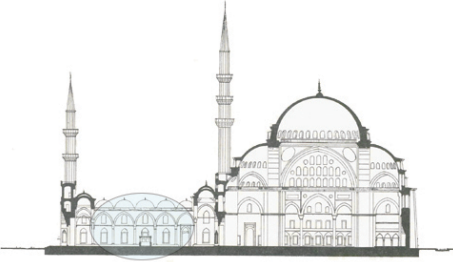
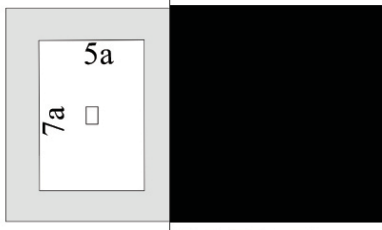
Şekil 26. Yavuz Sultan Selim Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Şehzade Camii
TARİHİ	1543-48
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Şehzade Mehmed Camii kare planlı ibadet mekânı ile önündeki kare planlı avludan oluşur. Orta kubbesi ve dört yarım kubbesiyle gelişimini tamamlamış bir merkezi plandır. Yapının ağır görünümünü yumuşatan etkilerden birisi olarak avlu dış duvarlarında iki katlı ikiz pencereler mevcuttur. Revakların yüksekliği sebebiyle avlu mekânı diğer yapılara oranla daha kapalı, dar etki vermektedir. Avlu kullanımı şadırvanda abdest alma, hazırlık, yüksek revak altı alanlarda oturma, dinlenme, sohbet etme, ramazan ayı etkinlikleri yanı sıra turistik ziyaretler, fotoğrafılama eylemleriyle açıklanabilir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

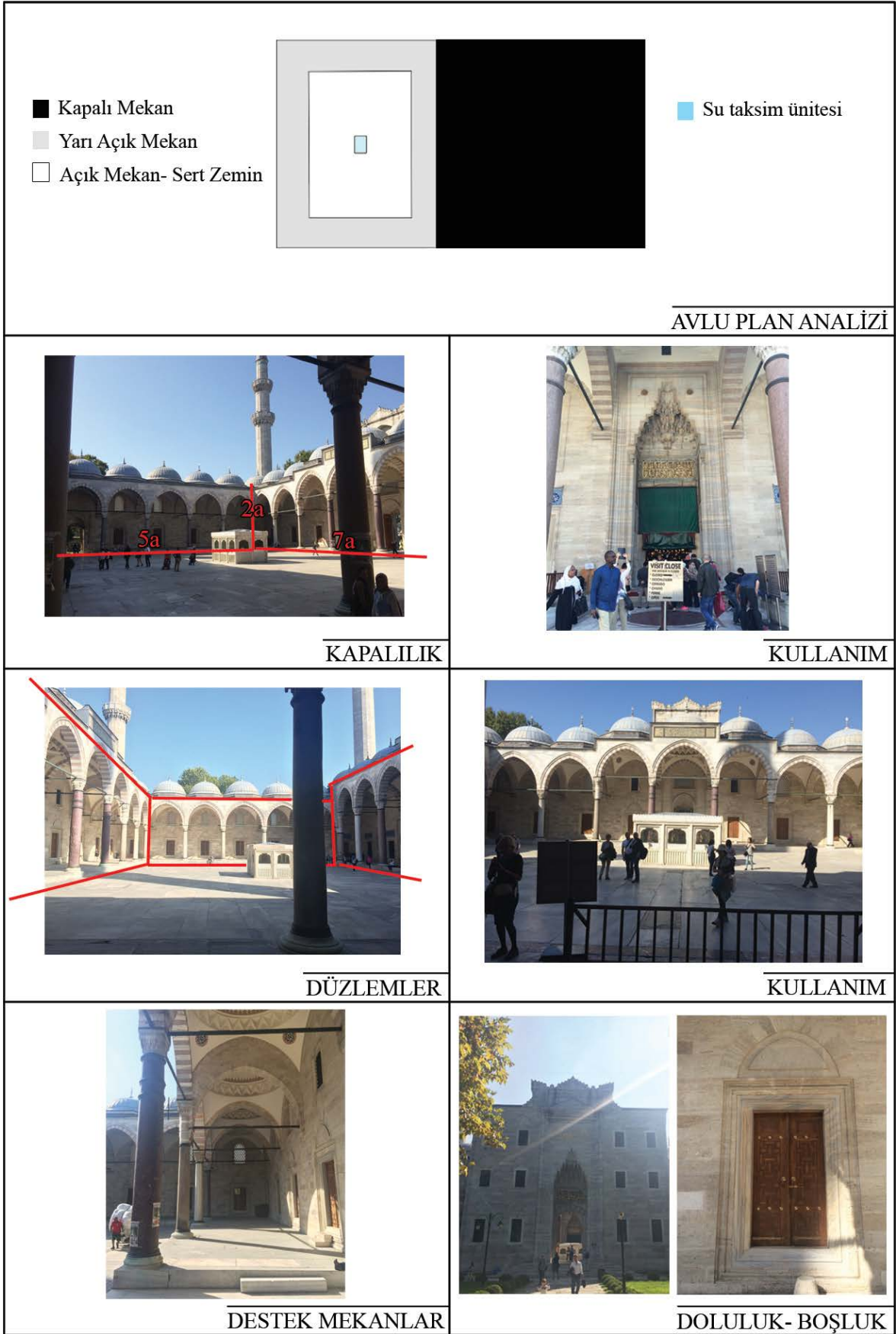
Şekil 27. Şehzade Camii Avlu Analiz Formu 1

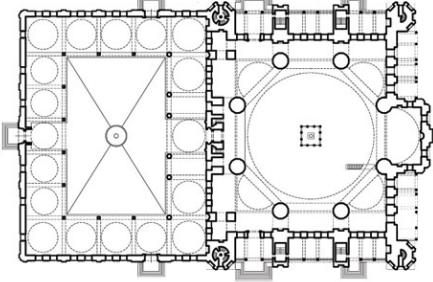
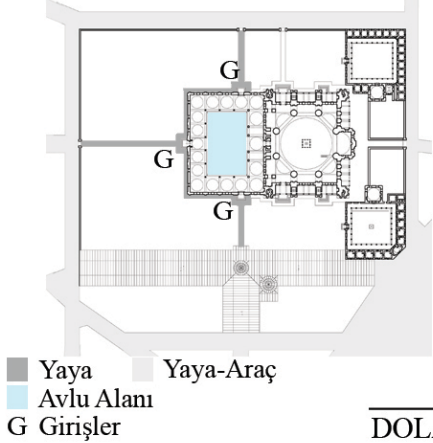
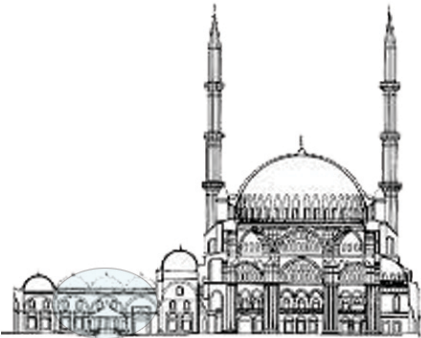
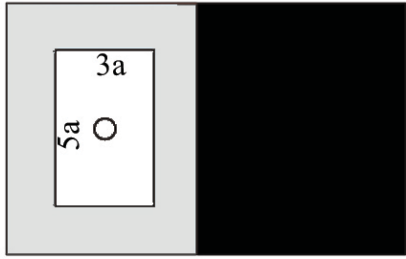
Şekil 28. Şehzade Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Süleymaniye Camii
TARİHİ	1550-57
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Dini-Turistik Ziyaret, Oturma-Dinlenme, Fotoğraf Çekme
DEĞERLENDİRME	Üç yanını diğer yapılar saran, dört yanı duvarlarla çevrili dış avlu içeriindeki cami dört dayanağa oturan yarım kubbeli camilerin en büyüğüdür. İç avluya üç ayrı kapıdan girilir. 28 kubbeden oluşan avlu revaklarının yüksekliği en, boy oranına göre az olduğu için daha ferah, açık etki vermektedir. Caminin ana giriş kapısının yer aldığı bölümde su taksim ve havalandırma ünitesi yer alır. Zemin mermer kaplamasında geometrik desenler bulunmaktadır. Dini, turistik ziyaretler sebebiyle avlu çok etkin kullanılmaktadır. Fotoğraf çekme etkinliği oldukça fazladır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

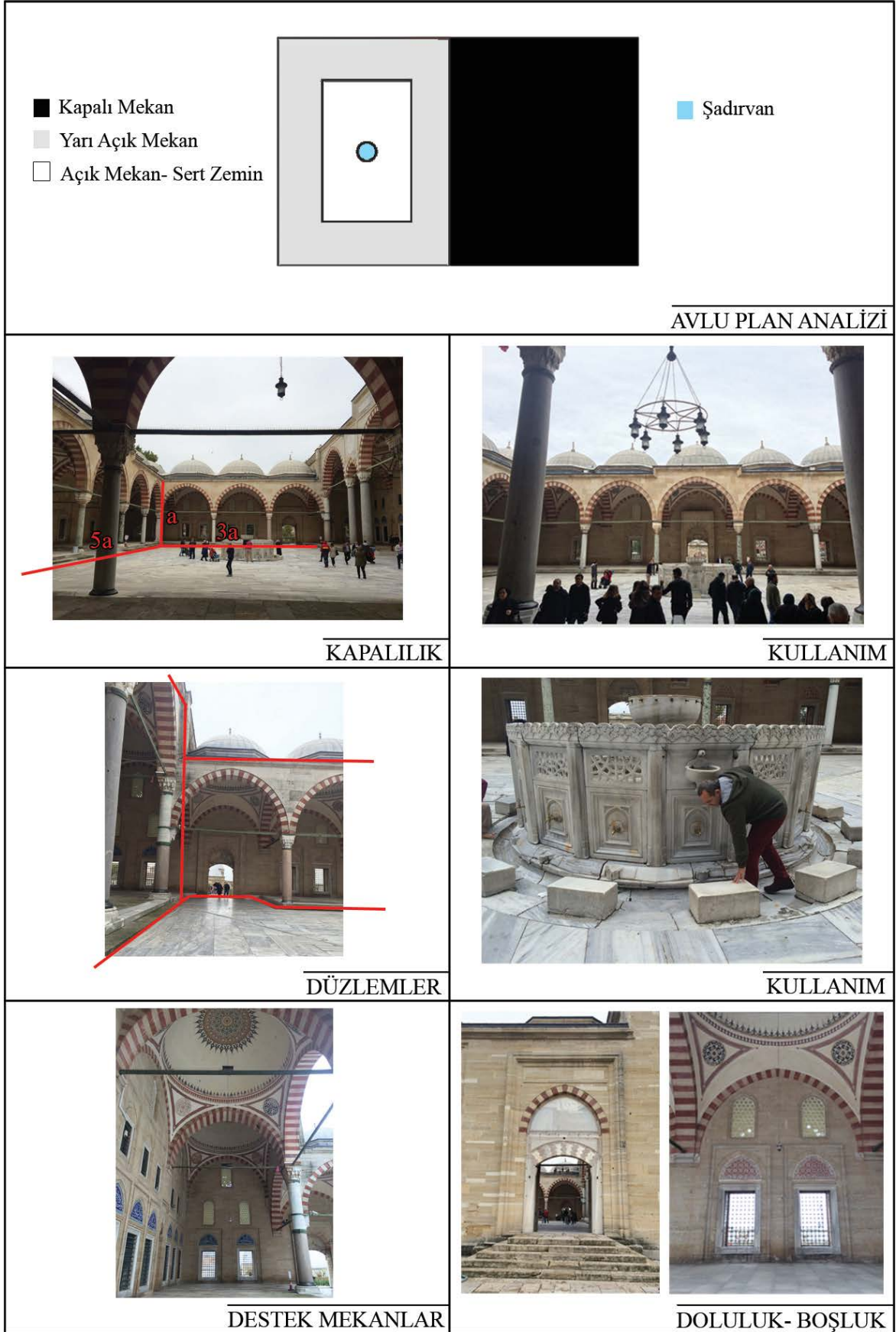
Şekil 29. Süleymaniye Camii Avlu Analiz Formu 1

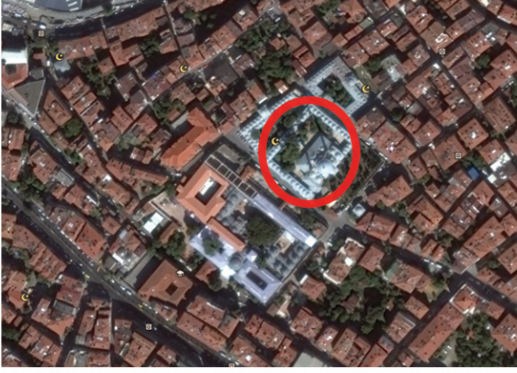

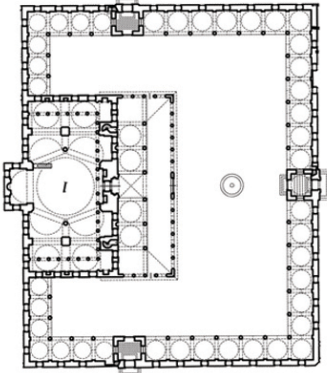
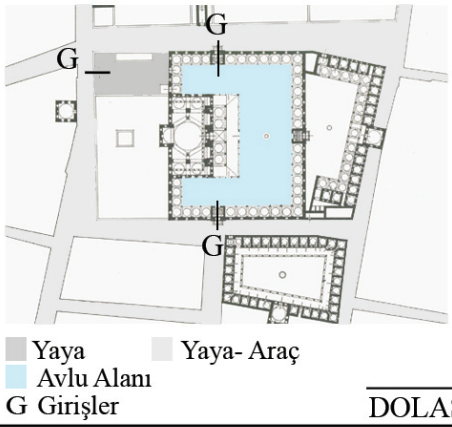
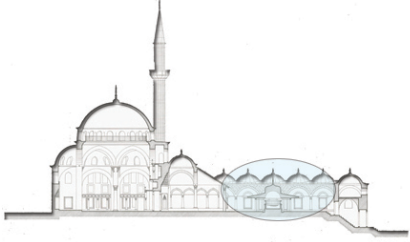
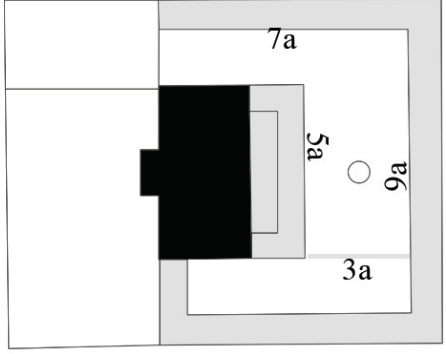
Şekil 30. Süleymaniye Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Selimiye Camii
TARİHİ	1568-75
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Dini-Turistik Ziyaret, Şadırvan Avlusu, Oturma-Dinlenme, Fotoğraf çk.
DEĞERLENDİRME	Yüksekçe mevkiye konumlanması sebebiyle hâkim manzaradadır. Arazi nin eğimli kısmında istinat duvarı gibi planlanan arasta ve her iki köşesindeki medreseler geniş bir dış avlu içerisinde yer alır. 31.2m çapındaki kubbesi sekiz fil ayağına oturur. Şadırvan avlusunun iç düzenlemesi de, dış cephelerin pencere sistemi gibi çeşitlilik gösterir. Avlu yanlarda üçer, arkada beş, önde üç geniş, iki dar açıklıklı; revaklar üç değişik çapta kubbelerle örtüldür. Avlu mermer kaplıdır. Merkezde 16 yüzü zarif bir şadırvan bulunur. Dini, Turistik ziyaret kullanımı öne çıkar.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

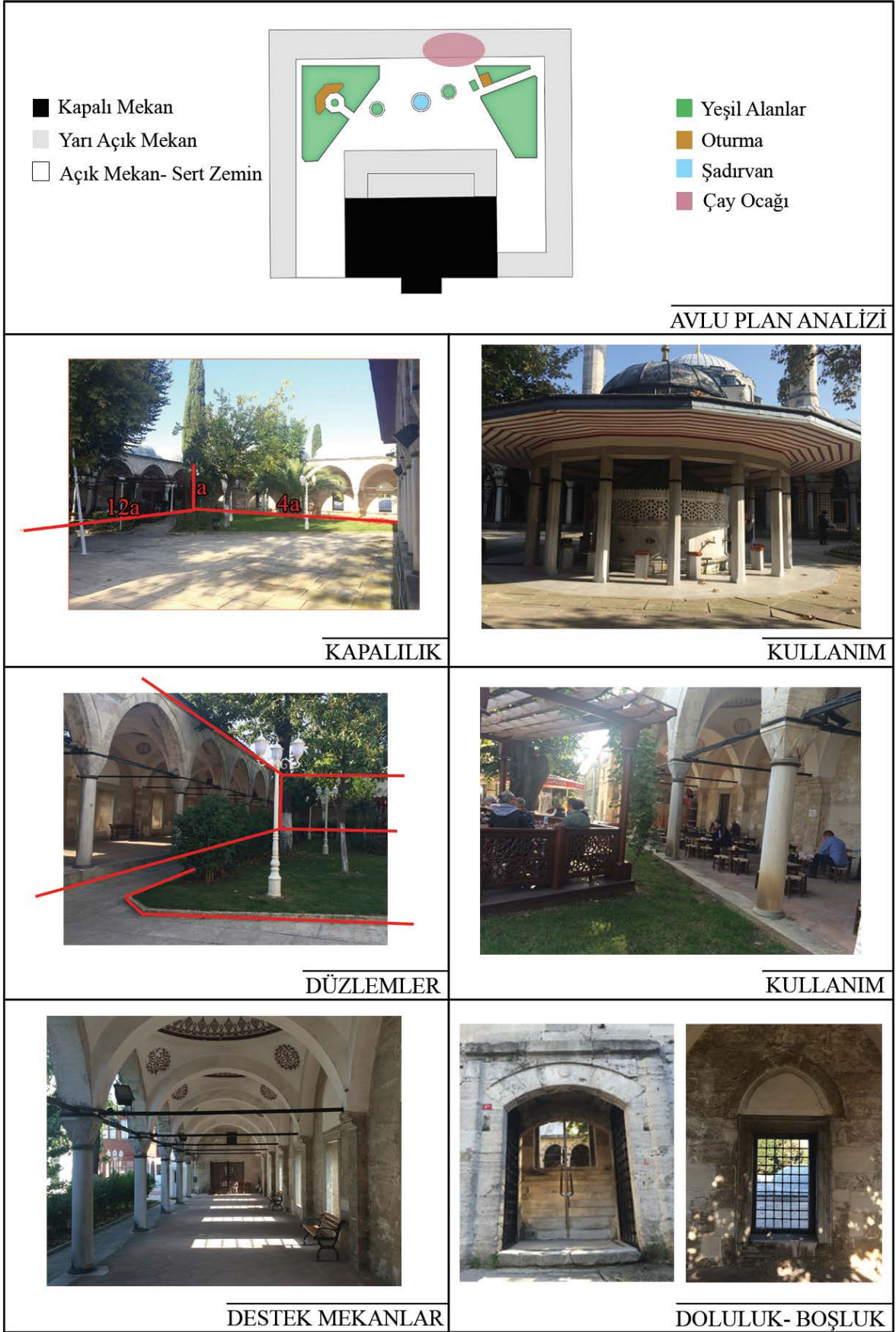
Şekil 31. Selimiye Camii Avlu Analiz Formu 1

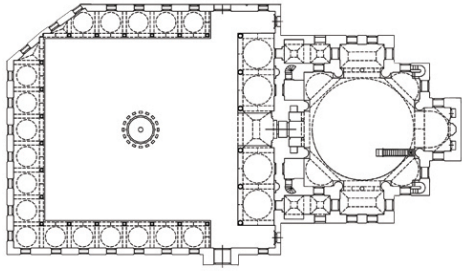
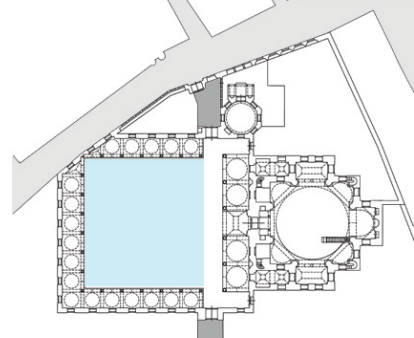
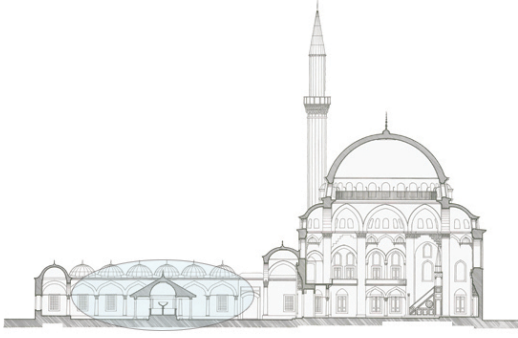
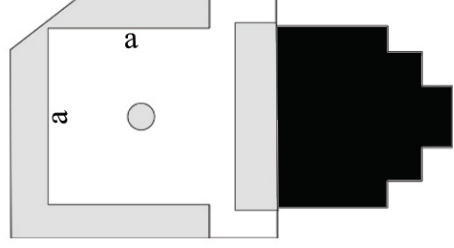
Şekil 32. Selimiye Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Atik Valide Camii
TARİHİ	1570-79/83
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Çay Ocağı, Oturma-Dinlenme, Ziyaret
DEĞERLENDİRME	Mimar Sinan'ın bilinen son büyük eseridir. Oldukça büyük bir külliyeyle ait yapılardan birisi olan cami onu çevreleyen revaklı şadırvan avlusu, eğimli araziye oturmuştur. sokak kotundan yukarda olan avluya doğu batı girişlerinden merdivelerle çıkılır. Bu yapıda revaklar avluya birlikte camiyi de saran şekilde tasarlanmıştır. Avluda gölge sağlayan ağaçlar, çim yüzeyler, şadırvan, oturma elemanları ve bir çay ocağı bulunmaktadır. Konumu sebebiyle turistik ziyaretler nispeten azdır. Ancak çevre sakinleri tarafından çay ocağı ve oturma- sohbet etme imkanları sebebiyle etkin kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

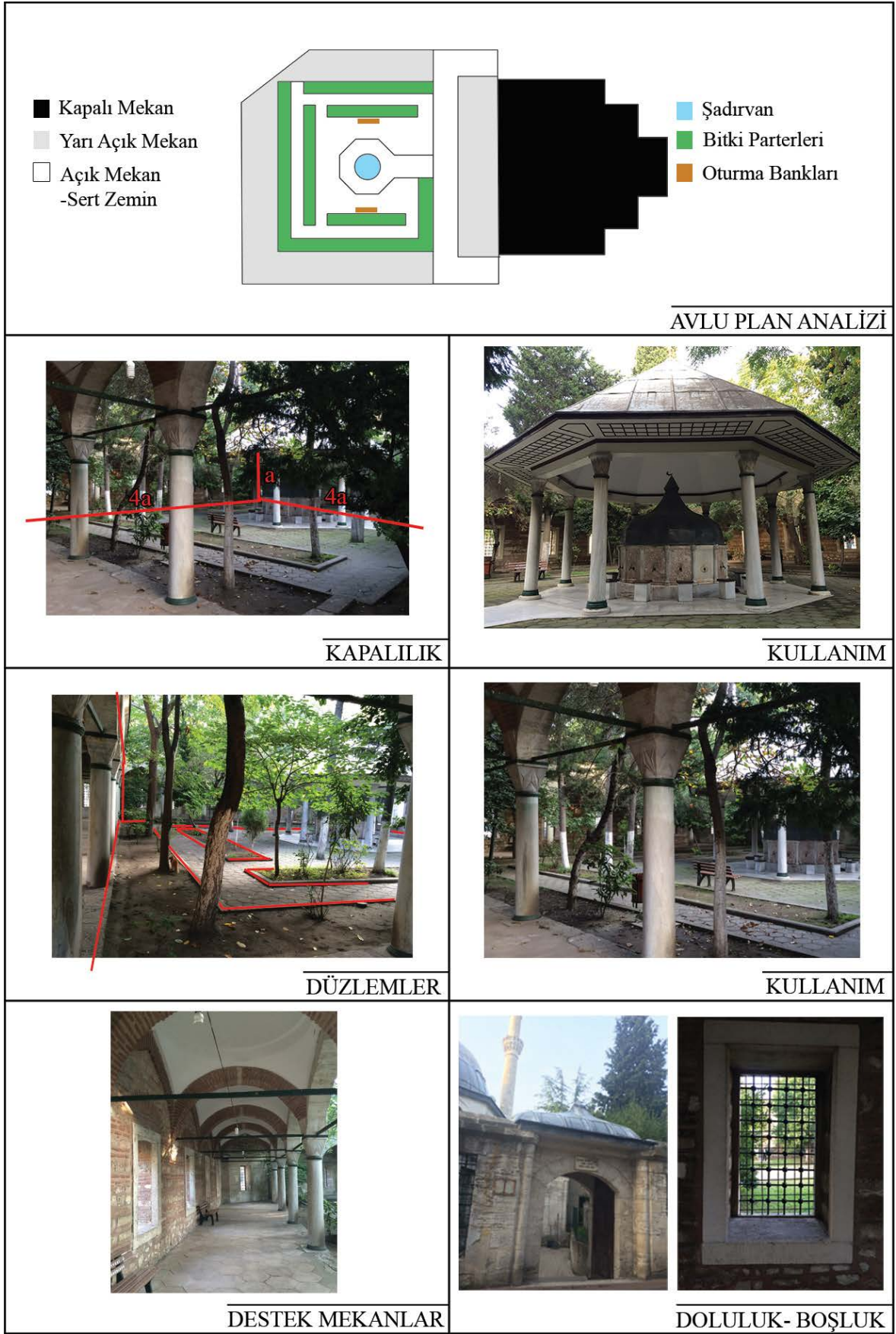
Şekil 33. Atik Valide Camii Avlu Analiz Formu 1

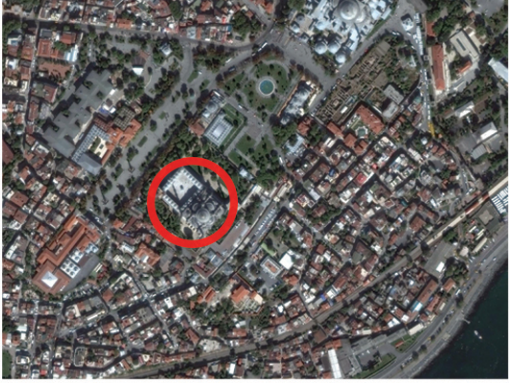

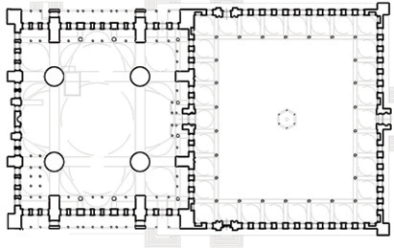
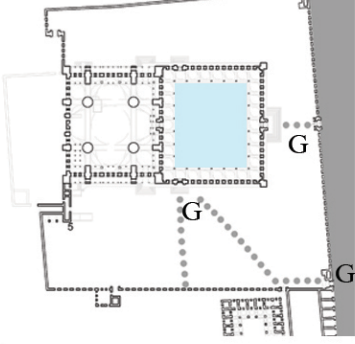

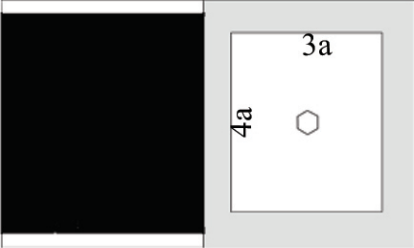
Şekil 34. Atik Valide Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Nişancı Mehmet Paşa Camii
TARİHİ	1585-88
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	şadırvan Avlusunu, Bahçe, Oturma-Dinlenme, Ziyaret
DEĞERLENDİRME	Tek kubbe ve onu sürdüren yarım kubbelerin oluşturduğu mekân ana fikirdir. Cami kibleye doğru zikzaklar yaparak daralır ve kibleyi vurgular. Camiinin revaklı şadırvan avlusuna iki yan kapıdan girilir. Avlunun üç yüzünü kuşatan revakların bir köşede yol-arazi durumu sebebiyle kesildiği görölmektedir. Dördüncü yüzünde ise son cemaat revakı mevcuttur. Bu revaklar avlu revaklarından bağımsız tasarlanmıştır. Avlu şadırvan ve etrafınca dolaşan bitki parterleri ile bunlardaki yoğun ağaçlandırma mevcuttur. Avlu bu sebeplerle oturma-dinlenme için oldukça uygundur.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAşIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

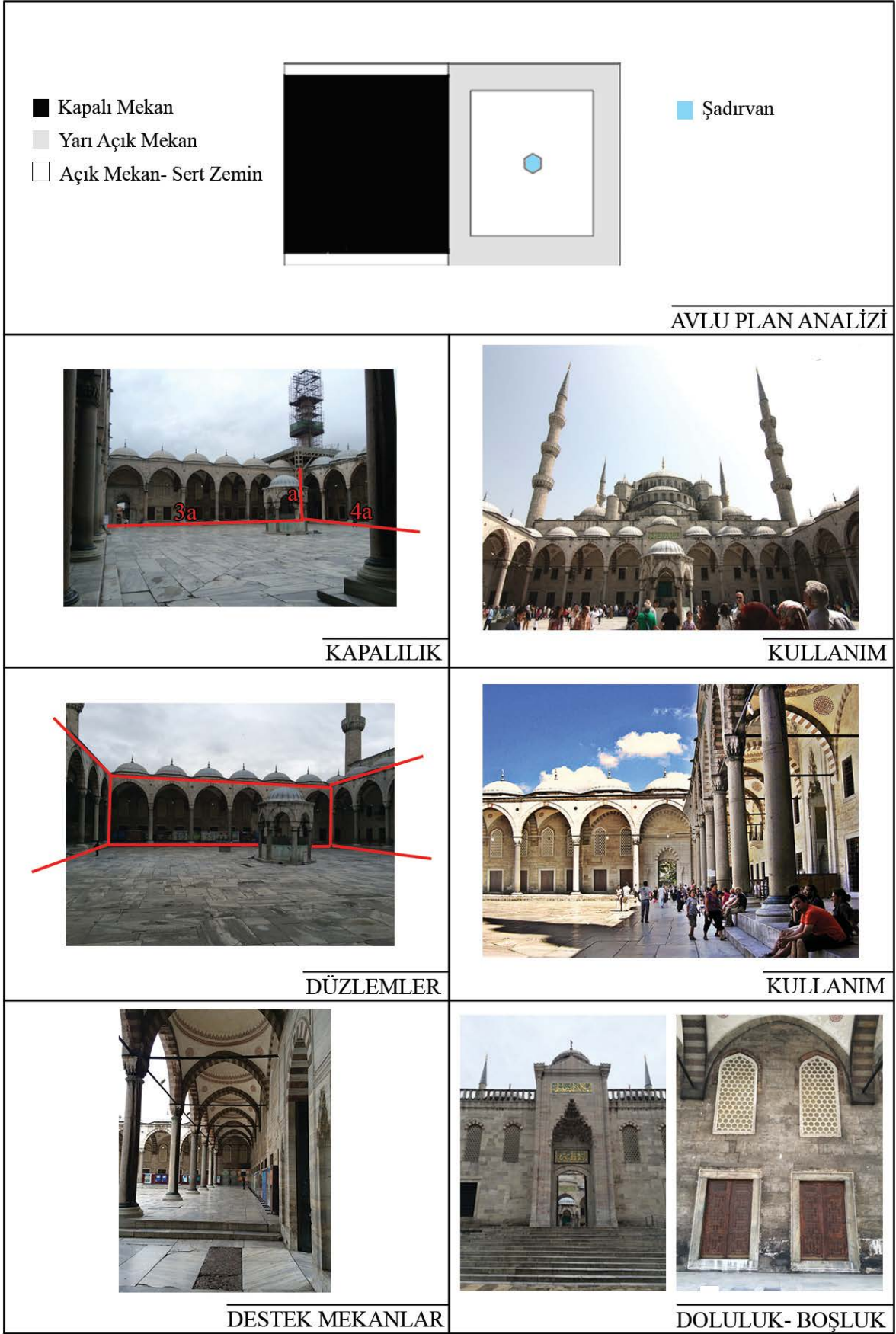
şekil 35. Nişancı Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

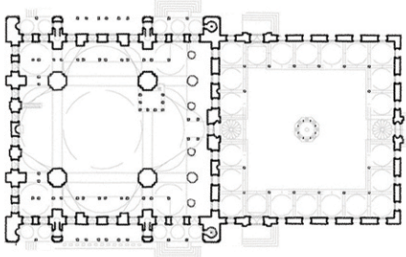
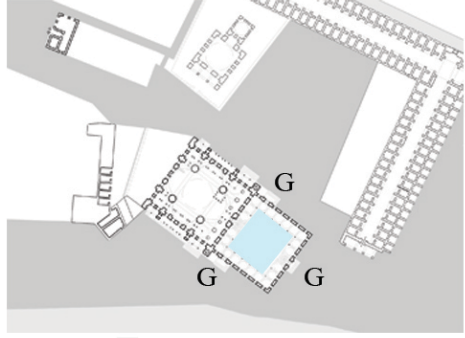
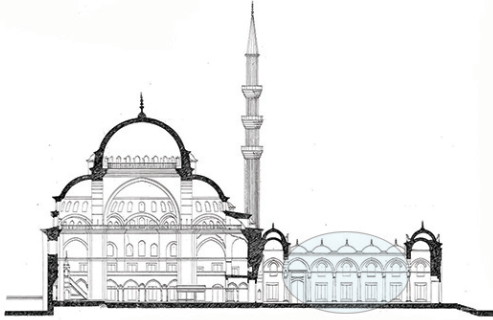
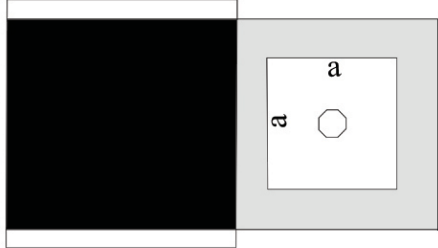
Şekil 36. Nişancı Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Sultan Ahmed Camii
TARİHİ	1609-16
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Turistik-Dini Ziyaret, Fotoğraf çekme, Sergi-Tanıtım, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	İstanbul silüetinin önemli bir parçası olan camii, en büyük külliye ve camilerdendir. Klasik üslupla yapılan son sultan külliyesinin mimarı Sedefkâr Mehmet Ağadır. Merkezi kubbeyi dört yarım kubbe devam ettirir. Ayrıca altı minaresiyle ve çinileriyle özgündür. Camini iç avlusuna merdivenli üç kapıdan girilmektedir. Oldukça büyük avlusu ferah bir mekân etkisi verir. Ortada oransal olarak küçük sayılabilecek bir şadırvan bulunur. Cami ve dolayısıyla avlu özellikle Ayasofya'ya yakınlığı sebebiyle turistler tarafından yoğun ziyaret almaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

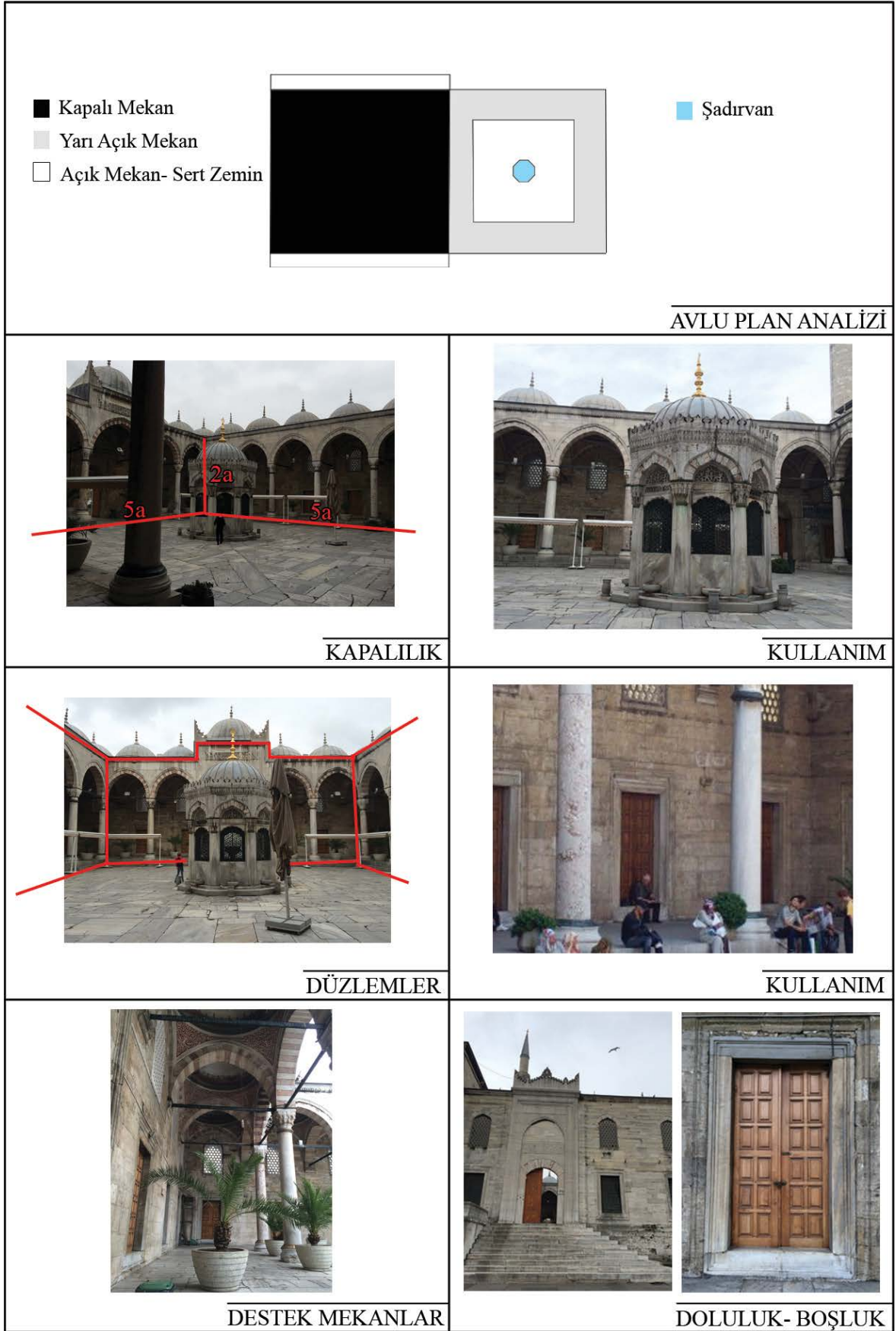
Şekil 37. Sultan Ahmet Camii Avlu Analiz Formu 1

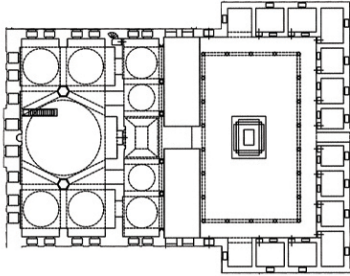
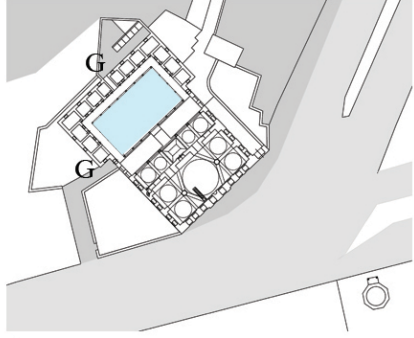
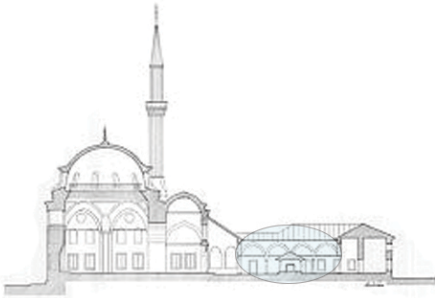
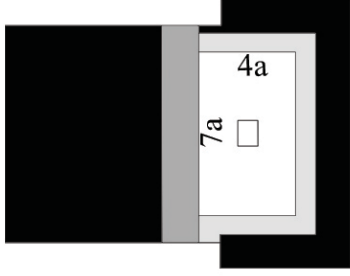
Şekil 38. Sultan Ahmet Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Yeni Camii
TARİHİ	1589-1663
ÖZGÜN KULLANIM	Cami
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Dini- Turistik Ziyaret, Şadırvan Avlusu, Etkinlikler, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	İnşası verilen aralar sebebiyle uzun süren yapıda ana fikir ana kubbe ve aynı çapta dört yarım kubbeyle oluşan şemadır. Kare formulu iç avluya üç taraftan merdivenlerle çıkılarak ulaşılır. Avluda mermerden, sekizgen planlı şadırvan yer alır. Konumu sebebiyle turistik ziyaretlerin yanı sıra günlük kullanımı da oldukça yoğundur. Avlu bu ziyaretçiler için bir oturma, dinleme mekânı konumdadır. Ayrıca çeşitli etkinlikler de yapılmaktadır. Avluda ramazan ayında televizyon programları yapılmakta, dinleyiciler avluda toplanmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

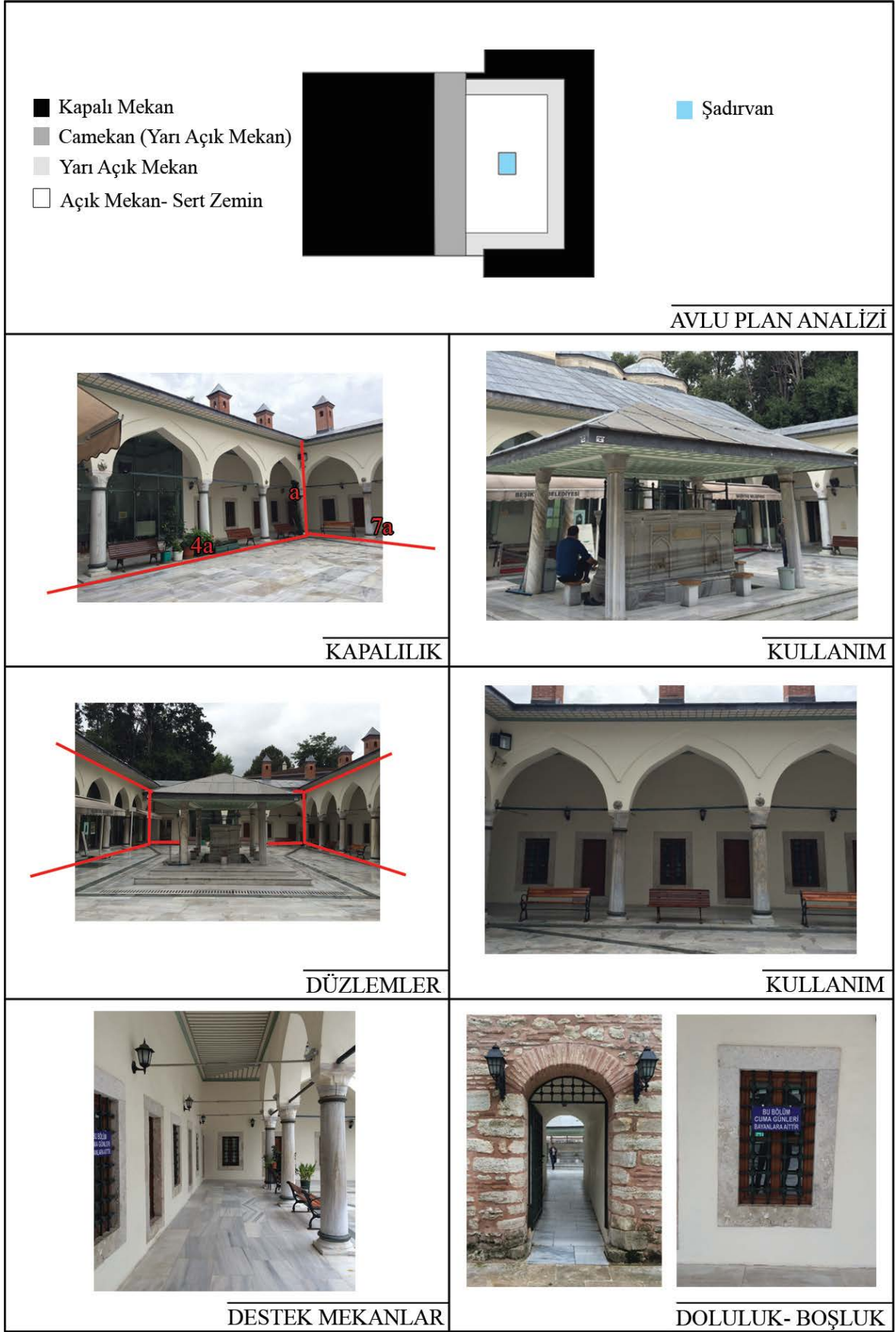
Şekil 39. Yeni Camii Avlu Analiz Formu 1

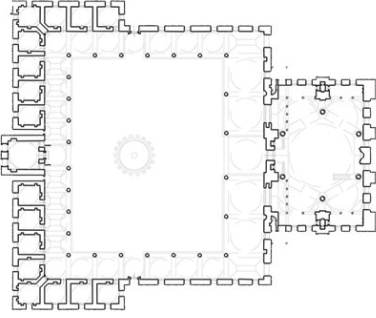
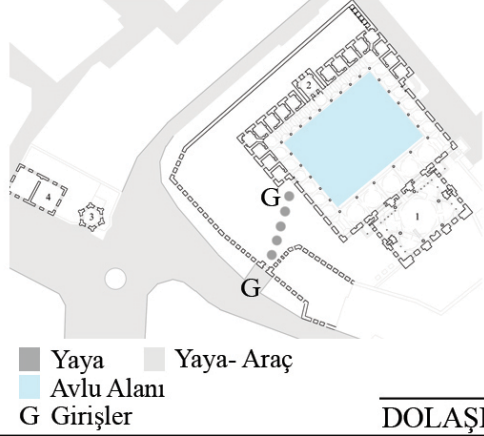
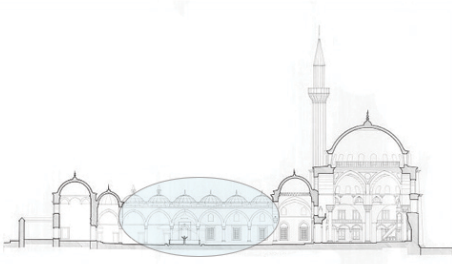
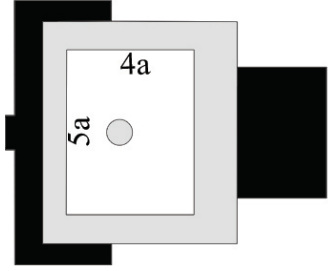
Şekil 40. Yeni Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Sinan Paşa Camii
TARİHİ	1555
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Mimar Sinan bu yapıda ilk defa avluyu cami ve medresenin ortak kullanım alanı olarak tasarlamıştır. Dört yönünü revaklı bir avlunun sardığı, üç yönünde odaların diğer yönünde caminin yer aldığı şema uygulanmıştır. Cami önündeki revaklar kapatılarak son cemaat yerine çevrilmiştir. Avlu döşemesi yenilenmiş ve mermer kaplanmıştır. Eski fotoğraflarda görülen büyük bir ağaç şu an mevcut değildir. Dört adet sütunu taşıdığı örtünün altında mermer şadırvan özgün durumdadır. Medrese yapısının bir kısmı günümüzde, Dini Rehberlik ve Danışmanlık Bürosu ve Din görevlileri odası olarak kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 41. Sinan Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

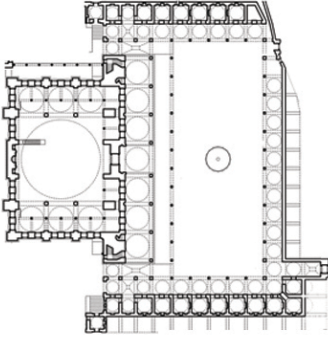
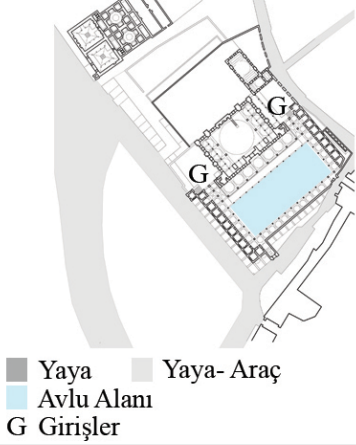
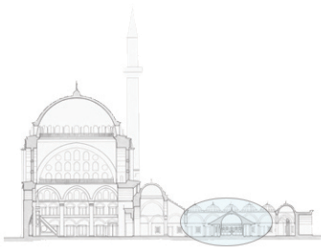
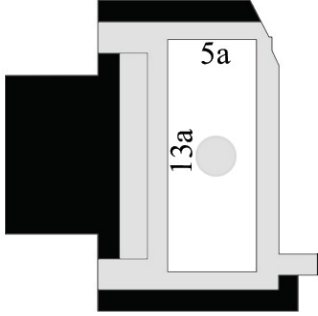
Şekil 42. Sinan Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Kara Ahmet Paşa Camii
TARİHİ	1558-65
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami- Öğrenci Yurdu
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Bahçe, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Sinan Paşa Camiindeki kadar açık olmasa da yanlara taşan yarım kubbe-ler sebebiyle dikdörtgen kitlesi camiler grubuna girer. U biçimindeki medrese avluyu tümüyle sarmaz. Avlu camiye oranla büyüktür, dört yanı revaklarla çevrilidir. Avlu oldukça ferah bir etkiye sahiptir. Avluda şadırvan medreseye daha yakın ve dört parça tasarlanmış simetrik yeşil alanların merkezindedir. Avluyu saran revaklardan cami önündeki kenarı hariç diğer üç kenarı camedânla kapatılmış ve medrese ile birlikte yurt olarak kullanılmaktadır. Burada avlu aynı zamanda öğrenciler içinde bir bahçe gibidir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

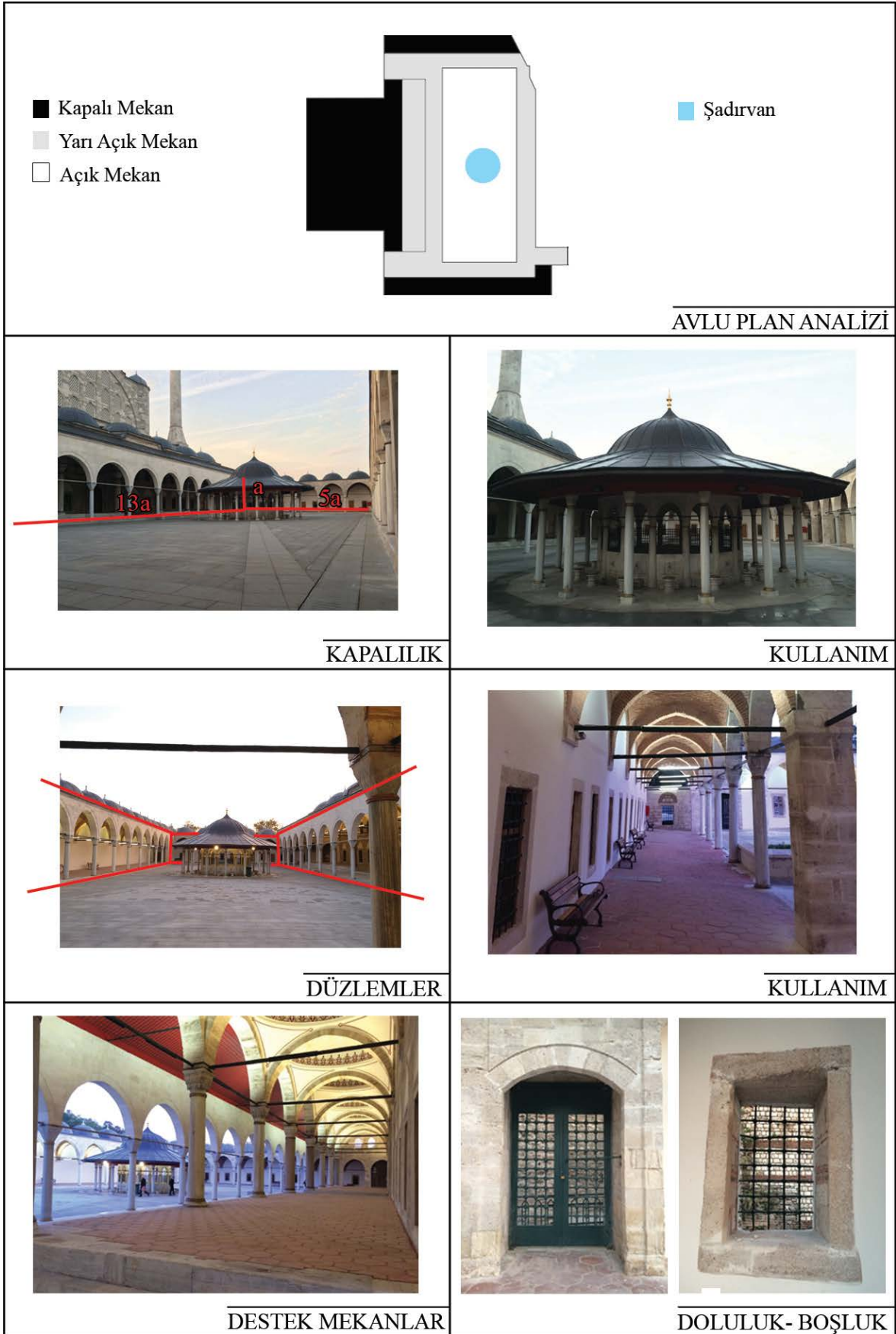
Şekil 43. Kara Ahmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

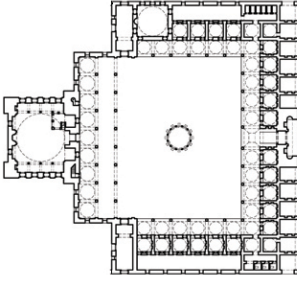
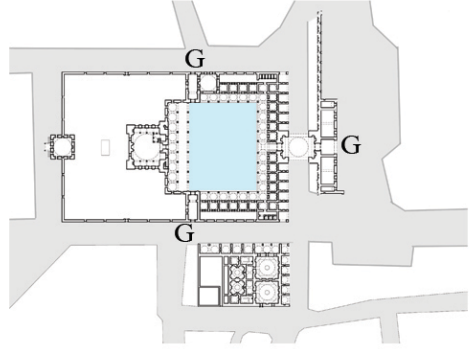
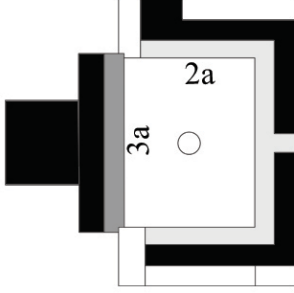
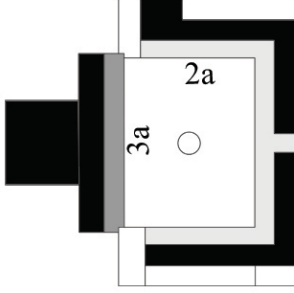
Şekil 44. Kara Ahmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii
TARİHİ	1570
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Dört ayaktan çıkan dört kemer, tek kubbesi ve bu masif etkiyi pencere lerinin dantel gibi süslediği perde duvarların oluşturduğu zıtlıklar bütünü ile dikkat çekici bir görüntüsü vardır. Medresenin surlara yakınlığı sebebiyle kuzey kısmı düzenli değildir. Avlusu ise düzgün dikdörtgen olup 57*21 m ile en büyük medrese avlusudur. Girişler cami ile medresenin kesiştiği her iki köşededir. Surlara bakan girişler kullanılmamaktadır. Avlu eski fotoğraflarında yeşil alanlarla kaplıyken yenileme sonrası tamamen taş kaplanmıştır. Yeni açılması sebebiyle medrese odaları henüz kullanılmamaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

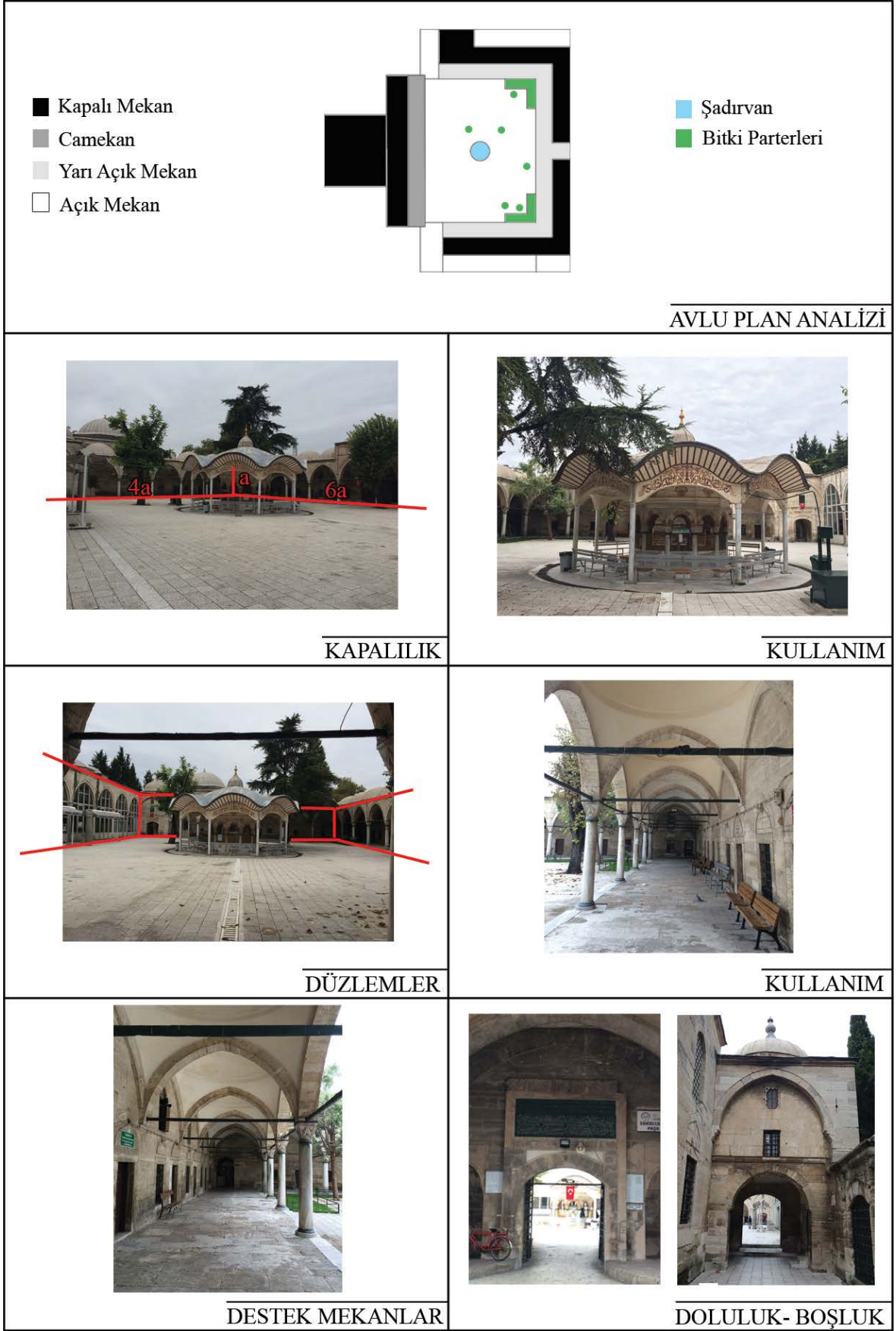
Şekil 45. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Avlu Analiz Formu 1

Şekil 46. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii
TARİHİ	1585-88
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami- Kur'an Kursu, Dernek Odaları
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Lüleburgaz'da bir menzil külliyesi olarak inşa edilen yapılardan birisidir. Yolla çakışık, arasta eksenli bir kuruluşa sahiptir. Kare plan şemalı Cami ve şadırvanlı avluyu çevreleyen medrese, ayrı bir blok olarak yalnız kuzey cephesiyle, arasta ve Dua Kubbesi ile bütünleşmiştir. Dört yanı revaklı avlunun üç yönünde medrese odalarının yer aldığı plan şemasındadır. Dershane kollardan birinin ucunda yer alır. Avlunun ortasında büyük estetik kubbeli örtüsüyle şadırvan yer alır. Dershane günümüzde Kur'an Kursu olarak odaların bir kısmı ise farklı derneklere tahsis edilmiştir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

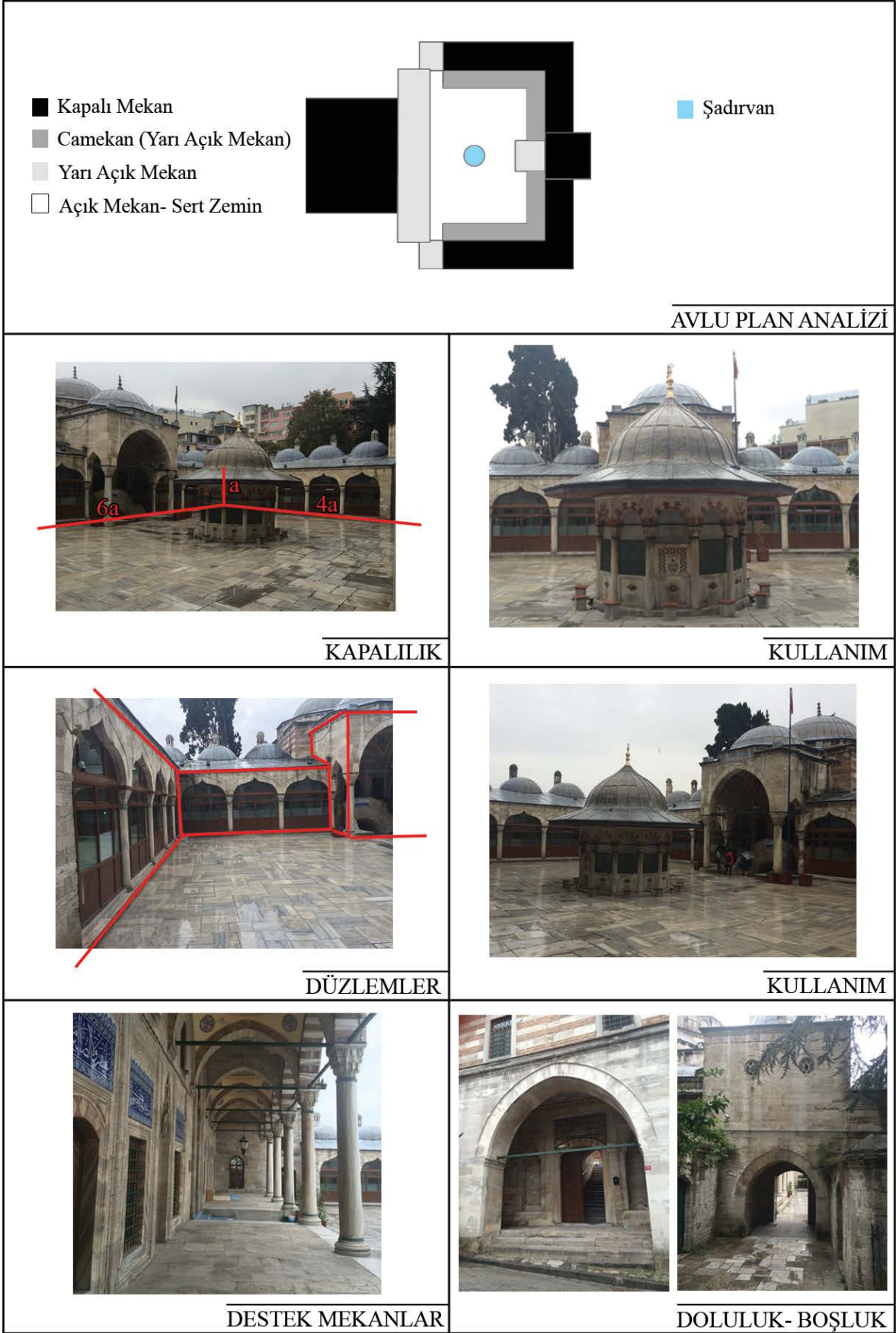
Şekil 47. Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

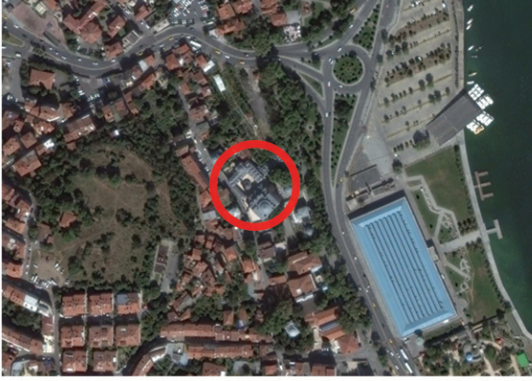

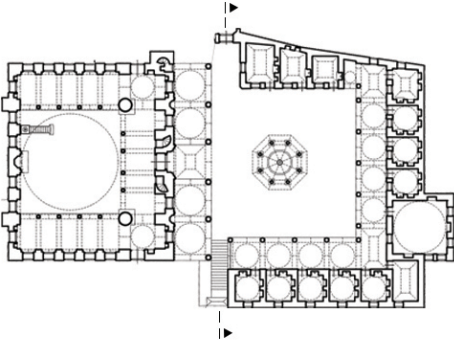
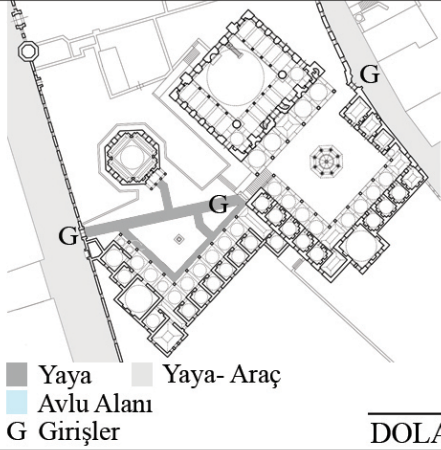
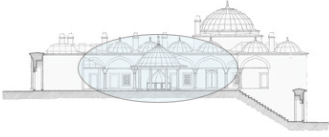
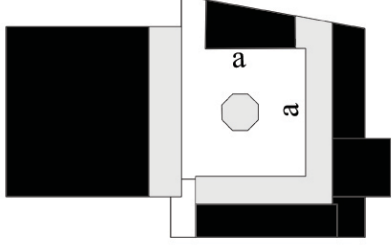
Şekil 48. Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii
TARİHİ	1572
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami- Kur'an Kursu
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Bahçe
DEĞERLENDİRME	Cami mimari özellikleri dışında, eğimli bir araziye kurulan yapı bu çerçevede içerdiği çözümlerle oldukça dikkat çekici ve özgündür. Cami-medresenin şadırvan avlusuna üç girişi vardır. İki yanlarda, diğer ana kapı ise cami uzunlamasına eksenini üzerinde, avlu düzeyinden bir kat aşağıdadır. Bu Kapıdan avluya çıkılırken üstteki dershanenin altından geçilir. Aynı eksen üzerinde oniki köşeli şadırvan bulunur. Dershane odaları U şeklinde avluyu sarar. Günümüzde dershane önündeki revaklar üç yönde de camekânla kapatılarak Kuran Kursu olarak hizmet vermektedir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

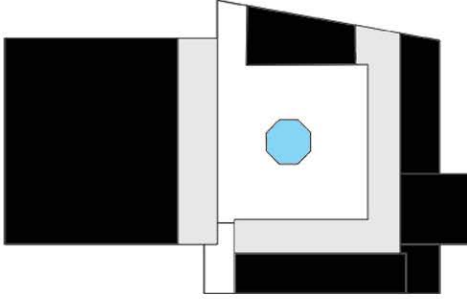

Şekil 49. Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

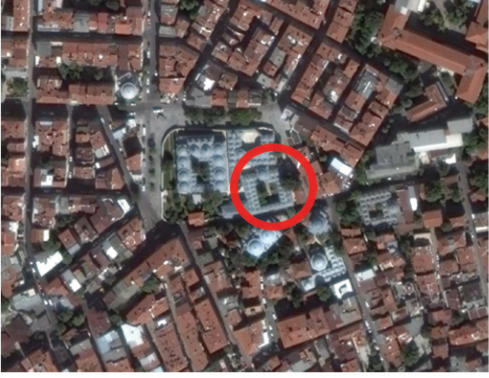

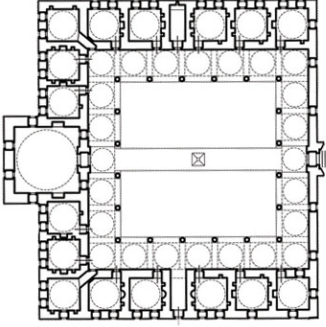

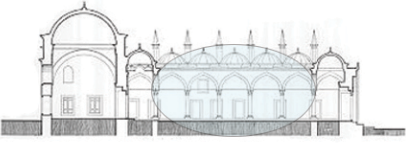
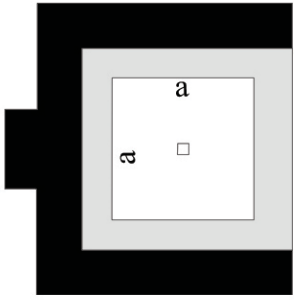
Şekil 50. Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Zal Mahmud Paşa Camii
TARİHİ	1577
ÖZGÜN KULLANIM	Cami- Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Cami- Kurs
AVLU KULLANIMI	Şadırvan Avlusu, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Eğimli bir arazide iki ayrı kotta yapıldan oluşur. Üst kottaki cami-medrese ve ortalarındaki avlu incelenmiştir. Avluyu üç yandan saran odaların önünde yol-arazi durumu sebebiyle bir kenarı revaksız ve bu kenardaki odalar simetrik değil organik tasarlanmıştır. Cami ve medrese revakları birleşmez, girişler buralardandır. Yenileme çalışmaları henüz biten yapıda cami etkin kullanılırken, medrese odalarının görevliler için ayrılan kısmının dışında kalan büyük çoğunluğunda çeşitli güzel sanatlar kursları için kullanılması planlanmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 51. Zal Mahmud Paşa Camii Avlu Analiz Formu 1

<p> Kapalı Mekan Yarı Açık Mekan Açık Mekan-Sert Zemin </p>	 <p style="text-align: right;"> Şadırvan </p>
AVLU PLAN ANALİZİ	
 <p style="text-align: center;">KAPALILIK</p>	 <p style="text-align: center;">KULLANIM</p>
 <p style="text-align: center;">DÜZLEMLER</p>	 <p style="text-align: center;">KULLANIM</p>
 <p style="text-align: center;">DESTEK MEKANLAR</p>	 <p style="text-align: center;">DOLULUK- BOŞLUK</p>

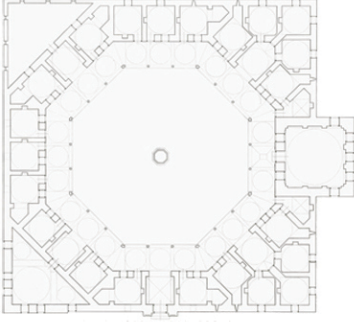
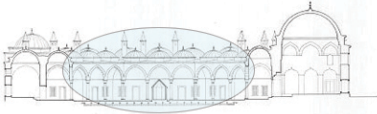
Şekil 52. Zal Mahmud Paşa Camii Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Haseki Sultan Medresesi
TARİHİ	1540
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Kur'an Eğitimi
AVLU KULLANIMI	Yeşil Alan, Bahçe, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Haseki Sultan Medresesi dört tarafı revaklı bir avlunun üç yanına yerleştirilmiş kubbeli birimlerden oluşur. Giriş ve dersane odaları aynı eksen üzerindedir. Ancak günümüzde kullanılan külliye avlusu içindeki diğer girişler. Dershaneye bitişik olarak her iki yanından başlayan odalar simetrik bir düzenlenme meydana getirir. Avluda ana aksdaki yol ve bir yandan diğerine geçilen adım taşları dışında kalan kısım tamamen yeşil alandır. Yenileme çalışmaları bitmekte olan Yapıda günümüzde Diyanet'e bağlı bir eğitim merkezi olarak Kuran eğitimi verilecektir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

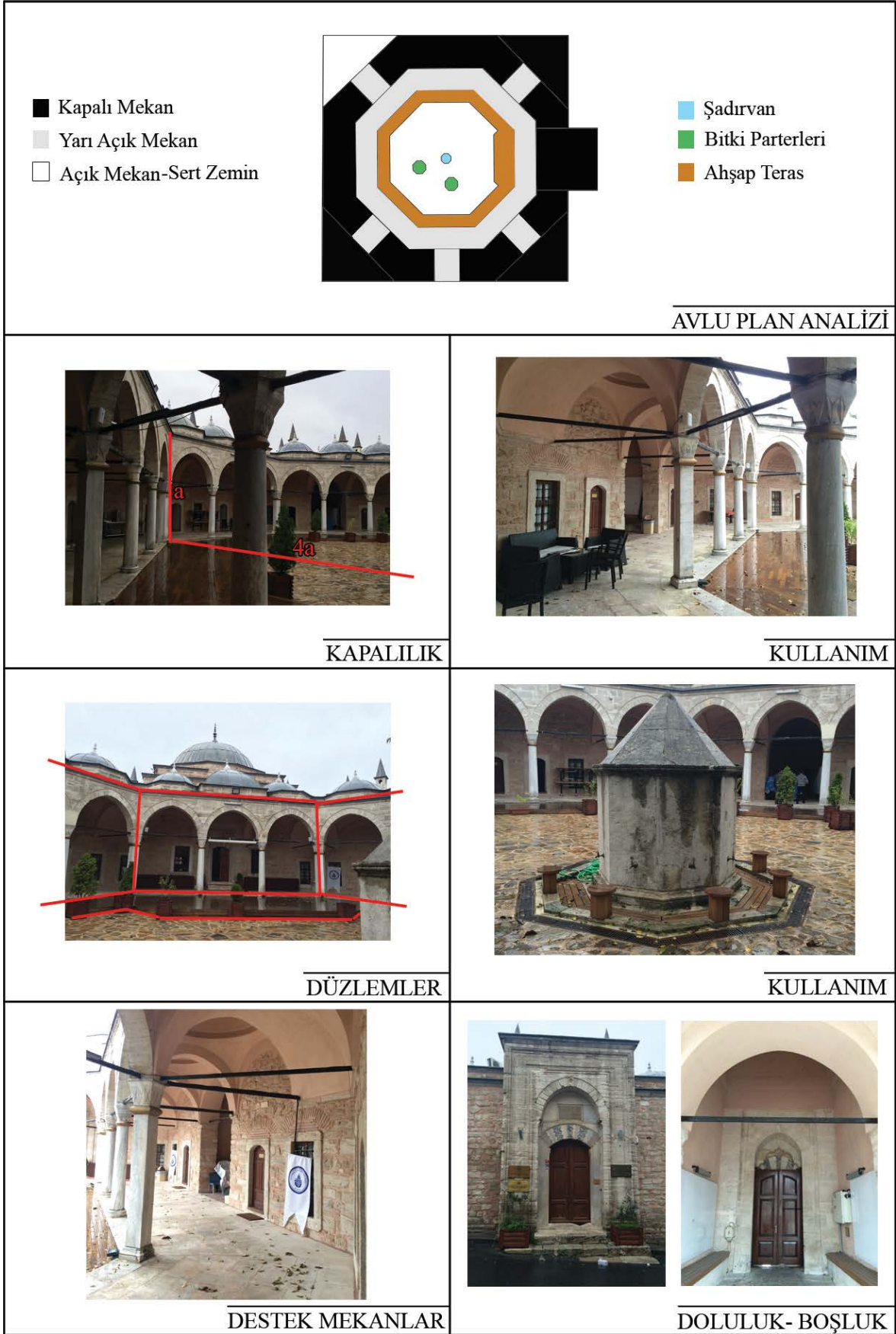
Şekil 53. Haseki Sultan Medresesi Avlu Analiz Formu 1

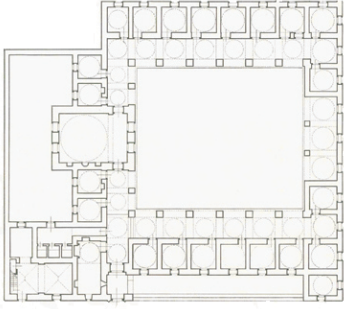

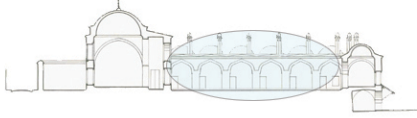
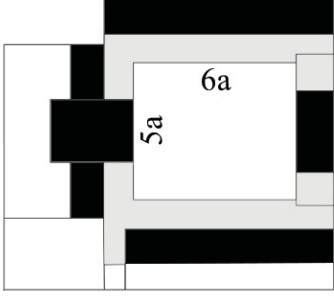
Şekil 54. Haseki Sultan Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Rüstem Paşa Medresesi
TARİHİ	1550
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Müze- Kurs
AVLU KULLANIMI	Ziyaret, Oturma-Dinlenme, Şadırvan
DEĞERLENDİRME	Kare plana yerleştirilen sekizgenden çıkan avlu, revaklar ve odalar ile karenin köşelerine denk düşen eyvanlardan geçilerek ulaşılan köşe odalardan oluşan bir yapıdır. Bu özellikleriyle özgün bir yapıdır, tasarımı ve işçiliğiyle de anıtsal yapılardandır. Dershane giriş ekseninde değildir. 2012 yılında yenileme çalışmaları biten yapı İİKV tarafından kullanılmakta olup bir kısmı Bediüzzaman müzesi, bir kısmında eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Avluda vakıf tarafından etkinlik, toplantılar düzenlenmektedir. Avlunun merkezinde yine sekizgen formlu özgün bir şadırvan tasarımı bulunur.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

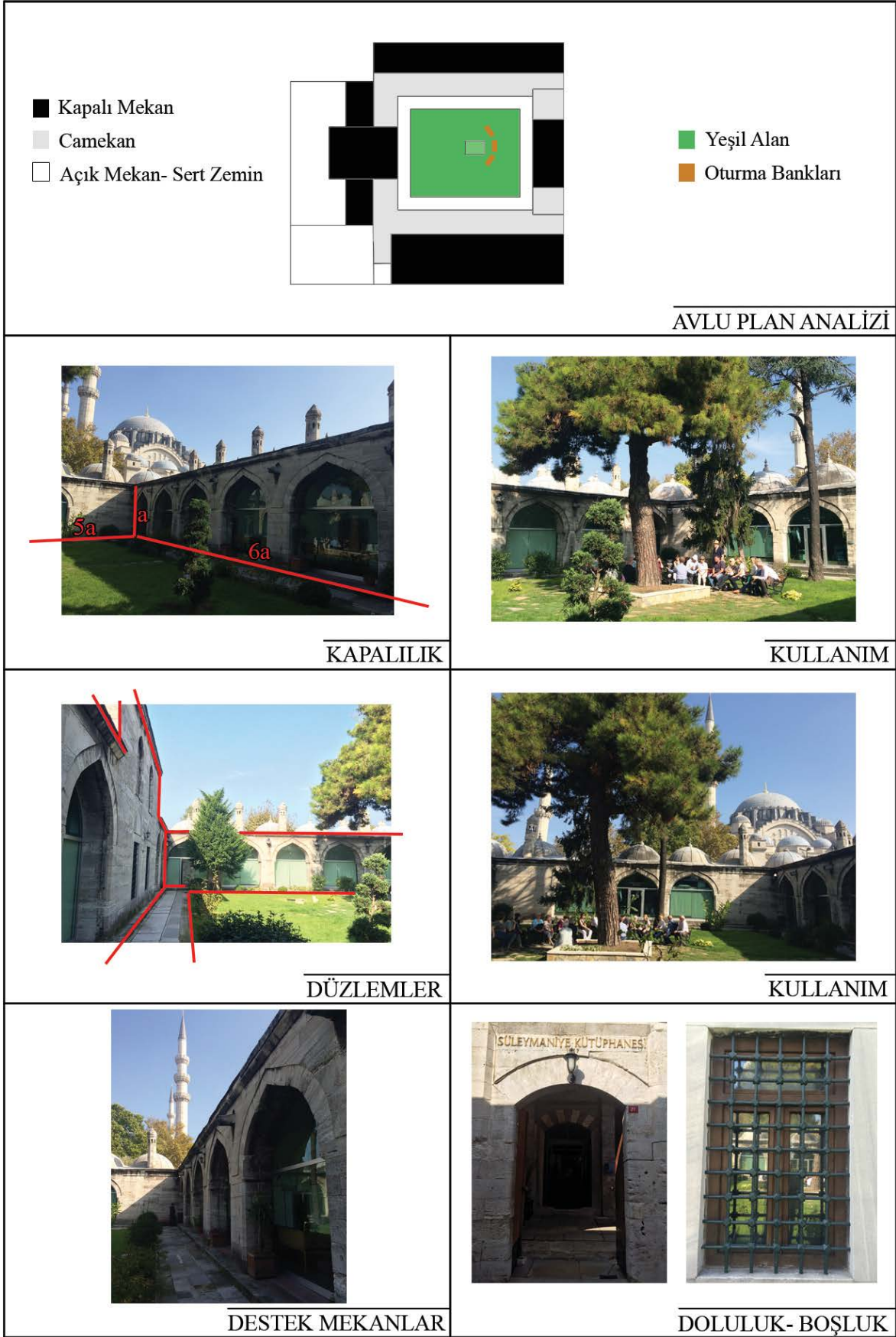
Şekil 55. Rüstem Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 1

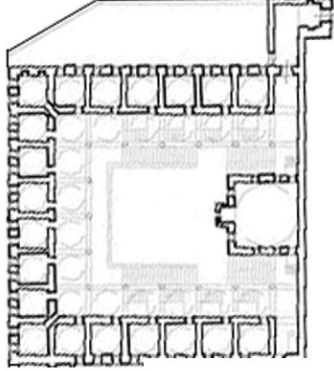
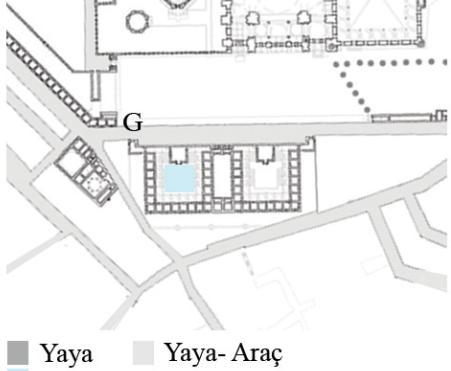
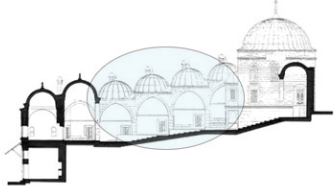
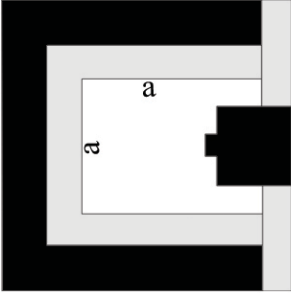
Şekil 56. Rüstem Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Süleymaniye Sani Medresesi
TARİHİ	1550-53
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü
AVLU KULLANIMI	Yeşil Alan, Bahçe, Oturma-Dinlenme, Ziyaret (İzinle)
DEĞERLENDİRME	Süleymaniye Külliyesinde Evvel ve Sani simetrik iki medresedir. Aralarındaki dar sokak Süleymaniye Camiine çıkar. Dershaneler ve hücreler dikdörtgen planlı bir avlu çevresine dizilmişlerdir. Dershanenin ön cephesi avlu sınırına dayandığı ve revakların sürekliliği kesildiği için dersane karşılıklı kapılarla iki taraftan da revaklara bağlanmıştır. Avluya Süleymaniye Camii manza rası hâkimdir. Günümüzde Revaklar cemeânla kapatılmıştır. Avlu etrafındaki yol dışında tamamen yeşil alandır. Revalardaki oranlarla sakin bir mekân etkisi verir. Avlu bir bahçe, dinlenme mekânı işlevindedir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 57. Süleymaniye Sani Medresesi Avlu Analiz Formu 1

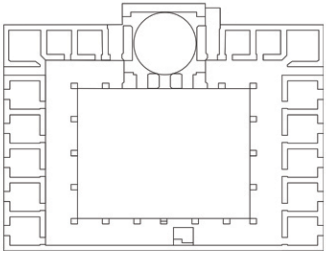
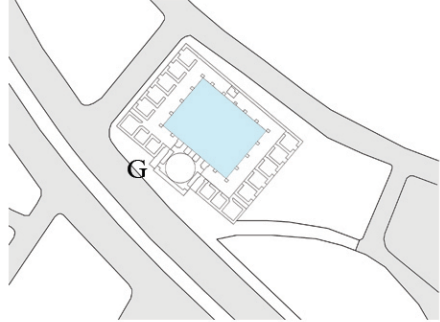
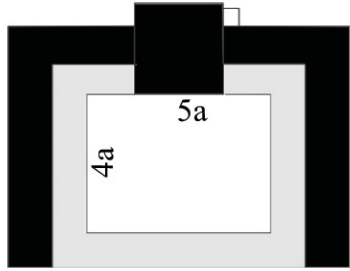
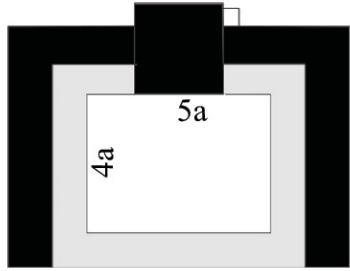
Şekil 58. Süleymaniye Sani Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Süleymaniye Rabi Medresesi
TARİHİ	1550-59
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	TÜBA Çalışma Ofisleri, Toplatı Salonu
AVLU KULLANIMI	Yeşil Alan, Bahçe, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Simetrik düzen gösteren Salis ve Rabi medreselerinden birisi olarak incelenmiştir. Yerleştikleri yamacın eğiminin çok fazla olması sebebiyle, araziye kademeli oturtulan yapı, özgün bir tasarımı meydana getirmiştir. Medrese avlunun üst kotunda yer alırken, avlunun üç yönünü revaklar ve odalar U şeklinde çevreler. Revaklar içinde sahanlıklarla kesilen ve değişik düzlemlerdeki hücrelere giriş sağlayan merdiven düzeni, avlu kademelenmeleri ve merdivenleriyle oldukça uyumlu ilişkiler içindedir. Günümüzde yapı TÜBA tarafından çalışma ofisleri olarak kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

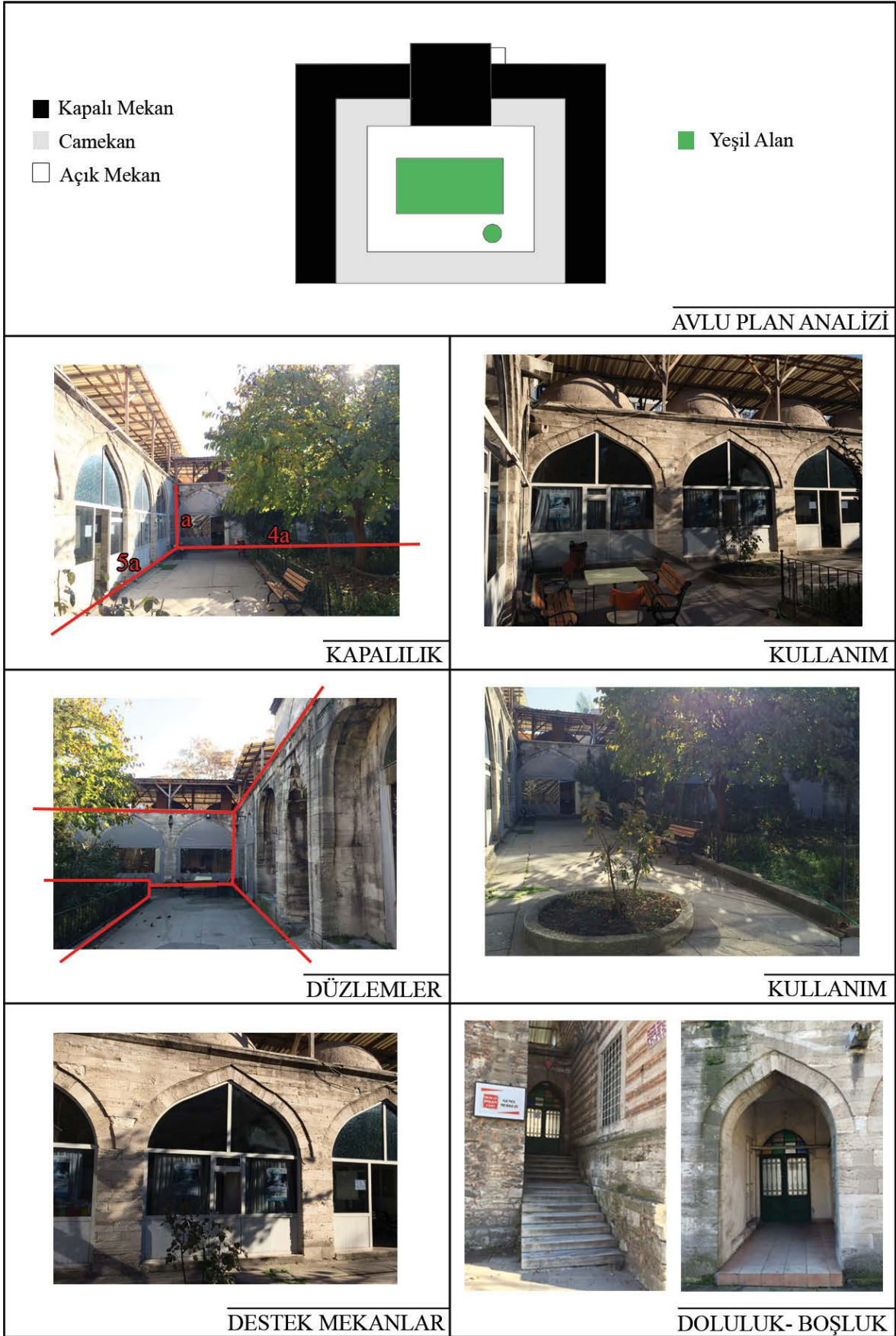
Şekil 59. Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Analiz Formu 1

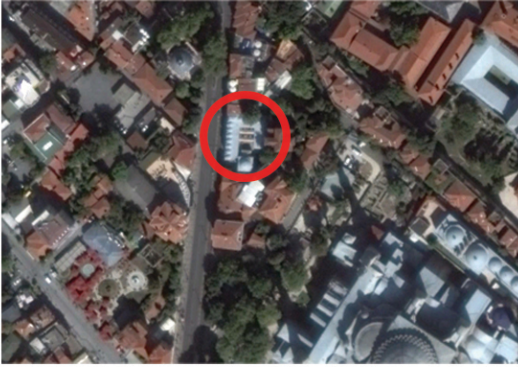
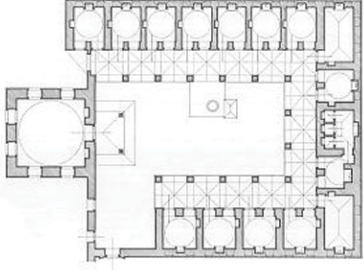
Şekil 60. Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Semiz Ali Paşa Medresesi
TARİHİ	1559
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Kurs - (Kültür Merkezi olarak kullanılması planlanıyor)
AVLU KULLANIMI	Bahçe
DEĞERLENDİRME	Dikdörtgen planlı avluyu üç yönde U gibi saran hücreler ve simetri eksenini üzerinde yer alan dershaneden oluşur. Klasik bir şema olmasına rağmen Sinan'ın yorumlarıyla sıradanlıktan kurtulup önemli bir eser olmuştur. Giriş dershanenin her iki yanındaki boşluklar kullanılmaktaydı. Yapının yenilemeye alınacağı bilinmektedir. Yakın zamana kadar sağlık ocağı olarak kullanılmış, şuan bir vakıf tarafından mental aritmetik eğitimi verilen yapı, yenileme sonrası kültür merkezi olarak kullanılacaktır. Avlu mevcut durumda öğrenciler için bir bahçe, teneffüs mekânı işlevi görmektedir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

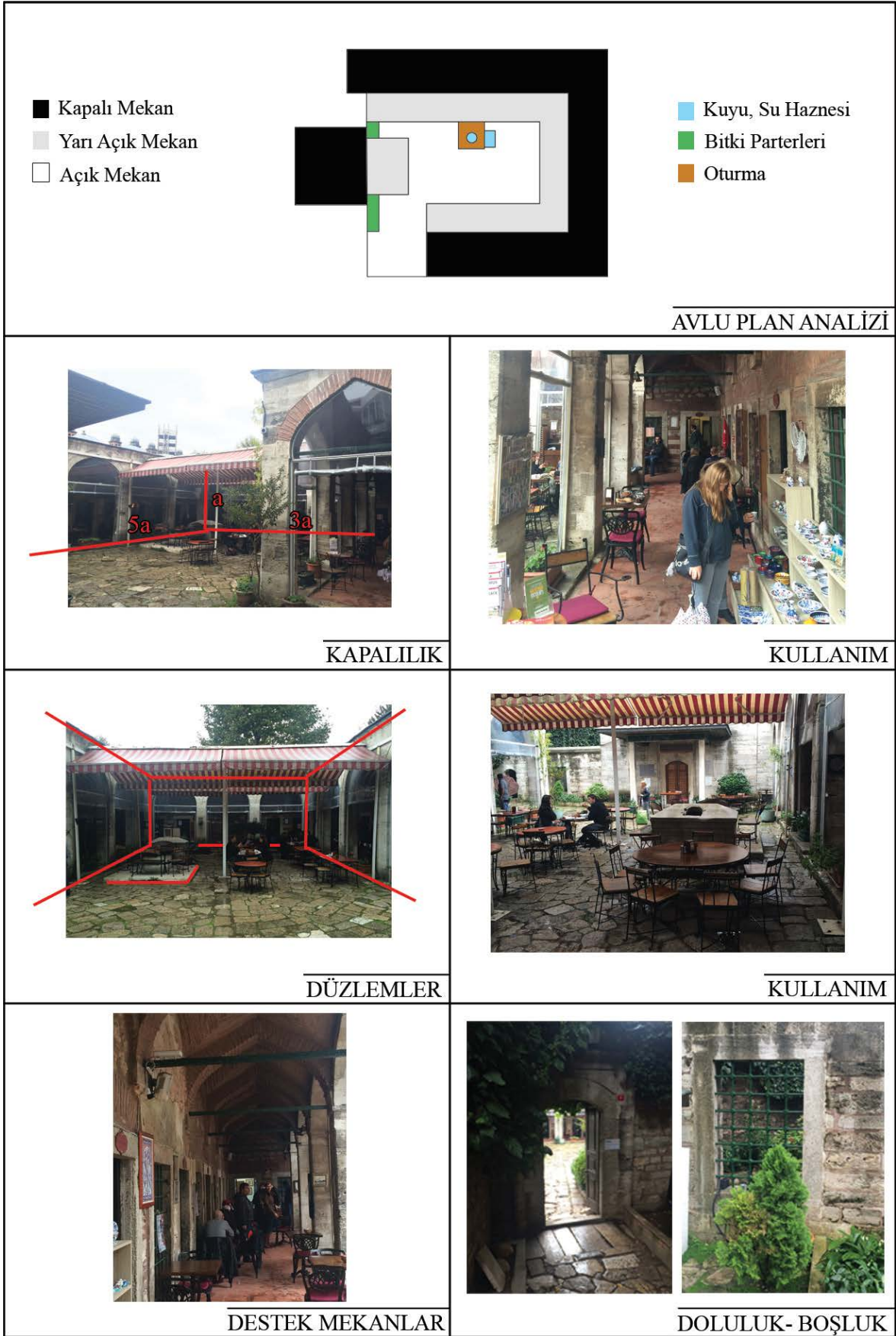
Şekil 61. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 1

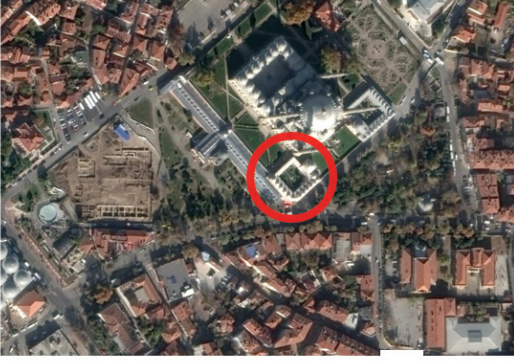

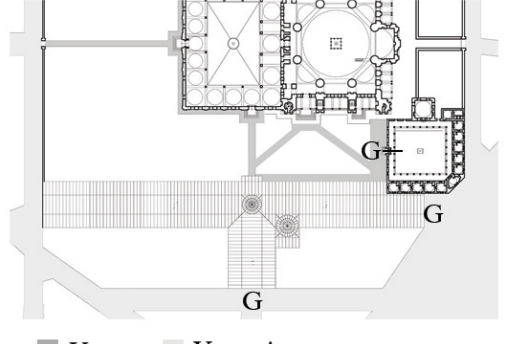
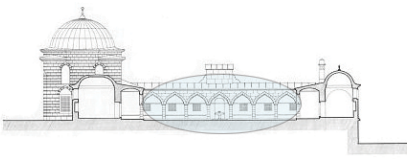
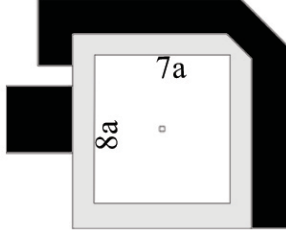
Şekil 62. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Cafer Ağa Medresesi
TARİHİ	1560
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	El Sanatları ve Müzik Kursları
AVLU KULLANIMI	Turistik Ziyaret, Oturma-Dinlenme, Kafe
DEĞERLENDİRME	Dik yamaç üzerinde yaptırılan medresenin alt katında dükkânlar planlanmıştır. Dikdörtgen planlı bir avluya kolları eşit uzunlukta olmayan U biçiminde dizilen revaklar ve odalar ile açık kenarda, revaklı olmayan yönde kalan dershaneden oluşur. Avluda mermer bir su haznesi ve kuyu bulunmaktadır. Sultanahmet'e yakınlığı sebebiyle turistlere yönelik uygulamalı el sanatları merkezi olarak faaliyet göstermekte, yapılan eşyalar satılmakta ve yoğun şekilde kullanılmaktadır. Bir kafe de bulunduğu için avluya masa sandalyeler yerleştirilmiştir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

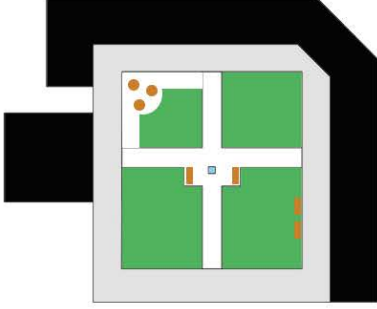

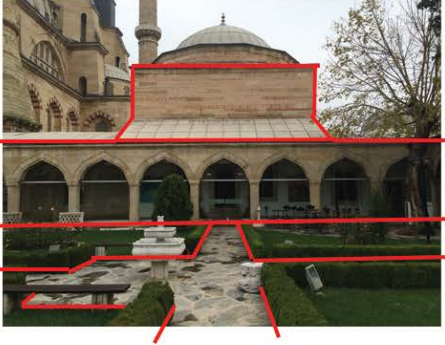

Şekil 63. Cafer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 1

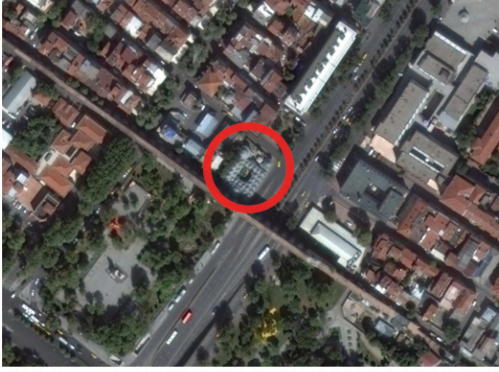

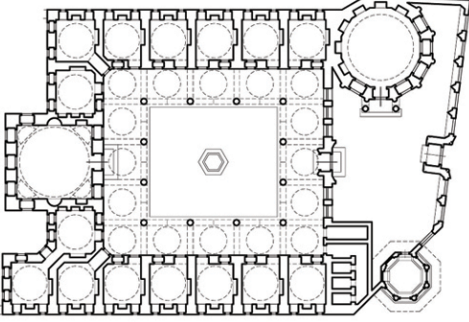
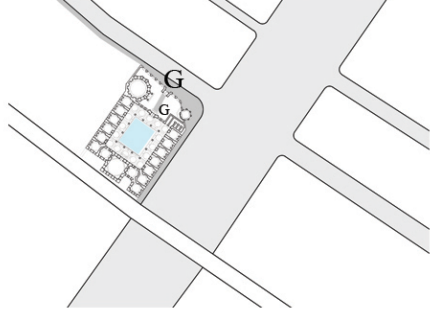
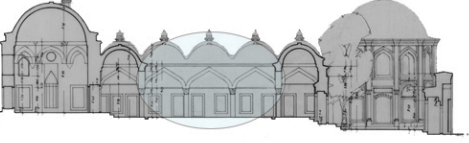
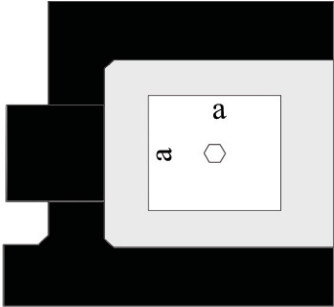
Şekil 64. Cafer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Selimiye Darülkurrası
TARİHİ	1572
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Müze
AVLU KULLANIMI	Müze-sergi alanı, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Külliye'nin dış avlusunda yer alan yapıya mukarnaslı anıtsal bir girişle ulaşılır. Kareye yakın dikdörtgen planlı bir avlu çevresinde revaklar ve üç kenarında odalar ve dersane yer alır. Dershanenin bulunduğu kanadın yarısında odalar yoktur. Camii ile konum ilişkisi, avlu boyutlarının seçimi ve çevresindeki kitlelerin planlanması, insan ölçeğinde tasarımın, görsel etki kurallarının dersi niteliğindedir. 2007 yılında Selimiye Vakıf Müzesi olarak açılmıştır. Avluda bir birine dik iki yol aksının oluşturduğu ve bunların dışında kalan yeşil alanlar ve oturma alanları vardır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

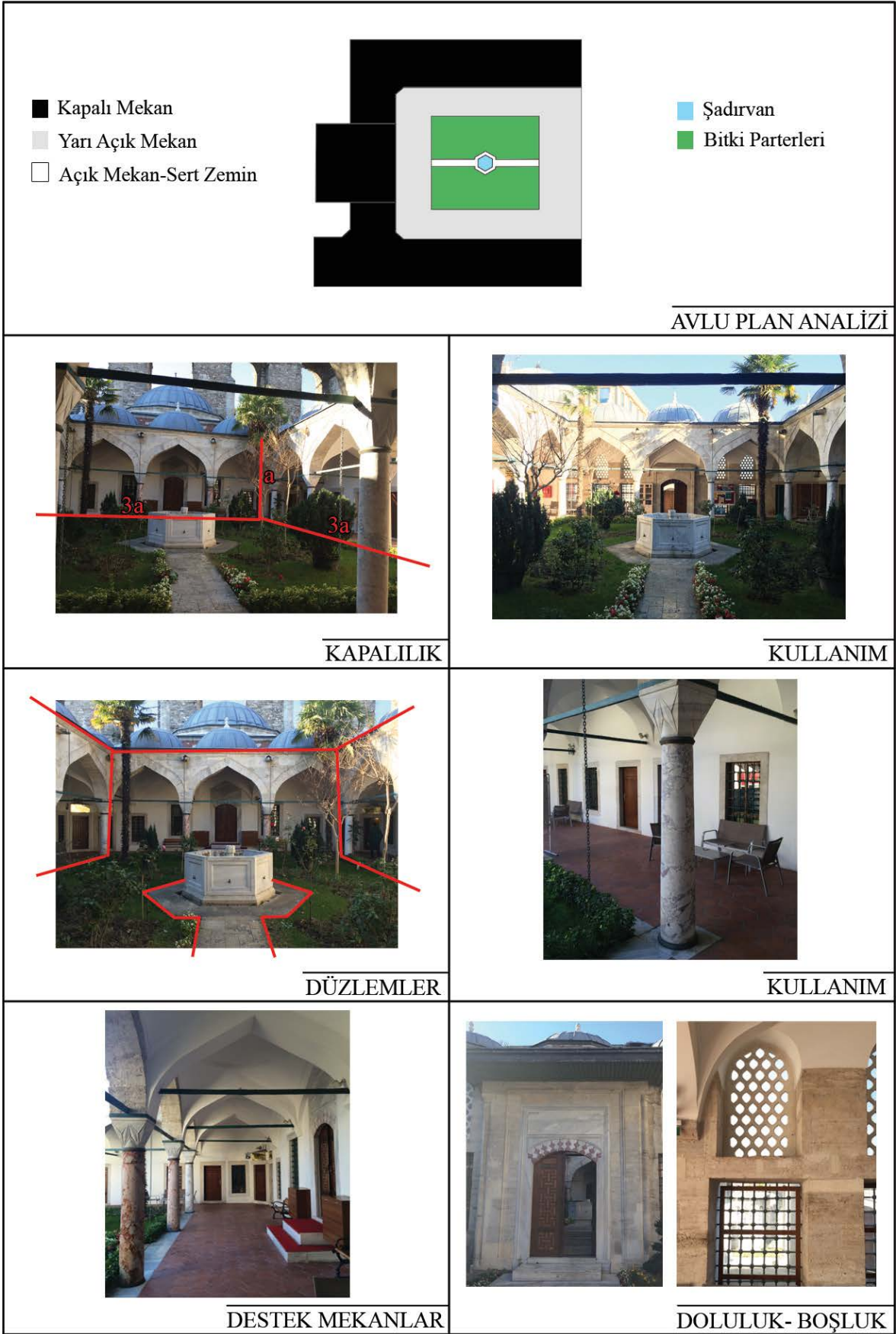
Şekil 65. Selimiye Darülkurrası Avlu Analiz Formu 1

<ul style="list-style-type: none"> ■ Kapalı Mekan ■ Cemekekan □ Açık Mekan-Sert Zemin 		<ul style="list-style-type: none"> ■ Fıskiye Çeşme ■ Bitki Parterleri ■ Oturma
AVLU PLAN ANALİZİ		
		
KAPALILIK	KULLANIM	
		
DÜZLEMLER	KULLANIM	
		
DESTEK MEKANLAR	DOLULUK- BOŞLUK	

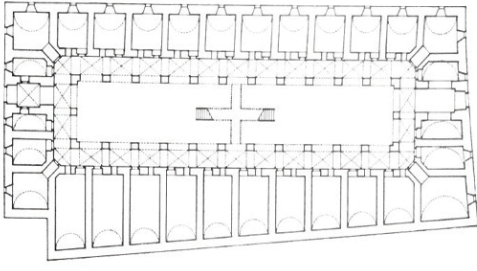
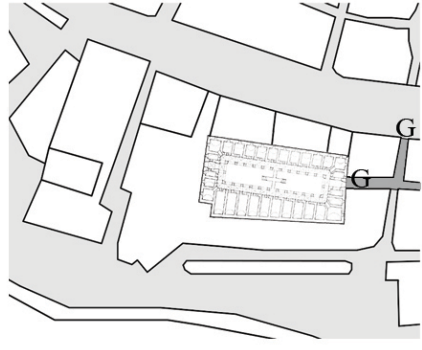
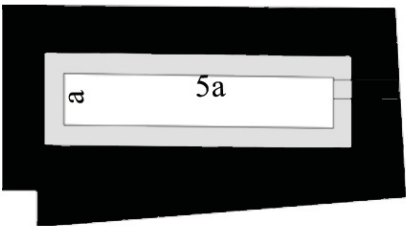
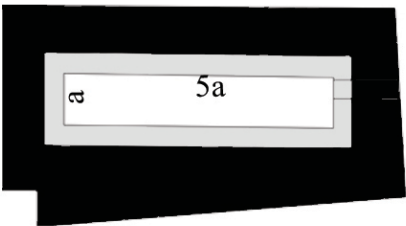
Şekil 66. Selimiye Darulkuurrası Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Gazanfer Ağa Medresesi
TARİHİ	1595-1603
ÖZGÜN KULLANIM	Medrese
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Dernek (İlmi Faaliyetler)
AVLU KULLANIMI	Bahçe, Ziyaret, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Bozdoğan su kemerinin halıcı tarafında yer alan külliye medrese, türbe ve sebilden oluşur. Kareye yakın avlusunu dört yandan çevreleyen revaklar ve üç yanını saran odalar ile dershaneden meydana gelir. Dershane girişin karşısında yer alır. Kollardan birindeki fazla oda haricinde simetrik düzen bozulmaz. Günümüzde giriş aksı üzerinde altıgen şadırvan mevcuttur. Avluyu ikiye bölen bu aks dışındaki alanlar yeşil alandır. Medrese bir vakıf tarafından ilmi eğitim programları, seminerleri ve öğrencilere yönelik farklı etkinlikler amacıyla kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

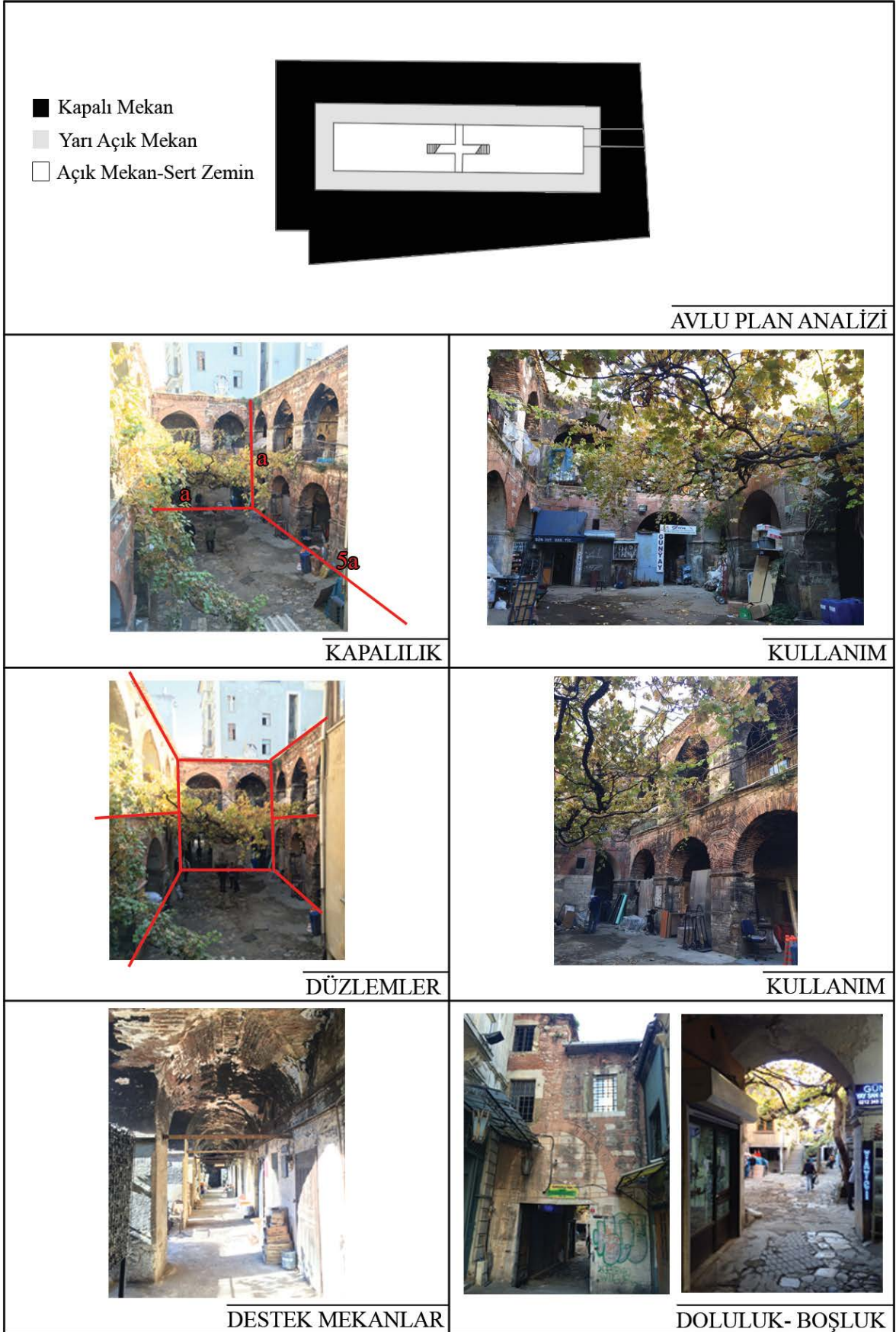
Şekil 67. Gazanfer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 1

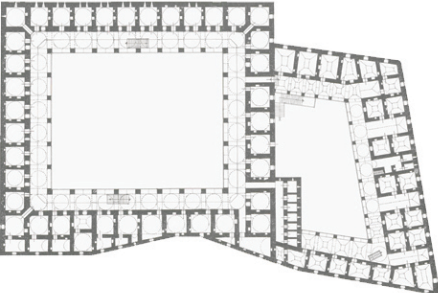
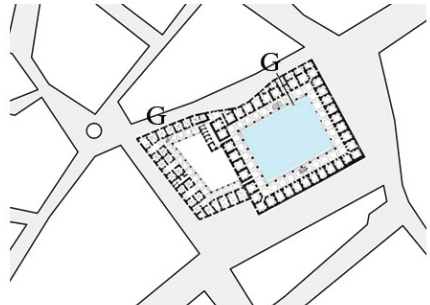

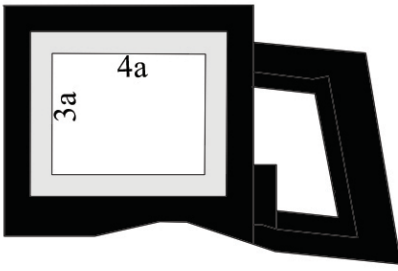
Şekil 68. Gazanfer Ağa Medresesi Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Kurşunlu Han
TARİHİ	1544-50
ÖZGÜN KULLANIM	Ticaret
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret- Depo
AVLU KULLANIMI	Ticaret ve Depo kullanımı faaliyetleri avluya taşar, Esnaf için açık mekan
DEĞERLENDİRME	İki katlı düzgün dikdörtgen planlı revaklı avluyu çevreleyen odalardan oluşan bir şehir hanıdır. İnce uzun orta avlunun alt kat revakları yuvarlak, üst kat galerileri sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Hanın en önemli özelliklerinden biri avlunun ortasındaki merdivenidir. Mevcut durumda avluda merdivenin yakınında iki adet ek betonarme yapı bulunur. Zemin düzensiz taş ve yer yer betonla kaplıdır. Yapıda küçük çaplı imalatlar yapılmakta, depo olarak da kullanılmaktadır. Avluda dikkat çekici bitkisel bir unsur olarak neredeyse avlunun tamamını örten asma bitkisi görülmektedir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

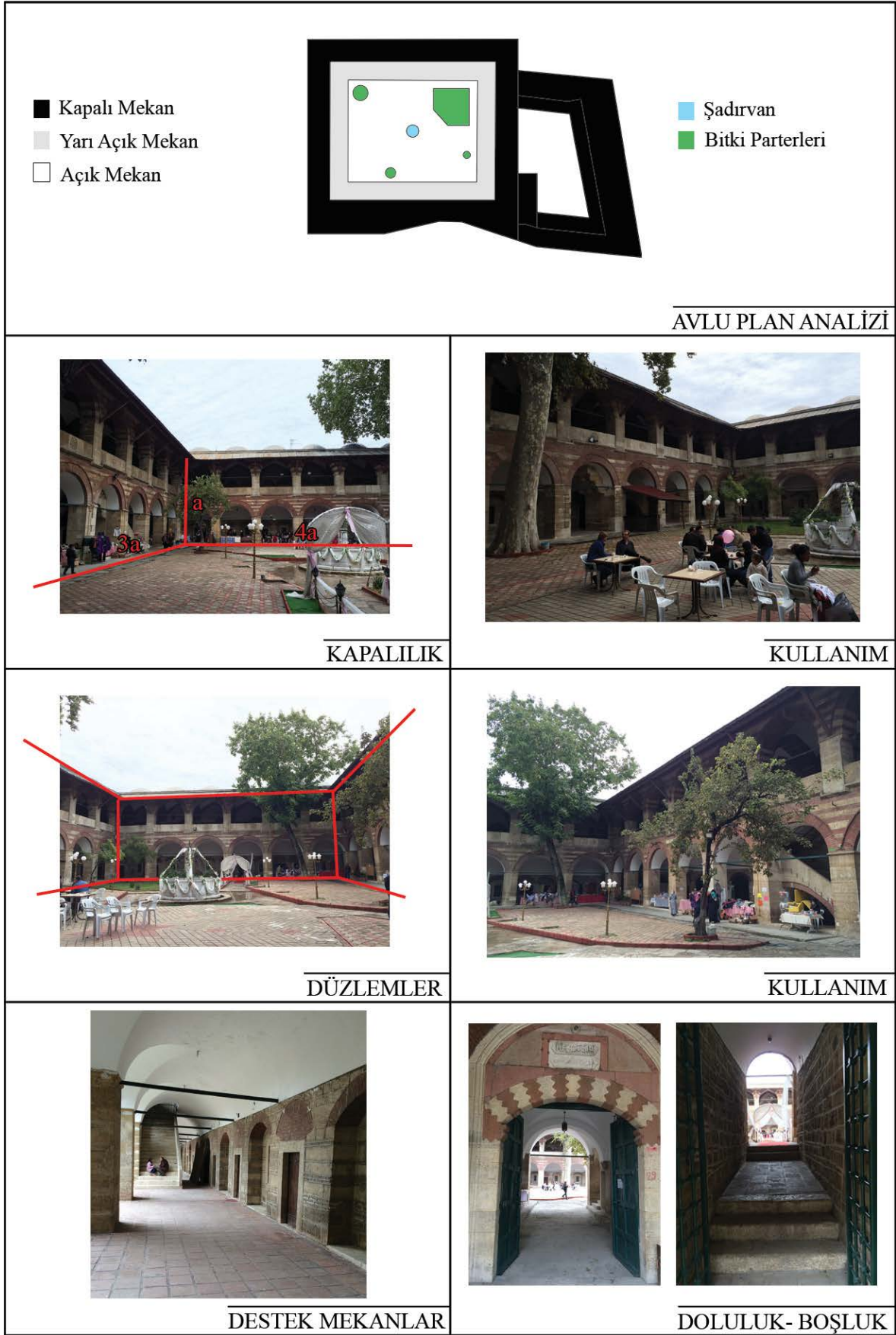
Şekil 69. Kurşunlu Han (Galata) Avlu Analiz Formu 1

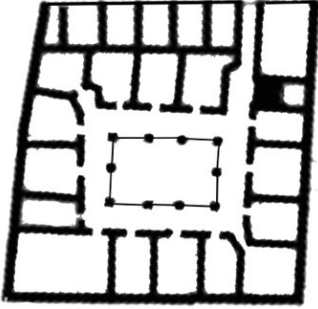
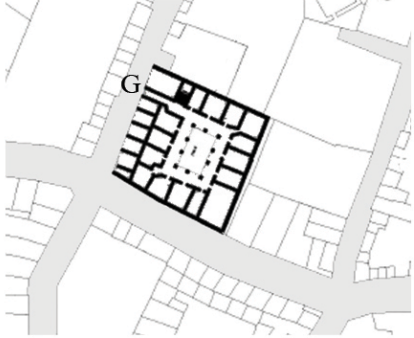

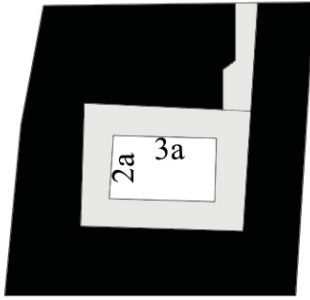
Şekil 70. Kurşunlu Han (Galata) Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı
TARİHİ	1560
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Otel
AVLU KULLANIMI	Düğün, Kermes vb. Etkinlikler, Oturma-Dinlenme
DEĞERLENDİRME	Büyük kısım şehir hanı ve küçük kısım menzil hanı olmak üzere iki işleve sahip yapının birleşiminden oluşur. Ön cephesi kıvrımlı sokak biçimine bağlı olarak girintili görünüme sahiptir. Buna rağmen büyük avlu düzgün dörtgen formdan meydana gelmiştir. Avludaki mescit yıkılmıştır. Hâlihazırda avlunun ortasında şu an süs havuzu gibi kullanılan şadırvan bulunmaktadır. Yapının menzil hanı olan küçük kısmı yenileme çalışmaları sonrası otele dönüştürülmüştür. Şehir hanının odaları kullanılmamaktadır. Büyük avlu ise burada yapılan düğünler, etkinlikler için kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 71. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Avlu Analiz Formu 1

Şekil 72. Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Lelebici Han
TARİHİ	16.yy
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret, Depo
AVLU KULLANIMI	Ek yapıların işgali ve Esnaf faaliyetlerinin devamı
DEĞERLENDİRME	Yol durumu konumu gereği arsa durumu sebebiyle yamuk bir forma sahip olan yapının avlusu dikdörtgen biçimindedir. İki katlı klasik han planında bir yapıdır. Bodrum kat, ahır, mescit bulunmamaktadır. Mevcut durumu; Avluya bakan zemin kattaki revaklar kapatılıp odalar oluşturulmuş, avluya sonradan eklenen yapılarla revakların önleri kapatılmış ve avlu özgünlüğünü kaybetmiştir. Örtü sistemi, duvar kaplamaları, merdivenler orijinal durumunda değil günümüz malzemeleri görülmektedir. Günümüzde atölye ve dükkân olarak kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

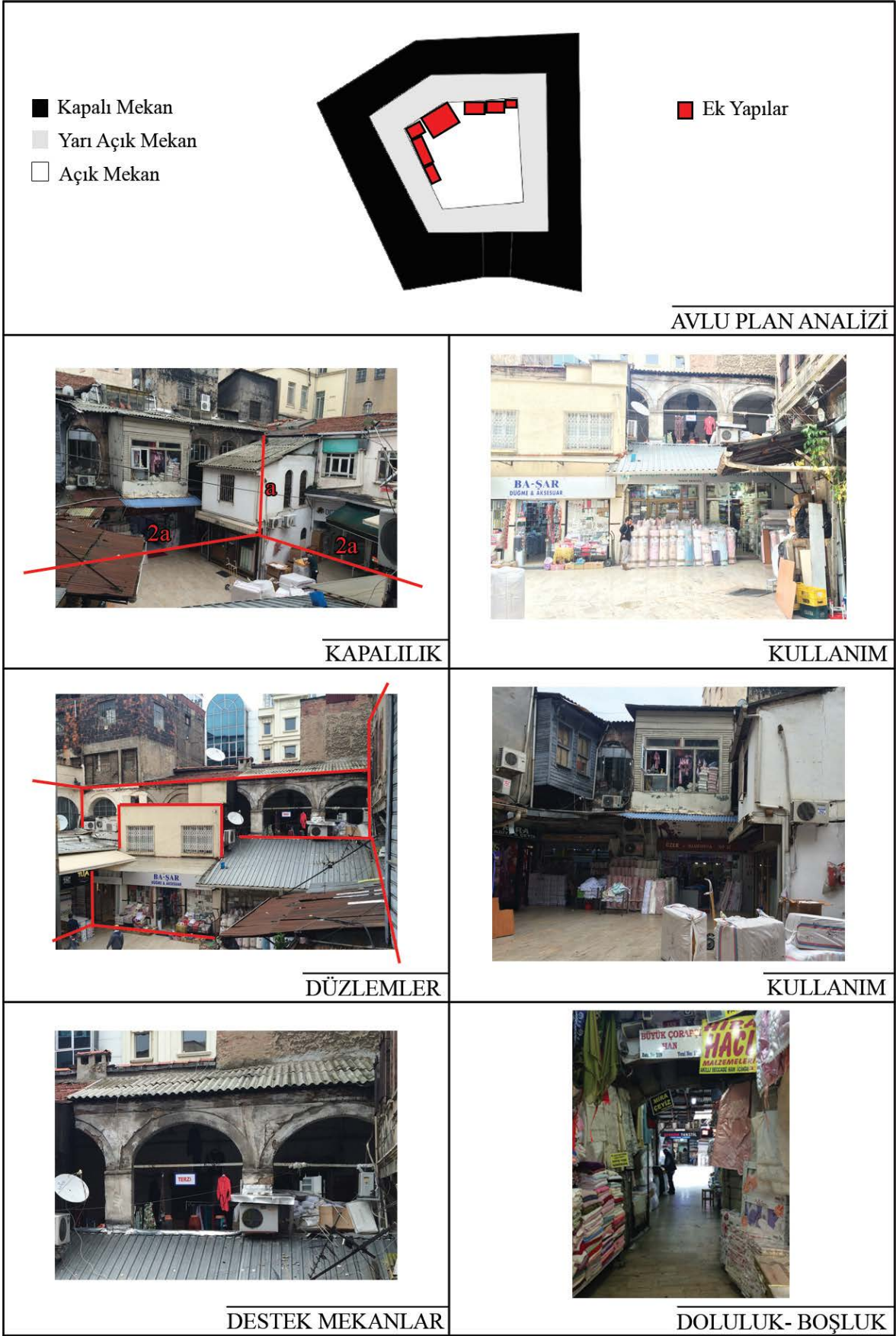
Şekil 73. Lelebici Han Avlu Analiz Formu 1

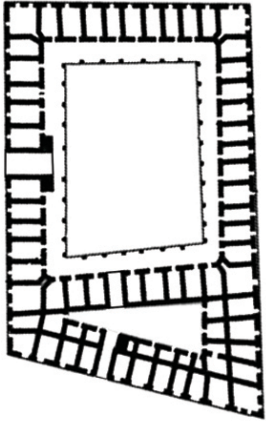
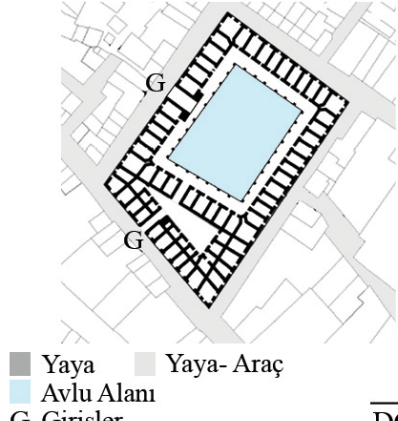

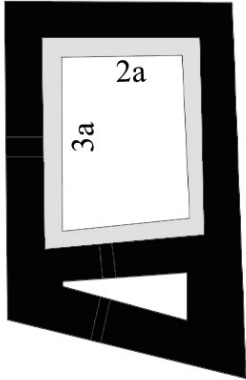
Şekil 74. Leblebici Han Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Büyük Çorapçı Han
TARİHİ	16.yy
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret
AVLU KULLANIMI	Ek Yapıların işgali ve Ticaret faaliyeti avluya taşar
DEĞERLENDİRME	Bulunduğu yerin sokak durumuna ve topoğrafyasına uygun olarak düzensiz bir plana sahiptir. Plandaki bu düzensizlik yamuk forma sahip avluda da geçerlidir. Avluya sonradan yapılar eklenmiş, revakların önleri kapatılmış, döşemeleri ve kaplamaları zamanla değişmiş yapı özgünlüğünü büyük oranda kaybetmiştir. Avlu bu yapılarla daha daraltılmış ve zemin kaplaması tamamen traverten kaplanmıştır. Avluda herhangi bir yeşil öge veya su ögesi bulunmamaktadır. Günümüzde tekstil ile ilgili manufakturacı esnaf tarafından kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

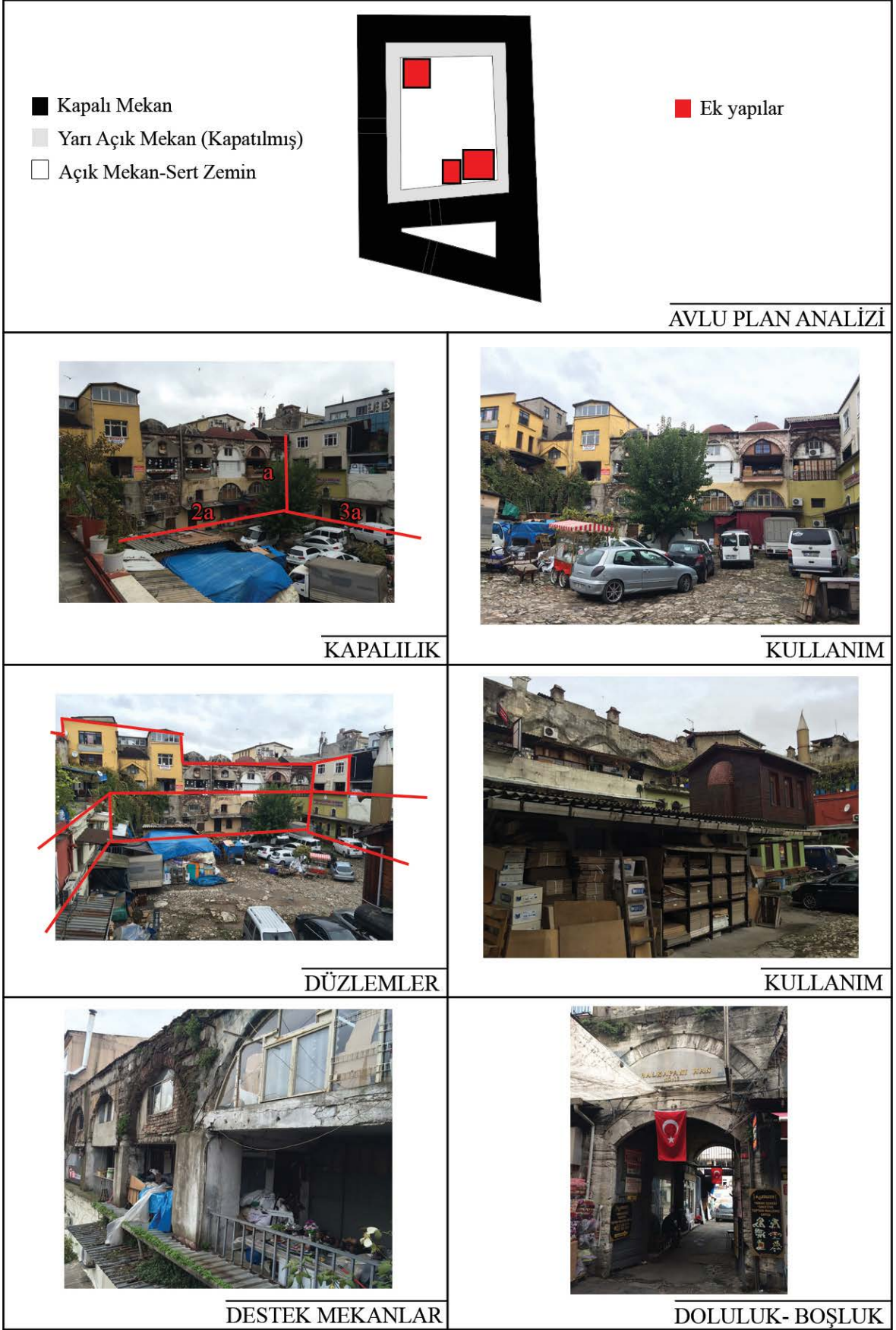
Şekil 75. Büyük Çorapçı Han Avlu Analiz Formu 1

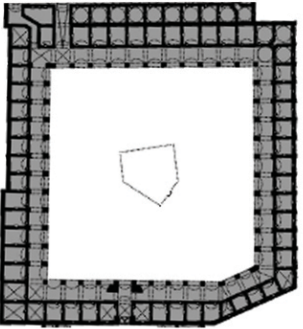
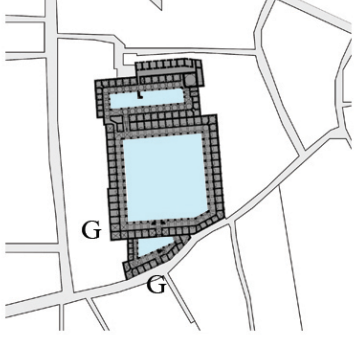
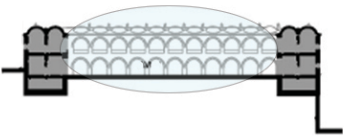
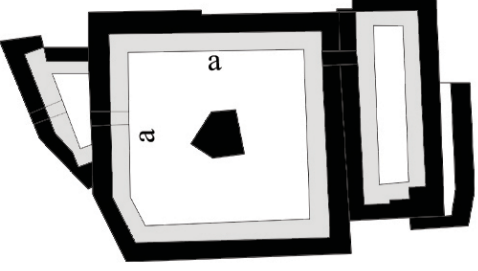
Şekil 76. Büyük Çorapçı Han Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Balkapamı Han
TARİHİ	1585-88
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret, Depo
AVLU KULLANIMI	Otopark (Han Esnafı), Ticaret ve Depo faaliyetlerinin devamı
DEĞERLENDİRME	Konumu sebebiyle ticaret ve gümrük eşyalarının gereksinimi için yapıldığı düşünülmektedir. 17.yy Mısırlı tüccarlar tarafından kullanıldığı söylenmektedir. Mevcut durumda özgün yapıya ait kısımlar çok zarar görmüş durumdadır. Revakların büyük kısmı duvar örülerek kapatılmış, ek yapılarla birlikte özgünlüğü kaybolmuştur. Eski mescit yerinde günümüz malzemeleri ile inşa edilen yeni bir mescit bulunmaktadır. Avlu zemin kaplaması toprak ve doğal taştan oluşur. Günümüzde ticaret ve imalat amaçlı kullanılmaktadır. Avlu otopark gibi kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 77. Balkapamı Han Avlu Analiz Formu 1

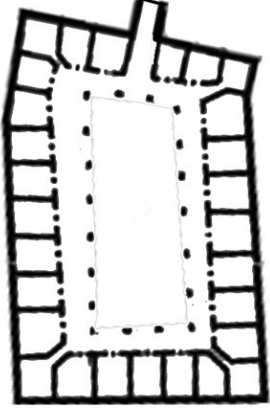

Şekil 78. Balkapanı Han Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Büyük Valide Han
TARİHİ	17.yy
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret, Depo
AVLU KULLANIMI	Otopark, Mescit, Ek Yapılar
DEĞERLENDİRME	Büyük Valide Han üç avlulu, arazi ve yol durumu sebebiyle düzgün olmayan bir plana sahiptir. Üçüncü avlu ahır fonksiyonu ile konaklamayı ayırması fikriyle önemlidir. Yapının düzensiz formunun aksine büyük avlu kareye yakın 66*63m boyutlarında düzenli bir forma sahiptir. Avlunun ortasında bir mescit bulunmaktadır ancak yapı özgün durumda değildir. Avluyu çevreleyen revakların önüne dört yanından ek binalar yapılmış ve görünümünü bozmuştur. Yapı, imalathane ve ticaret amaçlı kullanılmakta avlusu da otopark hizmeti vermektedir.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 79. Büyük Valide Han Avlu Analiz Formu 1

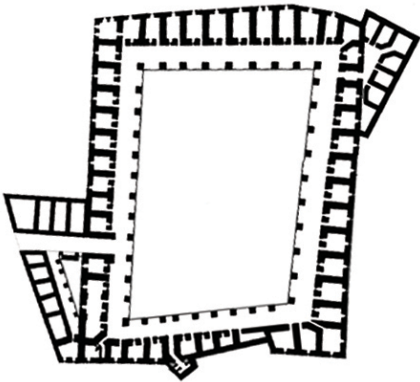
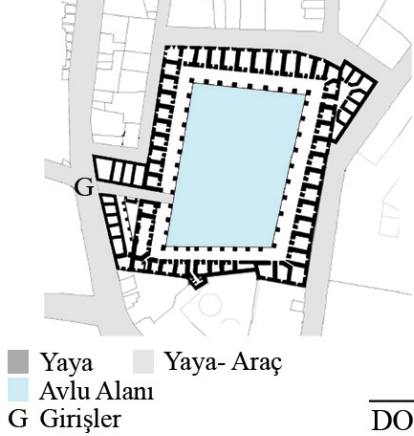

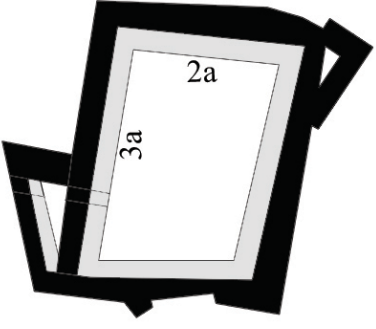
Şekil 80. Büyük Valide Han Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Kilit Han
TARİHİ	17.yy
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret
AVLU KULLANIMI	Esnaf.....
DEĞERLENDİRME	Parsel biçiminden dolayı tam dikdörtgen plan formuna sahip değildir. Bizans kalıntıları üzerine inşa edildiği de söylenmektedir. Hanın girişinin her iki yanı dışarıdan dükkanlar tarafından kullanılmaktadır. Oda derinlikleri sabit tutulup avlu da parsel biçimine uydurulduğu için avluda düzgün dikdörtgen forma sahip değildir. Uzun kenarlarında revakların bir kısmı cemekânla kapatılmış, kısa kenarın birinde ise sonradan inşa edilen ek yapı görülmektedir. Avluda sonradan yapılan bir şadırvan bulunur, zemin asfalt kaplıdır. Han günümüzde çantacı esnafı tarafından kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 81. Kilit Han Avlu Analiz Formu 1

Şekil 82. Kilit Han Avlu Analiz Formu 2

YAPI ADI	Vezir Han
TARİHİ	17.yy
ÖZGÜN KULLANIM	Han
GÜNÜMÜZ KULLANIMI	Ticaret- Depo
AVLU KULLANIMI	Otopark, Mescit, Ek Yapıların işgali
DEĞERLENDİRME	Arsa ve yol durumundan dolayı düzgün plan formuna sahip değildir. Giriş cephesi yol kotu sebebiyle üç katlıdır. Girişten üçgen formlu ilk avludan geçildikten sonra ana avluya ulaşılır. Plan formuna nispetle daha düzgün bir forma sahip dörtgen avlu etrafı iki katlı revaklarla çevrilidir. Oldukça büyük avluda zemin katta ve üst katta revaklarının bir kısmı kapatılmış, avluda yer yer ek beto narme yapılar inşa edilmiştir. Özgün mescit günümüze ulaşmamıştır. Handaki odalar depo ve ticaret amaçlı kullanılmaktadır. Avlu ise otopark olarak kullanılmaktadır.
	
KONUM	GENEL GÖRÜNÜM
	
PLAN	DOLAŞIM
	
KESİT	ÖLÇÜ - ORAN

Şekil 83. Vezir Han Avlu Analiz Formu 1

Şekil 84. Vezir Han Avlu Analiz Formu 2

3.BULGULAR

Analiz formlarıyla tipolojileri, fiziksel özellikleri ve kullanımları bakımından Klasik Dönem Osmanlı mimarisinden seçilmiş avlulu yapılar için, literatürden elde edilen analiz başlıkları kapsamında değerlendirmeler yapılarak, bulgular ortaya konulmuştur. Bulgular, 8 cami, 8 medrese, 8 han ve 6 ortak avlulu cami-medrese olmak üzere 30 adet yapıyla uygulanan yöntem çıktılarını kapsar.

Bulgular;

- Konum
- Genel Görünüm
- Plan- Kesit
- Dolaşım
- Ölçü- Oran
- Avlu Plan Analizi
- Kapalılık
- Kullanım
- Düzlemler
- Destek Mekânlar
- Doluluk- Boşluk başlıkları çerçevesinde açıklanmıştır.

Avlulu yapıların konumlarını değerlendirdiğimizde tamamı şehir merkezinde veya yakınında ve az- çok bir anayola yakın durumdadır. Ancak daha özele indirgemek ve çevresiyle ilişkisini ortaya koymak amacıyla kullanımlarını da etkileyen bu duruma bağlı olarak dört grup kapsamında verilmiştir. Bir külliyeeye ait yapıların dış avluları sebebiyle bu yeşil alanla bağlantılı olduğu, bazı yapıların kullanımlarının büyük oranda buldukları meydanla bağlantılı olduğu, han yapılarının ise özellikle hanlar bölgesinde bulunmaları ticaret merkezi ile ilişkilerini göstermiştir. Buna göre; 30 yapıdan, 12'si anayola yakın, 5'i anayola yakın ve bir meydanla bağlantılı, 6'sı anayola yakın ve bir yeşil alanla bağlantılı, 7'si anayola yakın ve bir ticaret merkezi ile bağlantılı olduğu görülmektedir (Şekil 85).

KONUM	A	B	C	D
Yavuz Sultan Selim Camii			■	
Şehzade Camii			■	
Süleymaniye Camii			■	
Selimiye Camii			■	
Atik Valide Camii	■			
Nişancı Mehmet Paşa Camii	■			
Sultan Ahmet Camii		■		
Yeni Camii		■		
Sinan Paşa Camii		■		
Kara Ahmet Paşa Camii	■			
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii	■			
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii		■		
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii	■			
Zal Mahmut Paşa Camii			■	
Haseki Sultan Medresesi	■			
Rüstem Paşa Medresesi	■			
Sani Medresesi	■			
Rabi Medresesi	■			
Semiz Ali Paşa Medresesi	■			
Cafer Ağa Medresesi	■			
Selimiye Darulkurraı			■	
Gazanfer Ağa Medresesi	■			
Kurşunlu Han				■
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı		■		
Leblebici Han				■
Büyük Çorapçı Han				■
Balkapanı Han				■
Büyük Valide Han				■
Kilit Han				■
Vezir Han				■
A. Ana yola yakın B. Ana yola yakın + bir meydanla bağlantılı C. Ana yola yakın + bir yeşil alanla bağlantılı D. Ana yola yakın + bir ticaret merkezi ile bağlantılı olarak gruplanmıştır.				

Şekil 85. Örnek avlulu yapıların konum özellikleri

Örnek olarak seçilen Avlulu yapıların genel görünümleri değerlendirildiğinde, özellikle sultan külliyelerine ait camilerinin etrafını şekillendiren ve/veya çevre silüetine önemli etkisi olduğu, külliyenin diğer yapılarının ise bunlara uyumla devam ettiği, bir külliye bağimsız tekil ve nispeten daha küçük yapıların ise çevrelerini şekillendirmede pasif kaldığı görülüyor. Hanlar bölgesinde yer alan han yapılarının ise benzer yüksekliklerde birbirleriyle uyumlu bütünlüğü bulunuyor (Şekil 86).

GENEL GÖRÜNÜM	Baskın	Uyumlu	Pasif
Yavuz Sultan Selim Camii			
Şehzade Camii			
Süleymaniye Camii			
Selimiye Camii			
Atik Valide Camii			
Nişancı Mehmet Paşa Camii			
Sultan Ahmet Camii			
Yeni Camii			
Sinan Paşa Camii			
Kara Ahmet Paşa Camii			
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii			
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii			
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii			
Zal Mahmut Paşa Camii			
Haseki Sultan Medresesi			
Rüstem Paşa Medresesi			
Sani Medresesi			
Rabi Medresesi			
Semiz Ali Paşa Medresesi			
Cafer Ağa Medresesi			
Selimiye Darulkurrası			
Gazanfer Ağa Medresesi			
Kurşunlu Han			
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı			
Leblebici Han			
Büyük Çorapçı Han			
Balkapamı Han			
Büyük Valide Han			
Kilit Han			
Vezir Han			
Baskın : Çevre Silüeti ve/ veya etrafının biçimlenmesinde etkili Uyumlu: Etrafındaki yapılarla uyum içerisinde Pasif : Etrafındaki yapılar üzerinde etkisi az ya da olmayan anlamlarında kullanılmıştır.			

Şekil 86. Örnek avlulu yapıların genel görünümüne bağlı özellikleri

Örnek yapıların planları incelendiğinde cami ve medrese yapılarının avluları 1 tanesi sekizgen olmak üzere geri kalanların tamamı kare veya dikdörtgen biçimli, hanlar bölgesi hanları ise düzensiz çokgen forma sahip, oda dizilimleri ve revakları arsaya uyan biçimde tüm yönlerde yer alır. İncelenen camilerde revaklar avlunun dörtkenarında da bulunur. Revak ve oda dizilimleri medrese ve medrese-cami ortak avlulu yapılarda farklılıklar göstermektedir. Revaklar üç veya dört yönde yer alırken, odalar üç yönde bulunur (Şekil 87).

PLAN TİPLERİ	Biçim	Revaklar	Odalar
Yavuz Sultan Selim Camii		4 Kenarı sarar	
Şehzade Camii		4 Kenarı sarar	
Süleymaniye Camii		Dört Kenarı sarar	
Selimiye Camii		4 Kenarı sarar	
Atik Valide Camii		4 K + Camiyide sr.	
Nişancı Mehmet Paşa Camii		3 K+ Son Cemaat	
Sultan Ahmet Camii		4 Kenarı sarar	
Yeni Camii		4 Kenarı sarar	
Sinan Paşa Camii		4 Kenarı sarar	3 Yönde, U biçimde
Kara Ahmet Paşa Camii		4 Kenarı sarar	3 Yönde, U biçimde
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii		4 Kenarı sarar	3 Yönde
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii		3 K+ Son Cemaat	3 Yönde, U biçimde
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii		3 K+ Son Cemaat	3 Yönde, U biçimde
Zal Mahmut Paşa Camii		2 K+ Son Cemaat	3 Yönde
Haseki Sultan Medresesi		4 Kenarı sarar	3 Yönde
Rüstem Paşa Medresesi		8 Kenarı sarar	8 Kenarında
Sani Medresesi		4 Kenar - Odalar	3 Yönde
Rabi Medresesi		3 Kenarı sarar	3 Yönde, U biçimde
Semiz Ali Paşa Medresesi		4 Kenar - Dershane	3 Yönde, U biçimde
Cafer Ağa Medresesi		3 Kenarı sarar	3 Yönde, U biçimde
Selimiye Darulkurrası		4 Kenarı sarar	3 Yönde
Gazanfer Ağa Medresesi		4 Kenarı sarar	3 Yönde, U biçimde
Kurşunlu Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Leblebici Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Büyük Çorapçı Han		5 Kenarı sarar	5 Kenarda
Balkapamı Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Büyük Valide Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Kilit Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
Vezir Han		4 Kenarı sarar	4 Yönde
 Kare Avlu Dikdörtgen Avlu Sekizgen Avlu Düzensiz Dörtgen Avlu Düzensiz Beşgen Avlu			

Şekil 87. Örnek avlulu yapıların plan tiplerine bağlı özellikleri

Örnek 30 adet yapı avlusunun ölçü- oranlarına bakıldığında sadece 3 yapıda oransal farkın büyük, en-boy oranının 2 kat veya daha fazla olduğu, diğerlerinin birbirine yakın en-boy ölçülerine sahip olduğu görülüyor (Şekil 88).

Avluların kapalılıkları değerlendirilirken özgün durumlarında yani hanlar özelinde, avluda ek yapılar yokken ki durumlarına göre hesaplanmıştır. Bu yapılarda avluya inşa edilen ek yapılar sebebiyle avluların daha kapalı hissedildiği de bir gerçektir. Kapalılık

oranları yani en ve boy ölçülerinin yüksekliğe oranı birkaç yapı dışında ideal oranlarda olduğu, büyük kısmında en veya boydan en az birinin yüksekliğe oranı 1/2- 1/4 aralığındadır, medreselerde kapalılık oranları, diğer yapılara göre daha az olduğu hesaplanmıştır. (Şekil 88).

ÖLÇÜ-ORAN , KAPALILIK	Ölçü-Oran	Kapalılık
Yavuz Sultan Selim Camii	2/3	1/2 - 1/3
Şehzade Camii	1/1	1/2 - 1/2
Süleymaniye Camii	5/7	2/5 - 2/7
Selimiye Camii	3/5	1/3 - 1/5
Atik Valide Camii	1/3 (7/9)	1/4 - 1/12
Nişancı Mehmet Paşa Camii	1/1	1/4 - 1/4
Sultan Ahmet Camii	3/4	1/3 - 1/4
Yeni Camii	1/1	2/5 - 2/5
Sinan Paşa Camii	4/7	1/4 - 1/7
Kara Ahmet Paşa Camii	4/5	1/4 - 1/5
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii	5/13	1/5 - 1/13
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii	2/3	1/4 - 1/6
Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii	2/3	1/4 - 1/6
Zal Mahmut Paşa Camii	1/1	1/4 - 1/4
Haseki Sultan Medresesi	1/1	2/5 - 2/5
Rüstem Paşa Medresesi	1/1 *	1/4 - 1/4 *
Sani Medresesi	5/6	1/5 - 1/6
Rabi Medresesi	1/1	1/3 - 1/3
Semiz Ali Paşa Medresesi	4/5	1/4 - 1/5
Cafer Ağa Medresesi	3/5	1/3 - 1/5
Selimiye Darulkurraı	7/8	1/7 - 1/8
Gazanfer Ağa Medresesi	1/1	1/3 - 1/3
Kurşunlu Han	1/5	1/1 - 1/5
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı	3/4	1/3 - 1/4
Leblebici Han	2/3*	2/2 - 2/3*
Büyük Çorapçı Han	1/1 *	1/2 - 1/2 *
Balkapanı Han	2/3 *	1/2 - 1/3 *
Büyük Valide Han	1/1	1/5 - 1/5
Kilit Han	1/1 *	4/6 - 4/15*
Vezir Han	2/3 *	1/4 - 1/6 *
<p>Ölçü - Oran : Plan bazında En ve Boy oranları Kapalılık : Avluda Plan bazındaki En ve Boy'un Yüksekliğe oranları * Tam kare, dikdörtgen olmadığı için ortalaması yaklaşık olarak hesaplanmıştır</p>		

Şekil 88. Örnek avlulu yapıların ölçü-oran ve kapalılıkları

Dolaşım başlığı kapsamında verilen yapı planında, incelenen avlu alanına bağlı olarak çevre dolaşım ağı ve girişleri gösterilmiştir. Buna göre cami ve cami-medrese ortak avlulu yapıların çoğunluğunda üç, kalan kısmında ise iki, medrese yapılarının tek, han avlularının ise, yoğun kullanılan bir girişi olmak üzere, birden fazla avlulu hanlarda ikinci bir giriş bulunur.

Avlu plan analizleri ve kullanımlarını göstermek amacıyla bir tablo oluşturulmuştur (Şekil 89). Bu tablodan aşağıdaki çıkarımlarda bulunulmuştur:

- Örnek Avlulu yapıların planları üzerinde sahip oldukları farklı kullanımlar ve alanlar gösterilmiş buna göre; büyük kısmı medreselerde olmak üzere avluda yeşil alan kullanımının, 30 yapıdan sadece 11'inde görüyoruz, bu yapılar dışında 5 avluda ise sadece birkaç ağaç mevcut durumda bulunuyor.

- Revak alanı camekân veya duvarla kapatılmış avluların, revak alanlarındaki oturma imkânları kapsam dışında tutulmak üzere, 30 avludan, 3'ünde avluda oturma, 6'sında hem avlu hem de revak altı alanlarda oturma, 14'ünde ise sadece revak altı oturma eylemi için kullanılıyor.

- Avluda yapılan bir diğer kullanım şadırvan kullanımınıdır. 30 yapıdan, tamamına yakını cami ve medreselerde olmak üzere, 14'ünde abdest almak amaçlı kullanım varken, 8 tanesinde de kullanılmayan şadırvan veya avluda su ögesi tasarımı bulunur.

- Avluya araçla girilebilen 3 han yapısında, avlu otopark işlevi görmektedir. Bunlardan, Balkapanı han avlusu daha çok kendi esnafı tarafından otopark amaçlı kullanılırken, daha büyük avlulu Büyük Valide ve Vezir han avluları han esnafı dışında daha çok kullanılmaktadır.

- 30 yapıdan, 2'sinde, Atik Valide camiinde çay ocağı ve Cafer Ağa medresesinde kafe olmak üzere avlu bu işlevle veya işlevin devamı olarak kullanılır.

- İncelenen 8 han yapısından, hanlar bölgesinde yer alan 6 tanesinin, 5'inde avluları ek yapılar işgal etmektedir (Şekil 89).

AVLU PLAN ANALİZİ- KULLANIM	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yavuz Sultan Selim Camii	1				5	6				
Şehzade Camii	1				5	6				
Süleymaniye Camii	1				5		7			
Selimiye Camii	1				5	6				
Atik Valide Camii	1	2	3	4	5	6			9	
Nişancı Mehmet Paşa Camii	1	2		4	5	6				
Sultan Ahmet Camii	1				5		7			
Yeni Camii	1				5	6				
Sinan Paşa Camii	1				5	6				
Kara Ahmet Paşa Camii	1	2			5	6				
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii	1				5	6				
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii	1	2	3	4	5	6				
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii	1				5	6				
Zal Mahmut Paşa Camii	1				5	6				
Haseki Sultan Medresesi	1	2			5		7			
Rüstem Paşa Medresesi	1		3	4	5	6				
Sani Medresesi	1	2		4						
Rabi Medresesi	1	2			5		7			
Semiz Ali Paşa Medresesi	1	2		4						
Cafer Ağa Medresesi	1			4	5		7		9	
Selimiye Darulkurrası	1	2		4			7			
Gazanfer Ağa Medresesi	1	2			5		7			
Kurşunlu Han	1		3							
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı	1	2	3	4	5		7			
Leblebici Han	1									10
Büyük Çorapçı Han	1									10
Balkapanı Han	1		3					8		10
Büyük Valide Han	1		3					8		10
Kilit Han	1			4		6				
Vezir Han	1		3					8		10

1	1	Sert Zemin	6	6	Şadırvan Kullanımı
2	2	Yeşil Alan	7	7	Su ögesi, Kullanım dışı şadırvan
3	3	Tekil Ağaç-Bitki	8	8	Otopark Kullanımı
4	4	Avluda Oturma	9	9	Çay ocağı, Kafe
5	5	Revak Altı Oturma	10	10	Ek Yapılar

Şekil 89. Örnek avlulu yapıların plan analiz ve kullanım bilgileri

Örnek Avlulu yapıların düzlemleri değerlendirildiğinde, 30 adet yapının, avlularının tamamında, değişen özgün durumuna bağlı olarak az-çok revaklar ve sert zeminler tüm avlularda mevcuttur. Ancak özgün revakların oluşturduğu düzlemlerin yanında, 30 avludan 7'sinde camekânla kapatılmış revaklar, 5'inde ise ek yapılar düzlemleri oluşturan diğer unsurlardır. 30 avludan sadece 11'inde yeşil alanlar bir düzlem ifade edecek kadar bulunmaktadır (Şekil 90).

DÜZLEMLER	A	B	C	D	E
Yavuz Sultan Selim Camii	■			■	
Şehzade Camii	■			■	
Süleymaniye Camii	■			■	
Selimiye Camii	■			■	
Atik Valide Camii	■			■	■
Nişancı Mehmet Paşa Camii	■			■	■
Sultan Ahmet Camii	■			■	
Yeni Camii	■			■	
Sinan Paşa Camii	■	■		■	
Kara Ahmet Paşa Camii	■	■		■	■
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii	■			■	
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii	■			■	■
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii	■	■		■	
Zal Mahmut Paşa Camii	■			■	
Haseki Sultan Medresesi	■			■	■
Rüstem Paşa Medresesi	■			■	
Sani Medresesi	■	■		■	■
Rabi Medresesi	■			■	■
Semiz Ali Paşa Medresesi	■	■		■	■
Cafer Ağa Medresesi	■			■	
Selimiye Darulkurrası	■	■		■	■
Gazanfer Ağa Medresesi	■			■	■
Kurşunlu Han	■			■	
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı	■			■	■
Leblebici Han	■		■	■	
Büyük Çorapçı Han	■		■	■	
Balkapanı Han	■		■	■	
Büyük Valide Han	■		■	■	
Kilit Han	■	■		■	
Vezir Han	■		■	■	
A ■ Revaklar					
B ■ Camekanlanmış Revaklar					
C ■ Ek Yapılar					
D ■ Sert Zemin					
E ■ Yeşil Zemin					

Şekil 90. Örnek avlulu yapıların düzlem bilgileri

İncelenen örnek yapıların destek mekânları olarak revaklı alanların son durumu ortaya konulmuştur. Buna göre; 30 adet yapıdan 17'sinin özgün durumunda olduğu gibi revak alanlarının avlunun devamı olarak kendini koruduğu, cam veya duvarla kapatılmadığı görülüyor. İki camide son cemaat yerleri camekânla kapatılırken, 5 yapıda ise medrese revakları camekânla kapatılmıştır. Han yapılarından 6'sında ise alt kat revakların neredeyse ta-

mamı olmak üzere, revakların duvar örülerek kapatıldığı, sadece kilit handa üst kat revakların camekânla kapatıldığı görülmektedir (Şekil 91).

DESTEK MEKANLAR	A	B	C	D
Yavuz Sultan Selim Camii				
Şehzade Camii				
Süleymaniye Camii				
Selimiye Camii				
Atik Valide Camii				
Nişancı Mehmet Paşa Camii				
Sultan Ahmet Camii				
Yeni Camii				
Sinan Paşa Camii				
Kara Ahmet Paşa Camii				
Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii				
Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Camii				
Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii				
Zal Mahmut Paşa Camii				
Haseki Sultan Medresesi				
Rüstem Paşa Medresesi				
Sani Medresesi				
Rabi Medresesi				
Semiz Ali Paşa Medresesi				
Cafer Ağa Medresesi				
Selimiye Darulkurrası				
Gazanfer Ağa Medresesi				
Kuşunlu Han				
Edirne Rüstem Paşa Kervansarayı				
Leblebici Han				
Büyük Çorapçı Han				
Balkapanı Han				
Büyük Valide Han				
Kilit Han				
Veziir Han				
A. Özgün- Özgüne Yakın Revak Alanı kapatılmamış B. Son Cemaat Revağı Camekanla kapatılmış C. Medrese Revakları Camekanla kapatılmış + Kilit Han (üst kat revaklar camekan) D. Revakların büyük kısmı duvar örülerek kapatılmış				

Şekil 91. Örnek avlulu yapıların destek mekânlarının mevcut durumu

Örnek Avlulu yapıların doluluk- boşlukları değerlendirildiğinde camilerde hem girişlerin fazla olduğu hem de avluyu çevreleyen duvarların pencerelerle dışa açıldığı görül-

yor. Medrese, cami- medrese ve han yapılarında ise birkaç yapı dışında pencerelerin, avlu-
yu saran oda pencereleri olduğu görülmektedir ve büyük kısmında sadece giriş bölümleri
bir boşluk ifade etmektedir.

4.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Avlu mekânının, yapı ile sokak ya da dışarıyı arasında geçiş sağlayan, yapıyla veya odalarla doğrudan ilişkili, ilk ulaşılan mekân oluşu, etrafında yapı birimlerinin örgütlenebileceği bir mekânsal ve işlevsel kurgunun merkezi olma potansiyeli onu klasik dönem Osmanlı mimarisinde de ticaret, eğitim, konaklama, ibadet gibi farklı fonksiyonlu yapıların özgün çözümlerinde dahi vazgeçilmez olarak görmemizin en büyük nedenleridir. Bu dönem yapıları yalnızca tarihsel bir zenginlik değil, günümüz yapıları düşünüldüğünde farklı avlu çözümleriyle de ayrı bir zenginliktir.

Klasik dönem Osmanlı mimarlığı, Sinan ve anıtsal yapılarıyla simgeleşmiştir. Mimar Sinan'ın kendisinden önceki birikimi sentezleyip en üst noktaya taşıması onu özel kılar. Sinan'ın tasarım anlayışında, birlik, bütünlük düşüncesi hâkimdir. Sinan anıtsal yapılarında kütlelerin kademelendirilmesiyle parça-bütün ilişkisini sağlar. Bu piramidal yapılar ana kubbeden avluya, revaklar vasıtasıyla da külliye'nin dış duvarlarına kadar iner ve kendisinden sonra gelecek yapılar için ölçüt olur. Çevre ile uyum Sinan'ın tasarımlarında insan ölçeğine ne kadar dikkat ettiğini göstermektedir. Böylece bu anıtsal yapılarda dahi biçimin işlevselliğin önüne geçtiği söylenemez. Ancak günümüzde, oransız yüksek yapılarla bu eserler ölçek olarak etkisizleştirilmektedir. Hem insani ölçülerin dikkate alındığı yönlendiriciliği hem de yapının kendisi önemsizleştirilmektedir. Bu dış görünümle ilgili sorun kadar önemli yapıların kullanımı, işlev yüklenmesi ile ilgilidir.

Bu tez çalışması kapsamında, İstanbul, Lüleburgaz ve Edine' den, klasik döneme ait 8 cami, 6 medreseli cami, 8 medrese ve 8 han olmak üzere 30 adet avlulu yapı belli kriterlere göre seçilip, analiz formlarıyla değerlendirmiştir. Bu kriterlere göre sonuçlar, çıkarımlar yapabiliriz:

Konum;

İncelenen 30 yapıdan 26'sı İstanbul'da, bunların 23'ü tarihi yarımadada, 3'ü Edirne ve biride Lüleburgaz'da bulunuyor. Bu sebepten kendileri tarihi zenginlik olmaları dışında buldukları çevre de tarihi açıdan en önemli bölgelerden birisidir. Konumları tamamı bir anayola yakinken buna ek olarak bir meydanla, bir yeşil alanla veya ticaret merkezi ile bağlantılı olmaları kullanım ve konumsal değerlerini artırmaktadır. Bu bağlamda konumsal değerlerini düşürecek, tarihi çevreye zarar verecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Genel Görünüm;

Klasik dönem anıtsal yapıları çevrelerinde baskın, sonraki yapıların kendisini takip ettiği, ona uyduğu yapılarıdır. Günümüzde bu durum bozalsa da dış avluları veya külliyeinin diğer yapıları vasıtası ile çok katlı yapılarla arasına mesafe koyabilen camiler silüete etkin rolünü devam ettirebilmektedir. Bunların devamı niteliğinde tasarlanan medreseler ise camiye uyum halindedir. Ancak, geçmişte iki katlı konutlara baskın durumda olan camiler bugün etrafını saran 5-6 katlı yapılara uymak durumunda kalırken, bir külliyeinden bağımsız tekil yapılar geçmişte uyumlu yükseklikte iken pasif duruma düşmüştür. Hanlar özelinde buldukları bölge ekseri hanlar bölgesi olduğu için benzer yüksekliklerde birbiriyile uyumlu devam ettikleri görülmektedir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, görsel ve fonksiyonel kirlilik yaratmayacak, yapı yükseklikleri dikkate alınan, taşıma kapasitesinin üzerinde yoğunluk artırıcı her türlü kentsel gelişimin önüne geçilmelidir.

Plan;

Plan tipleri 'klasik' diye bilinen şemaların, şartlara uygun yorumları ile oluşmuştur. Camilerde, kitleyle oransal ilişkiye sahip avlu, cami-medrese ortak kullanımında, medresenin büyüklüğünden etkilenir. Ancak araziye uyumla görülen biçimsel düzensizlik medrese odalarında olsa bile avluya yansımaz. Avlu plan formları, cami ve medreselerde düzgün kare, dikdörtgendir. Bunlara ek Rüstem Paşa Medresesi sekizgen avluludur. Revaklar genellikle tüm avluyu çevrelerken, bazı yapılarda son cemaat revağı diğer revaklardan kopmuştur. Medreselerde odalar üç yönde dizilir, dersane konumu farklılıklar gösterir. Han yapıları genellikle buldukları arsaya uyan plan formları ile düzgün formlu avluya sahip değildir. Ancak Rüstem Paşa Kervansarayı ve Büyük Valide Han'a ait ana avlular kare formludur. Galata Kurşunlu han ise odalar arsaya göre şekillenmiş fakat avlu dikdörtgen biçimde yapılmıştır.

Avlu Plan Analizleri ve buna bağlı kullanımlar;

İncelenen yapılarda yeşil alanla kaplı olanlar genellikle medrese avluları ve bir dış avluya sahip olmayan cami avlularıdır. Buna ilaveten bazı yapılarda geçmişte fotoğraflarda görüldüğü kadarıyla yeşil alana veya ağaçlara sahip avlular bugün görülmemektedir. Yeşil alan bulunan cami avluları gölgeleme ihtiyacını karşılasalar da tasarım açısından zayıftır.

Oturma imkânları genellikle, şayet kapatılmamışlarsa yüksek revak altı alanlar ve avlu ortası bir ağaç altındaki oturma elemanları veya banklardır.

Nispeten daha bilinen yapılarda avluda, değişen sosyal, kültürel yapıyla ilişkili olarak en yoğun eylem fotoğraf çekme eylemi olmaktadır.

Camilerin ve medreseli camilerin büyük kısmında, ibadet mekânı hazırlığı olarak abdest alma amaçlı şadırvan kullanımı bulunmaktadır. Kullanımları dışında şadırvanlar, yapı bütününde farklı tasarımlarıyla, oranlarıyla, süslemeleriyle destekleyici bir eleman olarak yer alır.

Atik Valide camiinde bir çay ocağı bulunmaktadır. Bu durum sosyalleşme açısından diğer camilerden farklı duruma getirmektedir. Çünkü iç avlular ziyaret ve turistik gezilerin olduğu yapıları bir yana bıraktığımızda, sadece cumaları yoğun kullanılmaktadır.

Han yapıları, ticaret işlevlerini gerçekleştirebilecek tasarımları ve buldukları bölge sebebiyle halen yaşamlarını devam ettirebilmektedirler. Ancak, bugünkü kullanım alanları genellikle yapıların kimliğine uymayan her yerde olan vasat ticari veya başka alanlarda olması gereken yapıya zarar veren imalat faaliyetleri olduğu görülüyor. Bu sebeple bu bölgeye ve yapılara uygun geleneksel ticaret kollarınca kullanılması daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Han avlularında, değişen ihtiyaçlar ve kullanımlara bağlı olarak girişı uygun olanlarında otopark kullanımı görölmektedir. Böylece avlu bu yapılarda fiziki olarak içe ait denilse de daha çok dışarının parçası olmuştur.

Medreseler özelinde ise, cami ve han yapıları gibi devam eden bir işlevleri olmadığı için durum biraz farklı olarak işlev verme sorunu görölmektedir. Bu durumda ihtiyaca, konuma ve çevre ilişkilerine uygun kullanımlara bırakılmalıdır. Örneğin, Cafer ağa medresesinde ise Sultanahmet meydanına yakın olması ve doğrudan turistlere yönelik faaliyet göstermesi sebebiyle kullanımı yoğundur. Benzer mantıkla çok ziyaret alan Selimiye Camiine ait medreselerin müze olarak kullanılması ihtiyaç değilse bile bir imkânın iyi değerlendirilmesine örnektir. Bunlar dışında bir kısmı Kur'an kursu olmak üzere, yurt, dernek, vakıflarca kullanılmaktadır.

Cami ve medrese ortak avlulu yapılarda geçmişte olan kullanım bağlı dini amaçları gereği açıktır. Bugün bu ilişkiye en yakın işlevlendirme, Kur'an kursu – cami ikilisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılarda avlu öğrencilerin koşup oynadıkları bir bahçe konumundadır.

Düzlemler;

Düzlemler avluyu algıladığımız, tanımlamamızı sağlayan unsurlardır. Avluda düzlemi genellikle arka planı ile birlikte revaklı alanlar ve zemin oluşturur. İncelenen avlulu yapılarda genel olarak en çok değişen düzlem zeminlerdir. Birçok yapıda özgün döşemeler yerini günümüz malzemesine bırakmıştır. Düzlemlerde yaşanan en büyük bozulmalar, hanlarda avlulara inşa edilen ek yapılar, revakların kapatılması, ek katlar ve ek olarak nispeten daha zararsız camekânla kapatmadır. Yapının özgün olabilmesi için, düzlemlerinde özgün olarak kalması gerekir. Bu sebepten, han yapılarında avluyu işgal eden ek yapıların kaldırılması ve yenileme çalışmaları gerekmektedir.

Destek Mekânlar;

Destek mekânlar olarak, revaklı alanlar, klasik üslubun en önemli parçalarındandır. Tüm yapılarda avluyu saran revaklı alanlar mevcuttur. Ancak yapıların bir kısmında son cemaat yeri revakları ve bir kısmında da medrese revakları kapatılmıştır. Han yapılarında ise revaklar ek yapılar ve duvarlar ile kapatılmış durumdadır. Revak alanı dışarıdan girerken ara bir mekân, avluyu çevreleyen duvarların sert hissini yumuşatan boşluklu yüzey olma özellikleri vardır. Bu nedenlerle önemli bir unsurdur ve klasik üslup tanımlamasında avluda olması gereklidir. Mekân sisteminin özgünlüğü bozulmaması ve görsel estetik açıdan bunların özgüne döndürülmesi gereklidir.

Doluluk-Boşluk;

Avlularda revaklardaki dokunun dışında, dışarıya açılan, çevre duvarlarının bütün, tek parça kaba malzeme hissini kıran boşluklar pencere ve kapılardır. Camilerde bu durum çok net hissedilirken, medrese ve han yapılarında avluya bakan pencereler oda pencereleridir. Bu cephe elemanlarının fonksiyonları dışında estetik açıdan, süslemeleriyle de önemli görülmektedir.

Ölçü-Oran;

Plan tipleri ve en- boy ilişkilerine bakıldığında, avluların arsa durumu ve medresenin belirleyici olduğu birkaç durum dışında oranların birbirine yakın olduğu buna özen gösterildiği görülmektedir. Mihrimah Sultan camiinde, medrese arsa sınırınca uzamış, avlu en boy oranı 1/3'e yaklaşmıştır. Benzer şekilde uzun arsaya uyan oda dizilimiyle Kurşunlu han da en boy oranı 1/5'i bulmuştur.

Kapalılık;

Avlu için, en ve boy' un, yüksekliğe oranı olarak hesaplanan kapalılık, avlu mekânın algılanışında ve konforlu hissedilebilmesinde önemlidir. İdeal olarak kabul edilen kapalılık

oranı 1/2 ve 1/4 aralığında geçmektedir. İncelenen yapıların büyük kısmı bu arlığa girmektedir. Ancak incelenen 6 han yapısında özgün avlu büyüklüğü ek yapılar sebebiyle daralmış ve avlu kapalılık oranı düzensiz olarak artmıştır. Bu oranların yanı sıra, ölçü olarak insan ölçeğine inen yapıların verdiği etki farklı değerlendirilebilir. Örneğin, Selimiye Darülkurraı kendisini bu yönüyle özel kılar. Kapalılık oranları insan ölçülerine göre en uygun tasarlanmış yapılar medreseler olduğu görülür, örnek camilerde ise ön avlu durumundaki avlular yapının büyüklüğü sebebiyle kademelenerek revaklara bağlanan sisteminin mümkün kıldığı kadarıyla insan ölçülerine iniyor.

Tarihi önemi yanında mimari yorumları ile büyük değer taşıyan “Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi” yapıları insanı, insan ölçülerini önemseyen anlayışı özelliği sayesinde, farklı amaçla yapılsalar dahi günümüzde de uygun işlevler yüklenebileceğini gösterir. Bunun için çevrede yaşayanların ihtiyaçları, konumsal özellikleri, özgün yapıyı yıpratmayacak, mimari ve tarihi değerini düşürmeyecek işlevlerin seçimi gerekmektedir. Bir kullanımı olan yapıların denetimleri veya etkin şekilde bu yapıları denetleyebilecek kurumların gerekliliği görülmektedir.

5.KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 1988. Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler Darulkurrular Mektepler, Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1, İstanbul.
- Ahunbay, Z., 1989. Mimar Sinan'ın Şehirci Yönü, Vakıf Haftası Dergisi, 6, İstanbul.
- Ambrose, G., Harris, P. ve Stone, S., 2010. Avlu, Görsel Mimarlık Sözlüğü, Literatür Kitabevi, İstanbul.
- Arel, A., 1988. Mekan Sorunu, Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1, İstanbul.
- Arseven, C. E., 1975. Avlu, Sanat Ansiklopedisi, 1, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Aslan, D., 1999. Bir Kalıtımsal İz Olarak Mimarlık Üzerine Bir Deneme, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aslanapa, O., 2014. Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydın, Ö., 2000. Anadolu Mimarlığında Avlu, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bakan, K. ve Konuk, G., 1987. Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Bektaş, C., 2014. Türk Evi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Benli, G., 2007. İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cansever, T., 2013. İslam'da Şehir ve Mimari, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ching, F. D. K., 2002. Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ekim, E., 2012. Türk Evinde Yaşam Alanı: Avlu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, E., 1996. Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkman, U., 1988. Sinan Yapılarında Yakın ve Uzak Çevre İlişkileri Üzerine Düşünceler, Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1, İstanbul.

- Gür, Ş. Ö., 1996. Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.
- Gürpınar, L., 2009. Tarihi Yarımada Hanlar Bölgesindeki Avlulu Hanların İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Goodwin, G., 2012. Osmanlı Mimarlığı Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Hasol, D., 1995. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kahvecioğlu, H., 1998. Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Krier, R., 1991. Architectural Composition, Academy Adition, London.
- Kuban, D., 2014. Mimarlık Kavramları, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., 2007. Osmanlı Mimarisi, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A., 1986. Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Okuyucu, Ş. E., 2011. Çağdaş Eğitim Yapılarında Avlunun Göstergibilimsel Açından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ödekan, A., 1997. Osmanlı Mimarlığı ve Sanatı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 3, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Özgül, Ö., 1998. Bina Yakın Çevresi ve Konumsal Düzenlerin Farklı Kültürlerde Peyzaj Tasarımına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özköse, A., 1995. Avluların Tarihsel Süreç İçindeki Evrimi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Roth, M., 2002. Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Tanyeli, U., 1990. Sinan Mimarlığında Dış Mekanın Biçimlendirilmesi, Mimarlık, 2, Ankara.
- Usta, K. G., 1994. Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi Han ve Kervansaray Yapılarında uygulama, Doktora Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yoldaş, E., 2010. Kentsel Avluların Değişen Anlam ve Biçimleriyle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

ÖZGEÇMİŞ

18 Mayıs 1988’ de Sivas ili, Ulaş ilçesine bağlı Akkaya Köyünde doğdu. İlkokul ve Lise eğitimini Sivas’ ta tamamladı. 2006 yılında Akdeniz Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümüne başladı ve bölümden 2011 yılında “Peyzaj Mimarı” olarak mezun oldu. Askerlik görevini tamamladıktan sonra, 2012 yılı Eylül ayında Öğretim Üyesi Yerleştirme Programı kapsamında kazandığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Tasarım ve Planlama Anabilim Dalında halen Araştırma Görevlisi olarak çalışmakta olup İngilizce bilmektedir.

